

Stichting Pensioenfonds Thales Nederland
Jaarverslag 2017

Inhoud

<i>Kerncijfers</i>	5
<i>Bestuursverslag</i>	7
<i>Karakteristieken van het Fonds</i>	7
<i>Verslag over het boekjaar</i>	13
<i>Pensioenparagraaf</i>	19
<i>Beleggingenparagraaf</i>	22
<i>Financiële paragraaf</i>	27
<i>Risicoparagraaf</i>	33
<i>Actuariële paragraaf</i>	37
<i>Toekomstparagraaf/Vooruitblik 2017</i>	39
<i>Samenvatting verslag Visitatiecommissie</i>	40
<i>Verslag Verantwoordingsorgaan</i>	43
<i>Reactie bestuur op verslag Verantwoordingsorgaan</i>	46
<i>Jaarrekening</i>	47
<i>Balans per 31 december 2017</i>	47
<i>Staat van baten en lasten over 2017</i>	48
<i>Kasstroomoverzicht over 2017</i>	49
<i>Toelichting behorende tot de jaarrekening</i>	50
<i>Overige gegevens</i>	81
<i>Actuariële verklaring</i>	82
<i>Controleverklaring van de onafhankelijke accountant</i>	84
<i>Bijlagen</i>	91
<i>Bijlage 1: Personalialia</i>	92
<i>Vervolg bijlage 1: Personalialia</i>	93
<i>Bijlage 2: Benchmarks per beheerder</i>	94

Kerncijfers

<i>(bedragen zijn in duizenden euro's)</i>	2017	2016	2015	2014	2013
Aantal deelnemers					
Actieve deelnemers (incl. Arbeidsongeschikten)	1605 (51)	1.615 (51)	1.678 (12)	1.824 (55)	1.833 (55)
Pensioengerechtigde deelnemers	1.664	1.626	1.655	1.554	1.487
Gewezen deelnemers	1.452	1.447	1.347	1.310	1.331
Totaal aantal deelnemers	4.721	4.688	4.680	4.688	4.651
Reglementvariabelen					
Indexatie actieven per (1 januari) Middelloon (in %)	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Indexatie inactieven per (1 januari) Middelloon (in %)	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Indexatie inactieven per (1 april) Eindloon (in %)	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Pensioenuitvoering					
Feitelijke premie 1)	23.159	22.451	23.441	27.042	26.419
Zuivere kostendekkende premie 1)	32.486	28.600	26.067	25.618	28.236
Kostendekkende / gedempte premie (ABtN)	20.154	19.367	22.484	25.328	24.303
Pensioenuitvoeringskosten	1.129	1.203	1.239	1.257	1.250
Pensioenuitkeringen	30.253	29.444	29.415	29.117	27.545
Vermogenssituatie en solvabiliteit					
Pensioenvermogen	1.374.649	1.335.047	1.227.461	1.206.370	958.995
Premie-egalisatiereserve 2)	5.000	3.084	n/a	n/a	n/a
Voorziening pensioenverplichtingen	1.217.482	1.234.744	1.139.246	1.091.304	916.798
Aanwezige dekkingsgraad	112,9%	108,1%	107,7%	110,5%	104,6%
Beleidsdekkingsgraad	111,4%	105,6%	109,0%	n/a	n/a
Vereiste dekkingsgraad o.b.v. werkelijke beleggingsmix	123,8%	118,2%	119,5%	114,8%	115,7%
Vereiste dekkingsgraad o.b.v. strategische beleggingsmix	123,8%	119,4%	119,6%	116,6%	117,0%
Beleggingsportefeuille					
Vastgoedbeleggingen	135.647	111.307	94.371	89.540	60.216
Aandelen	501.371	415.715	397.223	394.580	343.244
Vastrentende waarden	685.077	673.995	641.593	611.818	466.138
Derivaten 3)	25.857	102.026	65.523	100.420	77.066
Overige beleggingen	50.176	113.768	79.053	91.677	93.827
Liquide middelen	310	498	1.628	1.249	8.906
Totaal beleggingen 3)	1.398.438	1.417.309	1.279.391	1.289.248	1.049.491

<i>(In duizenden euro's)</i>	<i>2017</i>	<i>2016</i>	<i>2015</i>	<i>2014</i>	<i>2013</i>
Beleggingsresultaten					
<i>Directe beleggingsopbrengsten</i>	<i>24.321</i>	<i>27.106</i>	<i>24.983</i>	<i>20.333</i>	<i>21.693</i>
<i>Indirecte beleggingsopbrengsten</i>	<i>24.372</i>	<i>94.395</i>	<i>5.097</i>	<i>229.376</i>	<i>838</i>
<i>Vermogensbeheerkosten</i>	<i>-2.286</i>	<i>-2.538</i>	<i>-1.917</i>	<i>- 2.268</i>	<i>- 1.840</i>
<i>Totaal inclusief waardewijzigingen</i>	<i>46.407</i>	<i>118.963</i>	<i>28.163</i>	<i>247.441</i>	<i>20.691</i>
<i>Totaal beleggingsrendement (in %) 4)</i>	<i>3,6%</i>	<i>9,9%</i>	<i>2,5%</i>	<i>26,2%</i>	<i>2,8%</i>
<i>Totaal beleggingsrendement (in %) (unhedged)</i>	<i>4,8%</i>	<i>6,3%</i>	<i>5,3%</i>	<i>13,1%</i>	<i>6,5%</i>
<i>Benchmark (in %) (unhedged)</i>	<i>4,4%</i>	<i>6,5%</i>	<i>4,3%</i>	<i>13,9%</i>	<i>5,2%</i>

Tabel 1

- 1) De feitelijke premie is exclusief de inkoopsom VXOP 1957 van EUR 3.498 (2016: VXOP 1956 van EUR 4.015, 2015: VXOP 1955 van EUR 4.319, 2014: VXOP 1954 van EUR 4.764, 2013: VXOP 1953 van EUR 5.938. Voor de opbouw van de feitelijke-, kostendekkende premie en gedempte kostendekkende premie verwijzen wij naar paragraaf 15 in dit verslag.
- 2) De Premie-egaliseringsreserve vormt geen onderdeel van de algemene algemene reserve en wordt niet meegenomen bij de berekening van de dekkingsgraad.
- 3) De beleggingen zijn exclusief de derivaten met een negatief saldo van EUR 8.852 (2016: EUR 10.163, 2015: EUR 12.480, 2014: EUR 20.839, 2013: EUR 22.461). Lopende interest derivaten: herrubricering van VRW naar Derivaten leidt tot aanpassing cijfers 2015.
- 4) Totaal beleggingsrendement betreft het rendement inclusief het effect van valuta afdekking en swap overlay.

Bestuursverslag

Karakteristieken van het Fonds

Profiel

Stichting Pensioenfonds Thales Nederland (hierna: “het Fonds”), statutair gevestigd aan Zuidelijke Havenweg 40 7554 RR te Hengelo (Overijssel) is opgericht op 1 oktober 1948. De laatste statutenwijziging was op 8 juni 2017. De stichting is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel onder nummer 41027030. Het Fonds is een ondernemingspensioenfonds en is aangesloten bij de koepelorganisatie de Pensioenfederatie (de overkoepelende organisatie van ondernemingspensioenfonds, bedrijfstakpensioenfonds en beroepspensioenfonds).

Het Fonds is verantwoordelijk voor het zorgdragen voor de pensioenaanspraken die in het kader van de collectieve pensioenregeling van Thales Nederland B.V. zijn toegezegd. De collectieve pensioenregeling is bestemd voor medewerkers van Thales Nederland B.V. en gelieerde ondernemingen.

Missie

Het fonds voert als zelfstandig pensioenfonds de pensioenregeling uit die tussen de sociale partners is overeengekomen. Dat doen we op een economisch verantwoorde en transparante manier. We zetten het belang van onze (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden voorop en houden ze zo duidelijk en volledig mogelijk op de hoogte van ontwikkelingen rond hun pensioen.

Visie

Bij het Fonds draait het om de deelnemers, ook als deze met pensioen gaan of naar een ander bedrijf vertrekken. Hun belang – een goede oudedagsvoorziening – is onze opdracht. Daarom streven we naar een optimaal financieel rendement zonder onze maatschappelijke verantwoordelijkheid uit het oog te verliezen. We willen zo begrijpelijk mogelijke informatie verstrekken zodat (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden ook zelfstandig kunnen bepalen waar ze aan toe zijn.

Strategie

Het Fonds zet in op continuïteit en koersvastheid. Het bestuur heeft continue aandacht voor de communicatie met de (gewezen) deelnemers en de pensioengerechtigden en voor het beleggingsbeleid en de resultaten hiervan. Hiervoor heeft zij een communicatie-, een integraal risicomanagement- en een beleggingsadviescommissie ingesteld. De effectiviteit van het beleid wordt voortdurend gemonitord en bekeken door het bestuur in samenwerking met het (interne) verantwoordingsorgaan en een externe visitatiecommissie. Het verantwoordingsorgaan wordt onder andere als klankbord én als kweekvijver voor het bestuur gezien.

Beleid en verantwoording

Het Fonds geeft uitvoering aan de overeengekomen pensioenregeling en het pensioenreglement. Deze uitvoering bestaat uit het beleggen van het beschikbare vermogen, het verstrekken van uitkeringen en het informeren van belanghebbenden. Hiertoe wordt voor 4.721 deelnemers, gewezen deelnemers/slapers en gepensioneerden eind 2017 circa 1.375 miljoen euro belegd.

In de uitvoeringsovereenkomst zijn afspraken gemaakt over de beleidsruimte van het bestuur. Het bestuur is eindverantwoordelijk voor de uitvoering en houdt de regie over de werkzaamheden van het Fonds.

In de Actuarieel Beleidstechnische Nota (ABtN) zijn de opzet van het Fonds, de visie op risico en wijze van uitvoering gedocumenteerd. Onderdeel van het beleid is een noodprocedure waarin is beschreven hoe het Fonds omgaat met de besluitvorming in spoedeisende situaties. Deze noodprocedure is als bijlage bij de ABtN opgenomen.

Uitgangspunt in het handelen van ieder individueel bestuurslid en het bestuur als geheel is dat hij/het handelt in het belang van alle belanghebbenden van het Fonds, rekening houdend met de korte- en langetermijneffecten van maatregelen. De overwegingen die het bestuur maakt bij besluiten worden in de notulen van de bestuursvergaderingen vastgelegd.

Het bestuur weegt in zijn besluitvorming de adviezen van het verantwoordingsorgaan mee. Verder worden jaarlijks de aanbevelingen vanuit de Visitatiecommissie beoordeeld en geadresseerd.

Ten minste éénmaal per jaar, en wel binnen zes maanden na afloop van het boekjaar, zal door het bestuur een vergadering van deelnemers worden gehouden. Voor deze vergadering zijn alle deelnemers en pensioengerechtigden uitgenodigd.

Kenmerken Pensioenregeling

De pensioenregeling van Thales Nederland B.V. heeft per 31 december 2017 de volgende kenmerken:

Pensioenregeling 2017	
Pensioensysteem	Middelloodregeling
Pensioenleeftijd	67 jaar
Pensioengevend salaris	Jaarsalaris + vakantietoeslag
Maximum pensioengevend salaris	€ 103.317,-
Toeslagverlening	Voor actieven en gepensioneerden conform CPI afgeleid
Franchise	€ 14.904,-
Pensioengrondslag	Pensioengevend salaris minus franchise
Opbouwpercentage	1.875%
Partnerpensioen	70% van bereikbaar ouderdomspensioen, waarvan 20% op risicobasis
Wezenpensioen	14% van bereikbaar ouderdomspensioen
Premie	28,5%
Werknemersbijdrage	40% van premie
Werkgeversbijdrage	60% van premie

Tabel 2

Naast de bovenstaande pensioenregeling voert het Fonds ook een VPL-regeling uit zoals overeengekomen met de sociale partners. Deze VPL-regeling geldt voor degenen die op 31 december 2005 deelnemer waren en geboren zijn in de periode 1 januari 1950 tot 1 januari 1973 en die aan de voorwaarden voor deze regeling voldoen.

Alle VPL gelden en verplichtingen zijn gescheiden van de overige pensioen gelden en verplichtingen.

Voor het pensioengevend salaris boven €103.317 wordt een bruto toeslag uitgekeerd door Thales Nederland. Dit geld kan (gedeeltelijk) ingezet worden voor een netto pensioenregeling bij Aegon. De maximale jaarlijkse inleg voor de netto pensioenregeling is afhankelijk van een staffel, die met de leeftijd hoger wordt.

Dispensatie van het Bedrijfstakpensioenfonds voor de Metalektro

Thales Nederland B.V. is onder bepaalde voorwaarden vrijgesteld van deelname aan de regeling van het Bedrijfstakpensioenfonds Metalektro (PME). Eén van deze voorwaarden is dat de Thales-regeling minstens gelijkwaardig moet zijn aan de PME-regeling. Dit geldt tevens voor het indexatiebeleid dat, bij PME en bij het Fonds, mede afhankelijk is van de dekkingsgraad. Toetsing van de dispensatie door PME vindt periodiek plaats. Thales Nederland volgt de bewegingen in de bedrijfstak als het gaat om de inhoud van de pensioenregeling en bijvoorbeeld de hoogte van het opbouwpercentage.

De regeling van Thales is derhalve in lijn met de regeling binnen de Metalektro. De nieuwe pensioenregeling past binnen het fiscaal geldende kader.

Ontwikkelingen in deelnemers

In onderstaande tabel is een mutatieoverzicht opgenomen met de ontwikkelingen in het deelnemersbestand.

	Actieven	Arbeids- ongeschikt	Slapers	Ingegaan OP/NP	Ingegaan WZP	Totaal
Aantal deelnemers ultimo 2015	1.679	51	1.348	1.584	18	4.680
Indiensttredingen en waardeoverdrachten	59					59
Uitdiensttredingen en waardeoverdrachten	-169	8	128			-33
Pensionering	-6	-6	-23	52	1	18
Overlijden	-1		-6	-26		-33
Overige mutaties					-3	-3
Aantal deelnemers ultimo 2016	1.562	53	1.447	1.610	16	4.688
Indiensttredingen en waardeoverdrachten	117					117
Uitdiensttredingen en waardeoverdrachten	-106		43			-63
Pensionering	-23		-29	77	4	29
Overlijden		-2	-4	-35		-41
Overige mutaties	4		-5	-3	-5	-9
Aantal deelnemers ultimo 2017	1.554	51	1.452	1.649	15	4.721

Tabel 3

Organisatie

Bestuur

De samenstelling van het bestuur is als volgt:

Naam	Functie	Vertegenwoordiging	Lid sinds	Einde zittingsduur
Dhr. D.J.H. de Bruijn	Voorzitter	Werkgever	16 februari 2012	juni 2024*
Dhr. J.H.E. Soepenbergh	Vice-voorzitter	Werkgever	1 maart 2008	juni 2022
Dhr. G.J. Mulders	Penningmeester	Werkgever	18 maart 1992	juni 2020
Dhr. P.M. Dekker	Secretaris	Deelnemers	22 juni 2004	juni 2022
Dhr. E.R. Stolp	Lid	Deelnemers	13 juni 2006	juni 2020
Dhr. S.C.A. Tijhuis	Lid	Pensioengerechtigden	1 januari 2017	juni 2024*

Tabel 4

* Besluitvorming over herbenoeming heeft plaatsgevonden in 2018.

Het bestuur van het Fonds bestaat uit zes leden; drie vertegenwoordigers van de werkgever, twee vertegenwoordigers van de deelnemers en één vertegenwoordiger van de pensioengerechtigden. Verdere gegevens van de bestuursleden, inclusief nevenactiviteiten, zijn opgenomen in bijlage 1.

De leden van werkgeverszijde worden benoemd door het bestuur op voordracht van de directie van Thales Nederland B.V.. Twee leden van deelnemerszijde worden benoemd door het bestuur op voordracht van de Centrale Ondernemingsraad.

Een lid wordt benoemd door het bestuur na verkiezingen onder alle pensioengerechtigden op basis van het door het bestuur vastgestelde verkiezingsreglement. Alle bestuursleden zijn benoemd voor een periode van zes jaar en zijn terstond herbenoembaar.

Het bestuur heeft een deel van de werkzaamheden uitbesteed. Dit betreft de pensioenadministratie en vermogensbeheer. Uitgangspunt is dat het bestuur, conform de eisen van de Pensioenwet, verantwoordelijk blijft voor de juiste uitvoering van de uitbestede taken.

Het bestuur heeft uitsluitend bevoegdheden conform de statuten en reglementen van het Fonds, in overeenstemming met de vastlegging in de actuariële en bedrijfstechnische nota (ABtN).

Pensioenbureau

De beleidsvoorbereiding en de beleidsuitvoering worden verzorgd door het pensioenbureau. De medewerkers van het pensioenbureau zijn in dienst bij Thales Nederland B.V.. De besluitvorming omtrent het door de Stichting te voeren beleid inzake de dagelijkse uitvoering van haar werkzaamheden, wordt bepaald door tenminste twee bestuursleden tezamen.

Het pensioenbureau bestaat uit de volgende medewerkers:

S.G.B. Heemskerk, manager pensioenfonds

D.A.B. Buijsters

L. Katalanc-Bulut

M.A.A. Timmers-Bossink

M. Harperink (aangesteld per 1 juli 2017)

Uitvoering, uitbesteding en kosten

De pensioenadministratie van het Fonds is uitbesteed aan uitvoeringsorganisatie Aon Hewitt. De werkzaamheden betreffen onder andere deelnemers- en aansprakenadministratie en financiële administratie. Met Aon Hewitt zijn service level agreements gesloten.

Het vermogensbeheer wordt uitgevoerd door twee externe vermogensbeheerders: NN Investment Partners (NN IP) en BlackRock. Met de vermogensbeheerders zijn overeenkomsten afgesloten waarin onder andere de beleggingsrichtlijnen en de overeengekomen rapportages zijn vastgelegd. Ter controle van performance rapportages en beleggingsadministratie is een contract gesloten met de KAS BANK.

Met de vermogensbeheerders zijn concrete afspraken rondom vergoedingen gemaakt. In het bestuursverslag doet het bestuur verslag van de kosten van uitbesteding.

Het bestuur voert periodiek overleg met de uitvoerder, de vermogensbeheerders en de custodian over de kwaliteit van de uitvoering. Al deze organisaties verstrekken jaarlijks een interne-beheersingsrapportage (ISAE 3402 of vergelijkbaar) die door het bestuur jaarlijks wordt geanalyseerd en met de organisatie wordt besproken.

Aan de hand van de beleggingsrapportages en de notulen van de beleggingsadviescommissie monitort het bestuur de prestaties van de vermogensbeheerders. Hierbij is met name het monitoren van het beleggen binnen de mandaten van het bestuur van belang. Bovendien wordt hierbij aandacht gegeven aan de aard, juiste interpretatie en uitvoering van beleggingen in lijn met de uitkomsten van de ALM-studie zoals het bestuur deze periodiek laat uitvoeren.

Beleggingsadviescommissie

Het bestuur laat zich met betrekking tot het vermogensbeheer terzijde staan door een beleggingsadviescommissie. Deze beleggingsadviescommissie bestaat uit twee vertegenwoordigers van het bestuur (één van werkgeverszijde en één van werknemerszijde) en de Manager Pensioenfonds, met als belangrijkste taken het monitoren van de vermogensbeheerders, het adviseren over beleggingsaangelegenheden in brede zin, en het uitvoeren van het beleggingsplan. De beleggingsadviescommissie wordt bijgestaan door een extern adviseur. Ieder kwartaal wordt het bestuur geïnformeerd door de vermogensbeheerders over de ontwikkeling van en de resultaten uit belegd vermogen.

De samenstelling van de beleggingsadviescommissie zorgt ervoor dat de beleggingsontwikkelingen goed kunnen worden geanalyseerd en de uitvoering door de vermogensbeheerders kritisch kan worden gezien. De beleggingsadviescommissie wordt ondersteund vanuit het pensioenbureau.

De beleggingsadviescommissie bestaat ultimo boekjaar uit de volgende leden:

G.J. Mulders, voorzitter

P.M. Dekker

S.G.B. Heemskerk

A.H. Wouters (extern adviseur)

Communicatiecommissie

De communicatiecommissie heeft als taak om het bestuur te adviseren over communicatie, in brede zin, aan alle deelnemers. Dit betreft onder meer de 'vertaling' van het pensioenreglement, communicatie over toeslagverlening, het uniform pensioenoverzicht (UPO), de website en andere uitingen. De communicatie commissie bestaat uit drie bestuursleden en een medewerker van het pensioenbureau.

De Communicatiecommissie bestaat ultimo boekjaar uit de volgende leden:

J.H.E. Soepenbergh, voorzitter

E.R. Stolp

S.C.A. Tijhuis

D.B. Buijnsters

Risicomanagement commissie

Het bestuur heeft een risicomanagement commissie ingesteld om het bestuur te informeren en adviseren over het risicomanagement beleid en het risicomanagementproces. Het risicomanagement ziet zowel op financiële als niet financiële risico's waar een pensioenfonds aan blootgesteld is. De risicomanagement commissie bestaat uit drie bestuursleden, de manager pensioenfonds en wordt ondersteund vanuit het pensioenbureau.

De risicomanagement commissie bestaat ultimo boekjaar uit de volgende leden:

D.J.H. de Bruijn, voorzitter

P. M. Dekker

S.C.A. Tijhuis

S.G.B. Heemskerk

Intern toezicht en Verantwoording

Voor het Intern Toezicht is gekozen voor een visitatiecommissie, die de beleids- en bestuursprocedures en processen beoordeelt en een Verantwoordingsorgaan. Hierbij wordt onder meer gekeken naar de checks and balances, de wijze waarop de uitvoering van de regeling wordt bestuurd en aangestuurd en de wijze waarop wordt omgegaan met de risico's op de langere termijn voor (de dekkingsgraad van) het Fonds. De visitatiecommissie voert jaarlijks een audit uit. De visitatiecommissie doet verslag van haar bevindingen in de Overige gegevens van het jaarverslag.

De visitatiecommissie is samengesteld uit drie externe deskundigen
H.J.J. Debrauwer (voorzitter)
P.H. Oyens
P. Priester

Het verantwoordingsorgaan (VO) bestaat uit een vertegenwoordiging namens actieve deelnemers, pensioengerechtigden en de werkgever. De verantwoording die het bestuur aflegt is onderdeel van de jaarverslagcyclus en in dat kader wordt ook het formele overleg gevoerd tussen bestuur en VO.

Volgens de Pensioenwet dient het VO een oordeel te geven over:

- Het handelen van het bestuur van de Stichting Pensioenfonds Thales Nederland.
- Het door het bestuur uitgevoerde beleid in het verslagjaar.
- Beleidskeuzes van het bestuur die op de toekomst betrekking hebben.

Het verantwoordingsorgaan bestaat ultimo boekjaar uit de volgende leden;
D.R. Hoogenraad en *vacature*; lid namens de werkgever
E.C. Weening en J.H. van Deemter; lid namens de werknemers
O. van der Zeeuw en J. van Rijn; lid namens de pensioengerechtigden

Per 5 maart 2018 is mevrouw K.P. Keijzer-Klaasse benoemd tot lid namens de werkgever.

Compliance Officer

De Compliance Officer van het Fonds is mevrouw S. Hazebroek, Director Legal & Contracts bij Thales Nederland B.V.. De Compliance Officer oefent het algemene toezicht uit op de naleving van de gedragscode en andere compliance aspecten. Zij is onafhankelijk van het bestuur en rapporteert periodiek haar bevindingen aan het bestuur.

Diversiteit bestuur en overige gremia

Het bestuur vindt diversiteit in het bestuur en andere organen van belang in termen van kennis en competenties enerzijds en leeftijd en geslacht anderzijds. Bij de invulling van vacatures wordt met het voorgaande rekening gehouden.

Externe ondersteuning en controle

Het Fonds wordt bijgestaan door externe deskundigen voor actuariaat en risicobeheersing op zowel korte als lange termijn. Het bestuur heeft Willis Towers Watson Netherlands B.V. aangesteld als externe adviserende actuaris. Als certificerende actuaris is de heer Drs. B.A. Weijers A.A.G. van Willis Towers Watson Netherlands B.V. aangesteld.

Om een scheiding tussen advisering en waarmerking te waarborgen is overeengekomen dat de taken van de waarmerkend actuaris en de adviserend actuaris in persoon zijn gesplitst. Omdat zowel de waarmerkend actuaris als de adviserend actuaris werkzaam is bij Willis Towers Watson heeft het bestuur geverifieerd dat Willis Towers Watson beschikt over een door DNB goedgekeurde gedragscode en daarmee voldoet aan het bepaalde in artikel 148 van de Pensioenwet.

De externe accountant van het Fonds is de heer A.R.B. de Bruin RA van KPMG Accountants N.V..

Verslag over het boekjaar

Hoofdpijnen

Beleidsdekkingsgraad in 2017 toegenomen

De financiële positie van het Fonds (beleidsdekkingsgraad) is in het boekjaar 2017 toegenomen. Eind 2016 bedroeg de beleidsdekkingsgraad 105,6%. Per 31 december 2017 bedroeg de beleidsdekkingsgraad 111,4%. De actuele dekkingsgraad is opgelopen over het boekjaar 2017, van 108,1% per 31 december 2016 naar 112,9% per 31 december 2017.

Lichte verhoging van de pensioenen

Dankzij de positieve economische ontwikkelingen in 2017 is de dekkingsgraad van het pensioenfonds Thales tot boven de 110% gestegen. Het bestuur heeft besloten om per 1 januari 2018 een (gedeeltelijke) toeslag van 0,14% te verlenen op ingegane, opgebouwde en premievrije pensioenen.

Verhoging van de pensioenrichtleeftijd en verlaging van de pensioenpremie

Per 1 januari 2018 heeft het Fonds in haar reglement de pensioenrichtleeftijd verhoogd naar 68 jaar. Deze verhoging heeft een verlagend effect op de kosten van de pensioenopbouw per jaar. In de uitvoeringsovereenkomst is vastgelegd dat, bij een wijziging van de pensioenregeling, de vaste premie naar rato wordt aangepast (op basis van de verhouding van de gedempte premie na en voor de wijziging). Dit heeft geresulteerd in een verlaging van de pensioenpremie van 28,5% naar 27,1% per 1 januari 2018.

Missie, Visie en Strategie en Integraal Risicomanagement

Medio 2017 heeft het bestuur van SPTN ingezet op een herijking van de missie, visie en de strategie voor de komende jaren. Een belangrijke stap hierbij is het doordenken van relevante, plausibele scenario's die tot nieuwe inzichten en opties leiden. Er is nagedacht over de belangrijkste mogelijke externe toekomstscenario's waar het Fonds rekening mee zal moeten houden. Dit vormt tevens een eerste aanzet tot het raamwerk voor integraal risicomanagement van het fonds. Het Fonds heeft Sprenkels & Verschuren aangetrokken als adviseur, om het bestuur en pensioenbureau te begeleiden om het proces van risicomanagement te doorlopen met als doelstelling het verder vormgeven van de strategische risicomanagementcyclus.

Aanpassingen in de Strategische normportefeuille en renteafdekkingsbeleid

In 2017 zijn, naar aanleiding van de eerder uitgevoerde ALM studie, aanpassingen in de Strategische beleggingsportefeuille aangebracht. De aanpassingen betreffen: een kleinere allocatie naar (staats-) obligaties, toevoegen van dollar gedenomineerde credits, verkoop van minimum volatility aandelen binnen het Blackrock mandaat en een verhoging van de allocatie naar beursgenoteerd vastgoed. Met deze aanpassingen is tevens meer uniformiteit in de mandaten van Blackrock en NN IP aangebracht hetgeen de overzichtelijkheid en vergelijkbaarheid vergroot.

Ook heeft het bestuur in 2017 een meer dynamisch renteafdekkingsbeleid vastgesteld, waarbij het niveau van afdekken kan variëren, afhankelijk van onder andere de ontwikkeling van de marktrente en het niveau van de dekkingsgraad. Het niveau van renteafdekking kan daarbij variëren tussen de 50 en 80 procent. Het fonds blijft de renteafdekking zien als een belangrijk instrument van balansmanagement. Als gevolg van dit dynamische renteafdekkingsbeleid is in 2017 de renteafdekking in 2 stappen verlaagd; van 70 naar 65 naar 60 procent afdekking.

Bestuursmodel

De wet schrijft een aantal mogelijkheden voor het bestuursmodel voor. Deze modellen zijn erop gericht om de evenwichtige belangenbehartiging in de besturing van een pensioenfonds te versterken en de rolverdeling tussen de verschillende organen van het Fonds te optimaliseren.

Naar aanleiding van de nieuwe regelgeving heeft het bestuur gekozen voor een bestuur dat paritair is samengesteld uit vertegenwoordigers van de werkgever, deelnemers en gepensioneerden. Naast het

bestuur kent het paritaire bestuursmodel een verantwoordingsorgaan (VO) en een visitatiecommissie die jaarlijks visiteert.

De procedures rondom benoeming, ontslag en schorsing van bestuursleden of leden van het VO zijn vastgelegd in de statuten en de reglementen van het betreffende orgaan. Deze reglementen zijn opgenomen op de website van het Fonds.

Code Pensioenfondsen en Integere bedrijfsvoering

De Code Pensioenfondsen (hierna: de Code) heeft tot doel het functioneren van de besturen van pensioenfondsen te verbeteren en inzichtelijker te maken. Hiertoe zijn door de Pensioenfederatie en de Stichting van de Arbeid 83 normen voor 'goed pensioenfondsbestuur' geformuleerd. De Code is gebaseerd op het 'pas toe of leg uit'- beginsel. Bepalend voor de werking van de Code is hoe de pensioenfondsen met de intenties van de Code omgaan - niet de mate waarin ze die naar de letter naleven. Dat betekent dat er ruimte is om af te wijken van de normen, mits dit weloverwogen gebeurt.

De Code is verankerd in het stelsel van bestaande wet- en regelgeving. De organisatie van een pensioenfonds dient zodanig ingericht te zijn, dat hiermee een beheerste en integere bedrijfsvoering wordt gewaarborgd. Dit betekent onder meer dat een pensioenfonds zijn organisatie dusdanig inricht, dat sprake is van goede procedures en controle mechanismen en dat er beleid is voor beheersing van risico's en dat het Fonds zorg draagt voor de uitvoering van dat beleid. Deze verantwoordelijkheid is vastgelegd in artikel 143 van de Pensioenwet. In de Code staan normen voor:

- Taken en werkwijze bestuur
- Taken en werkwijze intern toezicht
- Verantwoording afleggen
- Integraal risicomanagement
- Communicatie en transparantie
- Verantwoord beleggen
- Uitvoering, uitbesteding en kosten
- Rol accountant en actuaris
- Klachten en geschillen
- Melding onregelmatigheden
- Benoeming, ontslag en schorsing
- Geschiktheid
- Stemverhoudingen
- Zittingsduur en herbenoeming
- Diversiteit
- Integer handelen
- Beloningsbeleid
- Compliance

De Code wordt nageleefd en onderschreven door het bestuur. Het bestuur hanteert een checklist om de naleving van bepalingen uit de Code te toetsen. In afwijking van de Code hanteert het bestuur een benoemingstermijn van 6 jaar voor bestuursleden in plaats van 4 jaar. Hier liggen met name kennis en efficiency redenen aan ten grondslag. Het gaat om de principes 60 en 61 uit de Code, inzake Zittingsduur en herbenoeming. Gezien de aanmeldingen voor verschillende vacatures heeft het Fonds nog niet of niet volledig kunnen voldoen aan een aantal normen uit de code inzake diversiteit. Het gaat om de principes 48, 65, 66, 67 en 68. Het bestuur besteedt hier bij nieuwe vacatures vroegtijdig in het wervingstraject aandacht aan.

Deskundigheidsbevordering en bestuurlijke effectiviteit

Het bestuur zorgt voor geschiktheid, complementariteit en continuïteit binnen het bestuur. Het bestuur toetst de geschiktheid van de bestuursleden bij het aantreden en gedurende het bestuurslidmaatschap. Het programma voor permanente educatie van bestuursleden waarborgt dat de geschiktheid van bestuursleden op peil blijft en waar nodig wordt verbreed of ontwikkeld.

Bestuursleden ontvangen regelmatig informatie over relevante opleidingen, cursussen en workshops. Regelmatig wordt door een bestuurslid en/of de manager van het Fonds bijeenkomsten van onder andere de Pensioenfederatie en de toezichthouders bijgewoond. Bestuursleden ontvangen regelmatig informatie op pensioengebied.

Nieuwe bestuursleden zijn verplicht een opleiding te volgen op geschiktheidsniveau A. Vanaf aantreden dienen de bestuursleden te beschikken over de nodige kennis, vaardigheden en professioneel gedrag (op geschiktheidsniveau A). Ook nieuwe leden van het verantwoordingsorgaan volgen een relevante opleiding.

In 2017 heeft een zelfevaluatie van het bestuur plaatsgevonden, met behulp van een externe begeleider. Hieruit is gebleken dat het bestuur goed op elkaar is ingespeeld en in staat is om op een adequate manier te oordelen en te sturen.

Naleving wet- en regelgeving

De ontwikkelingen in wet- en regelgeving worden door het bestuur nauwgezet gevolgd. Voor het Fonds relevante wijzigingen worden geanalyseerd en de opvolging wordt besproken in de bestuursvergaderingen. In dit Bestuursverslag worden de belangrijkste ontwikkelingen toegelicht.

Algemene verordening gegevensbescherming (AVG) en Informatiebeveiliging

Per 25 mei 2018 wordt de Algemene verordening gegevensbescherming (AVG) van toepassing. Dat betekent dat vanaf die datum dezelfde privacywetgeving geldt in de hele Europese Unie (EU). De Wet bescherming persoonsgegevens (Wbp) geldt dan niet meer voor het fonds. Onder de AVG geldt dat het pensioenfonds wordt aangemerkt als 'verwerkingsverantwoordelijke' van persoonsgegevens. Het fonds dient, als 'eigenaar' van de persoonsgegevens, expliciet te kunnen aantonen dat het voldoet aan de eisen vanuit de AVG.

In verband met het toezicht op naleving van de AVG wil het bestuur van het fonds dat de uitvoeringspartijen aansluiten bij goedgekeurde certificeringsmechanismen, bij voorkeur Cobit en/of ISAE 3000 (assurance over niet financiële informatie) en/of ISO 27000 (informatiebeveiligingsnormen). Daarmee tonen de uitvoeringspartijen aan dat wordt voldaan aan de AVG en de principes 'privacy by design' en 'privacy by default'. 'Privacy by design' houdt in dat bij de verwerking gehanteerde mechanismen en systemen zo zijn ontworpen dat zoveel als mogelijk rekening wordt gehouden met de privacy van de deelnemers en de AVG. 'Privacy by default' is het zodanig instellen van de standaardinstellingen dat de privacy zoveel als mogelijk wordt gewaarborgd.

Bij het informatiebeveiligingsbeleid van het fonds zal rekening gehouden worden met de AVG. Vanaf 25 mei 2018 dient het fonds te beschikken over de bewijslast dat aan de nieuwe regelgeving wordt voldaan. Ook zal het fonds een verwerkingsregister opstellen dat inzicht geeft in alle persoonsgegevens die door de organisatie en haar partners wordt beheerd. In het register moet onder andere inzicht worden gecreëerd welke persoonsgegevens het fonds verwerkt, welke verwerkingsdoeleinden er zijn, hoe lang de gegevens worden bewaard en welke maatregelen zijn getroffen om de privacyrisico's te beperken. Verder zal het fonds haar activiteiten en processen conform de AVG inrichten, als ook documenteren, evalueren, wijzigen en verbeteren indien nodig.

Het afgelopen boekjaar was reeds de meldplicht datalekken uit de Wet bescherming persoonsgegevens (Wbp) van kracht, waaraan het Fonds voldoet. In het kader van deze meldplicht datalekken dient het fonds 'ernstige' datalekken te melden. In het verslagjaar was hiervan geen sprake.

Gedragcode

Het bestuur heeft een gedragscode vastgesteld aan de hand van de modelgedragscode van de Pensioenfederatie. Jaarlijks wordt door de bestuursleden en de overige verbonden personen een verklaring omtrent het naleven van de gedragscode van het Fonds getekend. Tevens wordt jaarlijks toegezien op de naleving van de code. In april 2018 heeft het bestuur de rapportage van de Compliance Officer over 2017 ontvangen. Er zijn geen specifieke bevindingen gerapporteerd door de Compliance Officer.

Het bestuur is niet bekend met overtredingen van de wet- en regelgeving door het Fonds. Zoals toegelicht in de financiële paragraaf is gedurende het boekjaar een herstelplan van toepassing vanwege een reservetekort.

Aan het Fonds zijn in 2017 geen dwangsommen en boetes opgelegd.

Klachten en geschillen

Klachten en geschillen kunnen door belanghebbenden bij het Fonds worden gemeld. De klachten- en geschillenregeling is beschikbaar op de website van het Fonds. In het boekjaar zijn geen klachten ontvangen.

Onregelmatigheden die binnen het Fonds, haar organen of bij de partijen aan wie taken zijn uitbesteed worden gesignaleerd kunnen worden gerapporteerd bij de Compliance Officer op grond van de klokkenluidersregeling van het Fonds.

De klokkenluidersregeling is beschikbaar op de website van het Fonds. Ook bij de uitvoerder en de vermogensbeheerder zijn klokkenluidersregelingen geïmplementeerd.

Uitbesteding

Het bestuur stelt kwaliteitseisen aan de organisaties die bij de uitvoering zijn betrokken. Afspraken met hen worden periodiek geëvalueerd en indien nodig bijgesteld. De dienstverlening van de uitvoeringsorganisatie, de vermogensbeheerders en de custodian, wordt gecertificeerd (ISAE 3402 type 2). Een onafhankelijke accountant beoordeelt jaarlijks of het kwaliteitssysteem aan de gestelde normen voldoet.

Het bestuur beoordeelt de dienstverlening van Aon Hewitt op kwartaalbasis. Hiervoor levert Aon Hewitt een kwalitatieve SLA-rapportage. Tevens verstrekt Aon Hewitt jaarlijks een "Report on Controls at a Service Organization Relevant to User Entities' Internal Control Over Financial Reports (SOC 1)". Dit rapport is gelijkwaardig aan een ISAE 3402 rapportage type 2.

Over het laatste kwartaal van 2017 heeft het management van Aon Hewitt een Comfort Letter afgegeven, waarin is aangegeven dat er geen materiële veranderingen zijn geweest in het vierde kwartaal. De betreffende controlerende accountant constateert geen materiële tekortkomingen in de beschreven processen en uitvoering van die processen. Op basis van de SLA-rapportages en de bevindingen uit de SOC 1 rapportage, heeft het bestuur comfort bij de uitvoering en naleving van de processen.

De overgang naar RiskCo per 1 december 2017, zorgt voorlopig voor kleine veranderingen. Tot het moment dat de transitie van data vanuit Lifetime naar het nieuwe systeem is afgerond, neemt RiskCo diensten af van Aon op het gebied van IT en Facility Services (huisvesting). RiskCo conformeert zich aan het beleid van Aon op deze onderdelen. RiskCo zal ook het huidige beleid van Aon, dat tot uiting komt in de beheersmaatregelen van de primaire processen en de "Control Environment" in de SOC 1 rapportage, blijven volgen.

Middels de ontvangen beleggingsrapportages monitort het bestuur de prestaties van de vermogensbeheerders. Tevens heeft het bestuur kennisgenomen van interne beheersingsrapportages (ISAE 3402 type 2) van de vermogensbeheerders en heeft het bestuur deze geanalyseerd. Op basis van de beleggingsrapportages en de bevindingen uit de ISAE rapportage, heeft het bestuur comfort bij de uitvoering en naleving van de processen.

Sinds 2016 heeft KAS BANK een groot deel van haar IT-diensten uitbesteed aan Atos. Het ISAE 3402 type 2 rapport van KAS BANK richt zich op de controle van de processen Transaction Servicing, Asset Servicing, Treasury Servicing en IT General Controls. Het ISAE rapport bevestigt dat KAS BANK gedurende het jaar 2017 heeft voldaan aan de beheersingsdoelstellingen van de processen op het gebied van Transaction servicing, Asset servicing, Treasury servicing en de ondersteunende IT-processen.

Haalbaarheidstoets

De haalbaarheidstoets is een stochastische toets die inzicht geeft in de samenhang tussen de financiële opzet, het verwachte pensioenresultaat en de risico's die daarbij gelden. De economische scenario's zijn voorgeschreven. In de haalbaarheidstoets wordt een projectie van de financiële situatie van het Fonds voor een lange periode (60 jaar) gemaakt voor een veelvoud aan economische scenario's (stochastische analyse).

De haalbaarheidstoets heeft als doel inzicht te geven in:

- de gevolgen van de financiële opzet van het Fonds;
- de verwachtingen en risico's, met name ten aanzien van koopkrachtbehoud;
- de consistentie en evenwichtigheid van het beleid;
- de haalbaarheid en consistentie van het premiebeleid;
- de herstelkracht van het Fonds.

De belangrijkste uitkomst waarnaar gekeken wordt in de haalbaarheidstoets is het pensioenresultaat. Dit is een maatstaf voor koopkrachtbehoud.

Het pensioenfonds heeft in 2015 de aanvangshaalbaarheidstoets uitgevoerd, waarbij vastgesteld is dat de verwachte pensioenuitkomsten aansluiten bij de ambitie/ risicohouding van de stakeholders. Jaarlijks wordt vastgesteld of deze ambitie nog steeds haalbaar is. Hiertoe wordt jaarlijks een haalbaarheidstoets uitgevoerd.

In 2017 is vastgesteld dat de pensioenresultaten vanuit de feitelijke financiële positie nog steeds binnen de gestelde grenzen vallen. Uitgaande van de dekkingsgraad (per 1-1-2017) bedraagt het pensioenresultaat gemiddeld circa 100%, maar als het tegenzit circa 70%.

Het bestuur ziet op basis van de uitkomsten van de haalbaarheidstoets 2017 geen aanleiding om haar beleid aan te passen. Wel heeft het bestuur in 2017 een aantal aanpassingen in de beleggingsportefeuille doorgevoerd om het risico rendementsprofiel van het fonds verder te optimaliseren mede gezien de situatie op financiële markten.

Bestuursvergaderingen

Het bestuur van het Fonds heeft het afgelopen jaar negen maal regulier vergaderd. De belangrijkste onderwerpen die aan de orde zijn geweest zijn:

- Missie, visie, strategie;
- De financiële positie;
- Risicomanagement beleid;
- Wijzigen van het pensioenreglement;
- Communicatie beleidsplan;
- Beleggingsplan;
- Implementatie van de uitkomsten van de ALM studie en Risk Budgeting studie;
- Opvolging van on-site onderzoek pensioenadministratie;
- Aanpassing van grondslagen: overlevingskansen, kostenvoorziening en overige voorzieningen;

In het kader van de reguliere beleidscyclus heeft het bestuur onder meer vergaderd over de jaarrekening, de aanbevelingen vanuit de visitatie commissie, de toeslagverlening per januari 2018 en de adviezen van de beleggingsadviescommissie.

Communicatie

Communicatie met de deelnemers van het Fonds vindt plaats via de website, diverse mailingen, de jaarlijkse informatiebijeenkomst en andere bijeenkomsten. Nieuwe medewerkers worden op de hoogte gebracht van hun pensioenregeling middels de presentatie die gegeven wordt in de *Welkom bij Thales* cursus. Human Resource managers en medewerkers worden jaarlijks bijgepraat over de pensioenregeling en het pensioenfonds.

De verantwoording over het gevoerde beleid en de financiële uitkomsten vindt plaats in de jaarrekening. Tijdens de jaarlijkse informatiebijeenkomst wordt hier nadere toelichting op gegeven.

De persoonlijke pensioeninformatie van de belanghebbenden van het Fonds is beschikbaar via het Uniforme Pensioen Overzicht (UPO) en het Pensioenregister (www.mijnpensioenoverzicht.nl). In 2017 hebben alle actieve deelnemers een UPO ontvangen. Daarnaast biedt het Fonds via de website een pensioenplanner aan, waarmee op basis van actuele gegevens verschillende pensioenscenario's kunnen worden doorgerekend.

De communicatiecommissie heeft het communicatiebeleidsplan geüpdatet en voor advies aan het bestuur en het VO voorgelegd. Het communicatiebeleidsplan is in januari 2018 definitief geworden.

Thales Nederland heeft dit jaar meegedaan aan de Pensioen3daagse, een initiatief van Wijzer in Geldzaken om Nederlanders meer pensioenbewust te maken. Er zijn zes presentaties gegeven door bestuursleden en een medewerker van het pensioenbureau. De presentaties waren in Hengelo, Huizen en Eindhoven. De reacties van de aanwezigen waren positief.

Eind 2017 is aan alle deelnemers een brief gestuurd met toelichting op de overgang naar pensioenrichtleeftijd 68 jaar per 1 januari 2018.

Beloningsbeleid

Gepensioneerde leden van het bestuur en van het verantwoordingsorgaan ontvangen een reiskostenvergoeding indien er wordt gereisd voor een opleiding of workshop. Er worden geen andere vergoedingen aan bestuursleden ten laste van het Fonds verstrekt.

Er zijn geen leningen verstrekt aan, noch is er sprake van vorderingen op (voormalige) bestuurders. De bestuurders nemen deel aan de pensioenregeling van het Fonds op basis van voorwaarden in het pensioenreglement.

Pensioenparagraaf

Karakteristiek van de pensioenregeling

Overeenkomstig artikel 10 van de Pensioenwet betreft de karakterisering van de pensioenregeling een uitkeringsovereenkomst (in de vorm van een middelloonregeling met voorwaardelijke na-indexatie).

Herstelplan 2018

Het Fonds heeft in maart 2018 het herstelplan verstuurd naar DNB. Hiermee vervalt het reeds bestaande herstelplan. Uit het herstelplan blijkt dat het Fonds voldoende herstelkracht heeft om de vereiste dekkingsgraad binnen de geldende hersteltermijn te bereiken. Onder het nFTK wordt jaarlijks een herstelplan ingediend bij de toezichthouder zolang het vereist eigen vermogen nog niet is bereikt.

Uitvoeringsovereenkomst

De belangrijkste bepalingen omtrent de samenstelling van de kostendekkende premie en het toeslagbeleid zijn:

- Voor de periode 1 januari 2016 tot en met 31 december 2020 wordt er een vaste premie betaald.
- De pensioenregeling heeft het karakter van een uitkeringsovereenkomst in de vorm van een middelloonregeling met na-indexatie. Tevens kwalificeert de regeling als een CDC-regeling. De bestaande praktijk is hiermee verduidelijkt. Werkgever en werknemers betalen samen een premie en alle mee- en tegenvallers zijn voor de (gewezen) deelnemers binnen het Fonds.
- Het pensioenfonds stelt jaarlijks een gedempte kostendekkende premie vast. Bij de vaststelling van de gedempte kostendekkende premie wordt uitgegaan van het verwachte toekomstige rendement op basis van het beleggingsbeleid van het Fonds. Op het rendement vindt een afslag plaats voor toekomstige inflatie.
- Het Fonds houdt een premie-egalisatie reserve aan. Deze reserve kan ingezet worden mocht de benodigde gedempt kostendekkende premie op enig moment hoger zijn dan de feitelijke premie.
- Het Fonds heeft een voorwaardelijk toeslagbeleid, gebaseerd op de ambitie de pensioenen waardevast te houden.

Toeslagverlening (indexatie)

De mate van toeslagverlening wordt jaarlijks door het bestuur vastgesteld en is afhankelijk van de financiële positie van het Fonds. Er wordt door het Fonds geen reserve aangehouden om in de toekomst toeslagen te kunnen verlenen. Er bestaat geen recht op toeslagen.

Met betrekking tot de mate van de feitelijke toekenning hanteert het bestuur de onderstaande beleidsstaffel als leidraad. Deze staffel geldt slechts als uitgangspunt; bij de jaarlijkse besluitvorming zal het bestuur andere relevante economische omstandigheden (zoals economische vooruitzichten en verwachte bestandsontwikkeling) in ogenschouw nemen. De inhoud van de beleidsstaffel luidt als volgt:

- Bij een beleidsdekkingsgraad lager dan 110% wordt geen toeslag verleend
- Bij een beleidsdekkingsgraad tussen 110% en de bovengrens wordt een gedeeltelijke toeslag verleend.
- Bij een beleidsdekkingsgraad hoger dan de bovengrens wordt volledige toeslag verleend en eventueel inhaaltoeslagen en herstel van kortingen.

De bovengrens wordt jaarlijks vastgesteld, zodanig dat deze voldoet aan de eis van toekomstbestendigheid.

Gemiste indexaties en kortingen

De onderstaande tabellen bevatten een overzicht van de gemiste indexaties vanaf 2006.

Voor de premievrije deelnemers en de middelloon gepensioneerden is deze specificatie in de volgende tabel opgenomen.

1 januari per jaar	Indexatie ambitie %	Toegekende indexatie %	Verschil %	Korting %
2006	1,10	0,82	0,28	
2007	1,72	1,72	0,00	
2008	1,29	1,29	0,00	
2009	2,96	0,00	2,96	
2010	-0,11	0,00	0,00	
2011	1,38	0,00	1,38	
2012	2,42	0,00	2,42	
2013	2,10	0,00	2,10	3,50
2014	1,68	0,00	1,68	
2015	0,59	0,00	0,59	
2016	0,81	0,00	0,81	
2017	-0,32	0,00	-0,32	
2018	1,36	0,14	1,22	
Cumulatief	18,32	4,02	14,30	

Tabel 5

Bij de berekening van het cumulatieve percentage worden de percentages per jaar met elkaar vermenigvuldigd.

Indien de korting van 3,50% uit 2013 wordt verwerkt in de cumulatief gemiste indexatie dan komt het totaal op 18,07% over de betreffende periode.

Voor de actieve deelnemers is deze specificatie in de volgende tabel opgenomen.

1 januari per jaar	Indexatie ambitie %	Toegekende indexatie %	Verschil %	Korting %
2006	1,41	1,13	0,35	
2007	0,00	0,00	0,00	
2008	4,29	4,29	0,00	
2009	3,01	0,00	3,01	
2010	1,76	0,00	1,76	
2011	1,66	0,00	1,66	
2012	2,16	0,00	2,16	
2013	2,11	0,00	2,11	3,50
2014	2,35	0,00	2,35	
2015	0,59	0,00	0,59	
2016	0,81	0,00	0,81	
2017	-0,32	0,00	-0,32	
2018	1,36	0,14	1,22	
Cumulatief	23,28	5,62	17,66	

Tabel 6

Bij de berekening van het cumulatieve percentage worden de percentages per jaar met elkaar vermenigvuldigd.

Indien de korting van 3,50% uit 2013 wordt verwerkt in de cumulatief gemiste indexatie dan komt het totaal op 21,36% over de betreffende periode.

Inhaalindexaties

Inhaalindexaties zijn indexaties die worden toegezegd, voorzover in het verleden niet voor 100% is geïndexeerd. Bij een beleidsdekkingsgraad hoger dan de jaarlijks vast te stellen bovengrens kan er conform het beleidskader inhaalindexatie en/of reparatie van eerder doorgevoerde kortingen plaatsvinden indien het bestuur daartoe besluit. Het bestuur van het Fonds geeft elk jaar een specificatie van het verschil tussen de volledige en de werkelijk toegekende indexatie.

Beleggingenparagraaf

Beleggingsklimaat

Basisscenario 2017

Aan het begin van 2017 was de politieke onzekerheid hoog als gevolg van de vele verkiezingen in Europa, de onduidelijke invulling van het beleid van Trump en het begin van de onderhandelingen tussen de EU en het VK over de Brexit.

Politieke onzekerheden hebben meestal een negatief effect op markten als dit samenvalt met een verslechtering van het economische momentum. Gezien de verbeterende wereldwijde economische groei was dit niet ons basisscenario voor 2017. In ons basisscenario hielden wij voor geheel 2017 rekening met een verder aantrekkende groei in ontwikkelde markten. Vanwege het historisch lage rendement op vastrentende waarden en een vlakke rentecurve gingen we 2017 in met een onderwogen positie in vastrentende waarden. Begin 2017 hadden we nog een neutrale positionering op aandelen die geleidelijk is opgehoogd. Vanwege het positieve dividend rendement en het reflatie-thema hadden we ook een overweging op vastgoed.

Terugblik 2017

Een beter en breed gedragen economisch momentum, sterke winstgroei en zeer geleidelijke normalisatie van het monetair beleid zorgden voor sterke rendementen op risicovolle beleggingen in 2017. De wereldeconomie bereikte in 2017 zijn beste conditie in meer dan een decennium. De bedrijfsinvesteringen trokken aan door de versnellende winstgroei en het toenemende vertrouwen, terwijl opkomende markten deelden in het groeiherstel van de ontwikkelde markten. Zo ontstond een breed gedragen herstel van de economische activiteit. De groei van de wereldeconomie is in 2017 gestegen naar 3,5%, ten opzichte van 3,0% in 2016.

Ook opkomende markten hebben zich aangesloten bij het mondiale herstel. De externe omstandigheden zijn sterk verbeterd. Zo zijn de handelsstromen versneld door de toegenomen handel tussen ontwikkelde en opkomende markten, maar ook tussen opkomende markten onderling. Daarnaast herstelde de groei van de binnenlandse vraag dankzij de soepele financiële condities in opkomende markten, ondersteund door een gestage instroom van kapitaal. Hierdoor is de kredietgroei in opkomende landen aangetrokken, wat gunstig is voor het herstel van de binnenlandse consumptie en de groei van de investeringen.

In de ontwikkelde markten hebben we geen echte opwaartse trend in de rentes op staatsobligaties gezien. De rentes staan wel hoger dan de dieptepunten uit 2016, maar in 2017 zijn ze per saldo weinig veranderd. Wel waren er periodes waarin de rentes snel opliepen als beleggers zich zorgen maakten over de normalisatie van het monetair beleid. Dit gold vooral voor de rente op Duitse Bunds. In de VS liep de 2-jaars obligatierente gestaag op door de renteverhogingen van de Fed en de stijgende renteverwachtingen. De betere macro-economische omstandigheden en de verwachting dat de centrale banken, in reactie op de beperkte inflatie, hun beleid geleidelijk zullen blijven normaliseren, zorgden voor solide fundamentals voor bedrijven en weinig wanbetalingen. Obligaties van opkomende markten (EMD) in lokale valuta zetten de beste prestatie neer met een rendement van 15,2% (in USD), gevolgd door EMD in harde valuta en high yield (beide ruim +10%).

2017 was een goed jaar voor aandelen over de hele wereld en - tot verbazing van velen - vooral voor opkomende markten. De groei was gezond in Azië en met name in China, waar de aandelen met 55,3% stegen. In de ontwikkelde wereld noteerden Amerikaanse aandelen de grootste winsten met een stijging van 21,9% gedurende het jaar, gevolgd door sterke resultaten in de eurozone (14,5% voor Europa ex-VK) en Pacific inclusief Japan (19,6%).

De rentecurves van staatsobligaties zijn afgevlakt in 2017, voornamelijk in de VS. Gedreven door bezorgdheid over de lage inflatie en lange termijn groeiverwachtingen, en een stijgende korte rente vooruitlopend op Fed-besluiten, daalde het renteverskil tussen tien en twee jaar in de VS van 1,23% naar 0,52% over het jaar: terwijl de Amerikaanse 2-jaars obligatierente met 0,69% steeg, daalden de obligatierentes op 10 en 30 jaar met 0,02% en 0,31%. In Europa kende het VK een vergelijkbare

afvlakkingstrend als de VS, terwijl voor de meeste andere EU-landen de rentes over de curve matig stegen. 2, 10 en 30-jaars rendementen op Duitse staatsobligaties stegen respectievelijk met 0,16%, 0,22% en 0,31%.

De rendementen van bedrijfsobligaties waren positief gedurende het jaar doordat de credit spreads vernauwden, vooral voor de high-yieldmarkt. De Britse, Europese en Amerikaanse rente op investment-grade obligaties daalde licht met respectievelijk 0,18%, 0,12% en 0,10%. De zoektocht van beleggers naar yield zorgde voor een meer uitgesproken rendement in de high-yield markt, waar een langzaam en gestaag opwaarts rendement werd behaald, ondersteund door het lage volatilitéitsregime.

De wereldwijde vastgoedmarkt is in 2017 verder gegroeid. Hoge bezetting geeft echter aanleiding tot optimisme en de gematigde vraag is groter dan het lage niveau van nieuwbouw. In de VS hebben duurzame groei, lage rentetarieven en lokale banengroei de vraag naar onroerend goed gedurende het jaar versterkt. De risico premie ten opzichte van Amerikaanse staatsobligaties is verder afgenomen, maar blijft gunstig. In het Verenigd Koninkrijk zijn de vastgoedprijzen hersteld en zijn ze nu terug op het niveau van voor het referendum. De Britse vastgoedrendementen hebben het jaar volgens CBRE met 11,8% afgesloten. In de eurozone hebben de sterke economische groei en de vraag, ondanks politieke instabiliteit, het vastgoedrendement verhoogd.

Beleggingsbeleid

De strategische verdeling van de beleggingen was ultimo verslagjaar als volgt:

	Strategische norm	Bandbreedte	
		Minimum %	Maximum %
Vastrentende waarden	52,70%	47,70%	57,70%
Aandelen	35,30%	30,30%	40,30%
Vastgoed	10,00%	5,00%	15,00%
Liquide middelen	2,00%	-2,00%	13,00%
Totaal	100,00%		

Tabel 7

De samenstelling van de portefeuille was ultimo verslagjaar als volgt:

	Werkelijk belang	Strategische norm	Afwijking van Strategische norm
Vastrentende waarden	51,26%	52,70%	-1,44%
Aandelen	36,24%	35,30%	0,94%
Vastgoed	10,30%	10,00%	0,30%
Liquide middelen	2,20%	2,00%	0,20%
Totaal	100,00%	100,00%	0,00%

Tabel 8

Vastrentende waarden

Samenstelling portefeuille vastrentende waarden ultimo 2017 (in %)*				
	Strategische norm	Bandbreedte Minimum %	Maximum%	Werkelijk belang
Government Bonds	19,90%	14,90%	24,90%	21,98%
Credits	27,00%	22,00%	32,00%	23,71%
High Yield Bonds	2,90%	0,00%	7,90%	2,76%
Emerging Markets Bonds	2,90%	0,00%	7,90%	2,81%
Totaal	52,70%	36,90%	72,70%	51,26%

Tabel 9

Aandelen

Samenstelling aandelenportefeuille ultimo 2017 (in %)*				
	Strategische norm	Bandbreedte Minimum %	Maximum %	Werkelijk belang
Europe	10,80%	5,80%	15,80%	11,44%
North America	16,80%	11,80%	21,80%	16,69%
Japan	2,80%	0,00%	7,80%	3,35%
Emerging Markets	4,90%	0,00%	9,90%	4,76%
Totaal	35,30%	17,60%	55,30%	36,24%

Tabel 10

Vastgoed

Samenstelling vastgoedportefeuille ultimo 2017 (in %)*				
	Strategische norm	Bandbreedte Minimum %	Maximum %	Werkelijk belang
Real Estate	10,00%	5,00%	15,00%	10,30%
Totaal	10,00%	5,00%	15,00%	10,30%

Tabel 11

Samenstelling cash ultimo 2017 (in %)*				
	Strategische norm	Bandbreedte Minimum %	Maximum %	Werkelijk belang
Cash	2,00%	-2,00%	13,00%	2,20%
Totaal	2,00%	-2,00%	13,00%	2,20%

*De strategische norm en het werkelijk belang in bovenstaande tabellen is inclusief rente en valutaderivaten.

Derivaten

Het Fonds maakt in haar beleggingen gebruik van rentederivaten (swaps) en valutaderivaten (forwards) om renterisico en valutarisico (deels) af te dekken. Deze afgeleide beleggingsinstrumenten zijn geen onderdeel van de strategische mix dat het Fonds hanteert.

Derivaten vormen als afgeleide beleggingsinstrumenten geen aparte beleggingscategorie. De vermogensbeheerders mogen slechts van derivaten gebruik maken om:

- de risicograad van de beleggingsportefeuille (ten opzichte van de verplichtingen) te verlagen;
- tactische wijzigingen in de portefeuille op een efficiënte wijze tot stand te brengen;
- op defensieve wijze valutarisico's af te dekken door middel van valutatermijntransacties.

De vermogensbeheerders zullen uitsluitend onderhandse (OTC) derivatencontracten doen aangaan met wederpartijen die voldoen aan de gehanteerde derivatenrichtlijnen ten aanzien van toegestane wederpartijen, met uitzondering van valuta transacties. De wederpartijen moeten aan de volgende restricties voldoen:

- een rating van tenminste A-(S&P) en/of A3(Moody's);
- er moet een ISDA Master Agreement zijn afgesloten.

Het gebruik van derivaten op enige andere wijze is slechts toegestaan na overleg met en goedkeuring van het bestuur van het Fonds. De totale portefeuille inclusief derivatenposities dient te allen tijde binnen de vermelde randvoorwaarden te blijven.

Beleid afdekking renterisico

Het bestuur heeft in 2017 een aantal aanpassingen doorgevoerd in het beleid om rente risico af te dekken, te weten:

- Voortvloeiend uit de ALM en Risk Budgeting studie is de vastrentende portefeuille anders ingericht en wordt bij het afdekken van renterisico meer gebruik gemaakt van langlopende obligaties. Bij Blackrock is hiervoor een separate LDI matching portefeuille ingericht bestaande uit langlopende obligaties en swaps.
- Het bestuur heeft een meer dynamisch renteafdekkings-beleid vastgesteld, waarbij het niveau van afdekken kan variëren afhankelijk van onder andere de ontwikkeling van de marktrente en het niveau van de dekkingsgraad. Het niveau van renteafdekking kan daarbij variëren tussen de 50 en 80 procent. Het fonds blijft de renteafdekking zien als een belangrijk instrument van balansmanagement. Omdat het dynamisch rentebeleid risicoverhogend kan zijn is deze beleidswijziging afgestemd met de toezichthouder (DNB).

Beleid afdekking valuta risico

Het Fonds dekt binnen de zakelijke waarden portefeuille strategisch 50% van het valutarisico van belangrijke valuta als het Britse Pond, de Amerikaanse Dollar en de Japanse Yen af. Er is gekozen voor 50% afdekking van betreffende valuta exposure omdat de verplichtingen van het fonds in euro gedenomineerd zijn en er op lange termijn niet wordt verwacht winst of verlies te maken op de betreffende valuta exposures. De valuta gerelateerd aan de Emerging Market exposure worden niet afgedekt.

Binnen de vastrentende waarden portefeuille worden vreemde valuta voor 100% afgedekt, met uitzondering van de positie obligaties uit opkomende markten. Belangrijke overweging om bij vastrentende waarden 100% valuta afdekking toe te passen, is dat valuta resultaten anders een te groot effect kunnen hebben binnen deze asset class, gezien het verwachte rendement en de volatiliteit binnen deze asset class. Binnen Emerging Markets debt (local currency) wordt geen valuta hedge toegepast omdat dit vaak relatief duur is en omdat het fonds binnen deze categorie juist wil profiteren van de verwachte economische groei.

Rendement 2017

(in %)	Fonds	Benchmark	Relatieve Performance
Vastrentende waarden	1,88	0,74	1,14
Aandelen	10,43	10,63	-0,20
Vastgoed	2,49	1,40	1,09
Totaal assets	4,83	4,40	0,43
Contributie currency hedge	1,12		
Contributie IRS	-2,37		
Totaal rendement (inclusief derivaten)	3,58		

Tabel 12

Maatschappelijk verantwoord beleggen

Het Fonds is zich bewust van haar maatschappelijke functie en verantwoordelijkheden. Het Fonds streeft naar een zo hoog mogelijk rendement binnen het gekozen risicoprofiel van de beleggingen. Daarnaast wil het Fonds een verantwoord beleggingsbeleid nastreven.

De UN Principles for Responsible Investments (UN PRI) vormen een richtlijn voor (institutionele) beleggers op dit terrein. Dit VN-initiatief speelt sinds de introductie in 2006 een grote rol in het vergroten van de bewustwording rond verantwoord beleggen in de wereldwijde beleggingsgemeenschap en het vergroten van de transparantie rond ESG-kwesties (Environmental, Social en Governance aspecten) bij de ondertekenaars. Het Fonds heeft BlackRock en NN IP als vermogensbeheerders gecontracteerd en beide vermogensbeheerders hebben de UN PRI richtlijnen onderschreven.

Het bestuur is voornemens om het bestaande beleid inzake maatschappelijk verantwoord beleggen te evalueren en te onderzoeken of het wenselijk is dit beleid anders vorm te geven.

Financiële paragraaf

Samenvatting van de financiële positie van het Fonds en ontwikkelingen gedurende het jaar.

<i>(in duizenden euro's)</i>	Pensioenvermogen	Technische voorzieningen	Dekkingsgraad
Stand per 31 december 2016	1.335.047	1.234.744	108,1
Beleggingsresultaten / rentetoevoeging	46.407	-2.674	4,0
Toeslagverlening		1.699	-0,1
Premiebijdragen / pensioenopbouw	26.657	30.740	-0,6
Pensioenuitkeringen / uitvoeringskosten	-31.382	-30.863	0,2
Wijziging marktrente		-16.089	1,5
Overgedragen pensioen	-161	-271	0,0
Overige	-1.919	196	-0,2
Stand per 31 december 2017	1.374.649	1.217.482	112,9

Tabel 13

De verandering in de dekkingsgraad is voornamelijk het gevolg van de volgende ontwikkelingen:

De pensioenverplichtingen zijn gewijzigd als gevolg van:

- een stijging van de rentetermijnstructuur;
- de actuariële neutrale omzetting van de opgebouwde aanspraken naar aanspraken met een pensioenleeftijd van 68 jaar (de omzettingfactor is actuariële neutraal bepaald op basis van de rentecurve ultimo oktober 2017, terwijl de waardering na omzetting in het jaarwerk plaats vindt op basis van de rentecurve ultimo december 2017. Het verschil tussen beide rentecurves zorgt voor een negatief resultaat op omzetting);
- de per 1 januari 2018 toegekende indexatie van 0,14% welke in de voorziening ultimo 2017 is opgenomen.

De waarde van de beleggingen is gewijzigd als gevolg van:

- een stijging van de marktrente;
- stijgende aandelenkoersen in zowel ontwikkelde markten als opkomende markten.

Het saldo van baten en lasten over de afgelopen jaren kan als volgt worden geanalyseerd:

<i>(in duizenden euro's)</i>	2017	2016	2015
Premieres resultaat incl. kosten	4.577	-2.209	752
Interesresultaat	63.471	20.734	-29.395
Overig resultaat	-2.030	-6.437	1.792
Totaal resultaat	56.864	12.088	-26.851

Tabel 14

Voor de verdere analyse van het saldo van baten en lasten wordt verwezen naar de actuariële analyse in de actuariële paragraaf.

De rentetermijnstructuur ultimo 2017 kwam voor de verplichtingen van het Fonds overeen met een gemiddelde rente van afgerond 1,45% (2016; 1,27%).

Solvabiliteitseisen

Het minimaal vereist eigen vermogen is bepaald conform artikel 11 van het Besluit FTK pensioenfondsen en bedraagt 4,2% van de totale technische voorzieningen. De minimaal vereiste dekkingsgraad bedraagt daarmee 104,2%.

Het vereist eigen vermogen bedraagt eind 2017 290 miljoen euro en de vereiste dekkinggraad 123,8% op basis van de strategische beleggingsmix (op basis van de werkelijke mix is de vereiste dekkinggraad 121,9%).

Uitkomsten van de solvabiliteitstoets

De feitelijke dekkinggraad wordt bepaald door de aanwezige solvabiliteit te delen door de totale technische voorzieningen. Per 31 december 2017 bedraagt de feitelijke dekkinggraad 112,9% en de beleidsdekkinggraad 111,4%. De beleidsdekkinggraad is dus hoger dan de minimaal vereiste dekkinggraad, maar lager dan de vereiste dekkinggraad. Het Fonds heeft daarmee per 31 december 2017 een dekkingoverschot en een reservetekort.

Uitvoeringskosten

Het bestuur heeft de ambitie om uitvoeringskosten meer inzichtelijk en transparant te maken. Gezien het verschillende karakter wordt bij het geven van inzicht afzonderlijk aandacht besteed aan pensioenbeheer- en vermogensbeheerkosten.

<i>(in duizenden euro's)</i>	2017	2016
Pensioenbeheer		
Pensioenuitvoeringskosten	1.187	1.262
Kosten per deelnemer	0,363	0,389
Vermogensbeheer		
Beheerkosten	3.517	3.547
Prestatieafhankelijke vergoedingen	0	250
Transactiekosten	4.200	1.901
Overige kosten	1.329	1.332
Totaal	9.046	7.030
Kosten van vermogensbeheer excl. transactiekosten (in % van het gemiddeld belegde vermogen)	0,36%	0,39%
Transactiekosten (in % van het gemiddeld belegde vermogen)	0,31%	0,14%
Totaal (in % van het gemiddeld belegde vermogen)	0,67%	0,53%

Tabel 15

De pensioenbeheerkosten worden berekend als kosten per deelnemer. Het aantal deelnemers is gedefinieerd als de som van het aantal actieve deelnemers en gepensioneerden per jaareinde en komt per ultimo 2017 uit op 3.269 deelnemers.

De vermogensbeheerkosten en transactiekosten zijn als percentage van het gemiddeld belegde vermogen uitgedrukt. Het gemiddeld belegd vermogen is berekend volgens de definities van de Pensioenfederatie.

Pensioenbeheer

De pensioenuitvoeringskosten bestaan onder meer uit kosten voor de uitbestede administratie, actuariële advieskosten en kosten van toezicht. Een verdere specificatie staat in de toelichting bij de jaarrekening. De totale uitvoeringskosten zoals verantwoord in de jaarrekening bedragen in 2017 bedragen EUR 1.129 (2016: EUR 1.203). Bij de berekening van de pensioenuitvoeringskosten per deelnemer, worden tevens meegenomen de kosten voor het pensioenfonds en pensioenbureau. Deze worden sinds 2015 niet meer door Thales aan het Fonds doorbelast (en dus niet verantwoord in de jaarrekening), maar voor de transparantie worden deze geschatte kosten die bedragen EUR 58 (2016: EUR 59), wel meegenomen bij de berekening van dit kengetal.

Uit de kostenbenchmark over 2016 van KAS BANK blijkt dat de pensioenbeheerkosten bij pensioenfondsen met een vergelijkbaar aantal deelnemers gemiddeld 377 euro bedragen. Het Fonds zat hier in 2016 met 12 euro iets boven. Over 2017 komen de kosten per deelnemer lager uit.

Vermogensbeheer

<i>(in duizenden euro's)</i>	beheer kosten	in bps	geschatte transactie kosten	in bps	2017 totale kosten	2017 in bps
Portefeuillebeheerkosten						
Vastgoed	514	3,8	251	1,9	765	5,7
Aandelen	1.100	8,2	902	6,7	2.002	14,9
Vastrentende waarden	1.655	12,3	2.853	21,3	4.508	33,6
Kosten overlay beleggingen	248	1,8	194	1,4	442	3,3
Totaalkosten toe te wijzen aan categorieën incl. overlay	3.517	26,2	4.200	31,3	7.717	57,5
Prestatieafhankelijke vergoedingen	0	0			0	0
Totaal portefeuillebeheer kosten	3.517	26,2	4.200	31,3	7.717	57,5
Overige vermogensbeheerkosten						
Kosten pensioenfondsen en pensioenbureau					231	1,7
Bewaarloon					116	0,9
Advieskosten vermogensbeheer					434	3,2
Overige kosten					548	4,1
Totaal overige vermogensbeheer kosten					1.329	9,9
Totaal vermogensbeheer kosten					9.046	67,4
Gemiddeld belegd vermogen 2017:	1.342.420					

Tabel 16

Bovenstaande tabel is zoveel mogelijk opgesteld om kosten, die in hoofdzaak rechtstreeks van het beleggingsresultaat worden afgetrokken, te identificeren en zichtbaar te presenteren.

De MiFID II regelgeving vereist, sinds dit boekjaar, inzicht in de transactiekosten die binnen de beleggingsfondsen worden gemaakt. Deze nieuwe rapportage-eisen leveren nog meer inzicht in de totale transactiekosten. Deze kosten bedroegen in 2017 in totaal 1,2 miljoen euro.

In 2017 zijn, naar aanleiding van de eerder uitgevoerde ALM studie, aanpassingen aangebracht in de beleggingsportefeuille. De transactiekosten als gevolg van deze aanpassingen bedroegen in totaal 684 duizend euro.

De gerapporteerde kosten voor vermogensbeheer in 2017 komen mede hierdoor in totaal ruim 2 miljoen euro hoger uit dan in 2016.

Uit de kostenbenchmark over 2016 van KAS BANK blijkt dat de vermogensbeheerkosten bij pensioenfondsen met een vergelijkbare omvang van de verplichtingen gemiddeld 0,45% bedragen. Het Fonds zat hier in 2016 met 0,53% iets boven. Over 2017 komen de kosten hoger uit, met name door een nog beter inzicht in de transactiekosten.

De beheerkosten zijn goed aan de beleggingscategorieën toe te wijzen, aangezien hier met de vermogensbeheerders afspraken over zijn gemaakt. In 2017 zijn nieuwe fee afspraken met de vermogensbeheerders gemaakt. Als resultaat van de nieuwe afspraken is de prestatieafhankelijke fee komen te vervallen.

Onderdeel van de beheerkosten zijn de Total Expense Ratio (TER), dit betreft kosten die binnen beleggingsfondsen direct ten laste van het resultaat gebracht worden. Deze kosten zijn geschat op basis van de voorlopige TER ratio's van de fondsen en het gemiddeld beheerde vermogen per fonds. De transactiekosten betreffen kosten die samenhangen met de transacties zoals bijvoorbeeld aan- en verkopen. Sinds dit boekjaar zijn hierin ook opgenomen de transactiekosten die binnen de fondsen

worden gemaakt. Een deel van deze kosten is gebaseerd op schattingen. Voor deze schattingen is gebruik gemaakt van de aanbevelingen van de Pensioenfederatie.

De advieskosten vermogensbeheer betreffen voor EUR 400 kosten voor Strategisch Advies. De overige kosten betreffen de kosten voor externe adviseur van de beleggingsadviescommissie.

De Overige kosten fondsen, die genoemd worden in bovenstaande tabel, betreffen de kosten die in rekening worden gebracht door de custodian. Dit zijn o.a. administratiekosten en bankkosten.

Aansluiting met jaarrekening

In de volgende tabel is de aansluiting tussen de vermogensbeheerkosten zoals gepresenteerd in het bestuursverslag en de kosten zoals opgenomen in de jaarrekening weergegeven:

<i>(in duizenden euro's)</i>	Vermogens- beheerkosten	Transactie- kosten	Overige kosten
Kosten opgenomen in de jaarrekening	1.409	-	878
Kosten gesaldeerd met indirecte beleggingsopbrengsten	1.944	4.200	
Overige kosten	164		451
Totale vermogensbeheer- en transactiekosten	3.517	4.200	1.329

Tabel 17

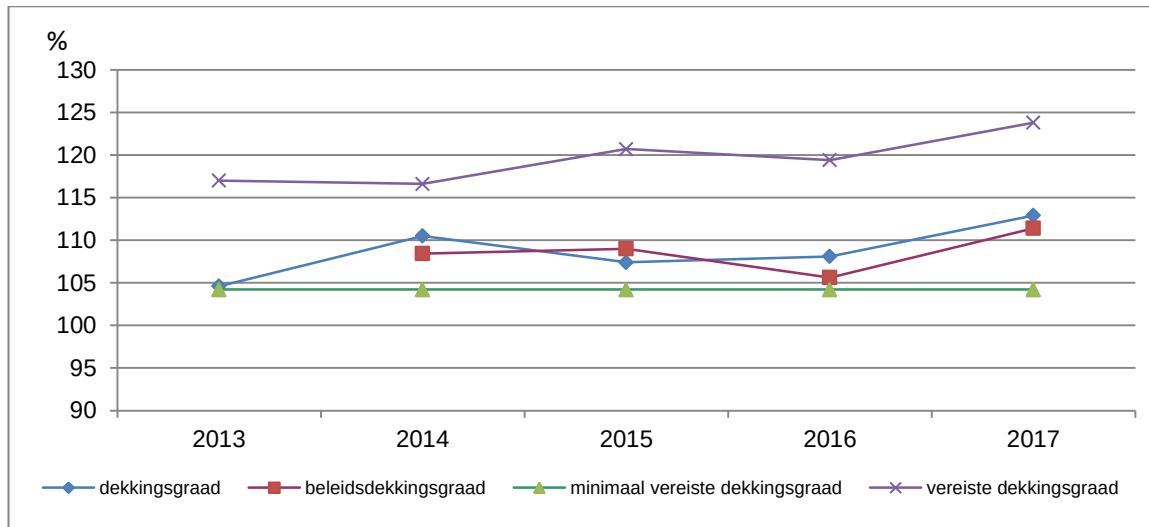
De vermogensbeheerkosten bestaan uit kosten van BlackRock en NN Investment Partners (NN IP). De kosten van BlackRock worden rechtstreeks in rekening gebracht aan het Fonds en worden zichtbaar in de jaarrekening verantwoord als vermogensbeheerkosten ten laste van het beleggingsresultaat. De kosten van NN IP zijn ten laste van de beleggingsopbrengsten gebracht en zijn derhalve niet separaat zichtbaar in de jaarrekening. Voor de geschatte TER en transactiekosten geldt eveneens dat deze ten laste van de beleggingsopbrengsten zijn gebracht en derhalve niet separaat zichtbaar zijn in de jaarrekening.

De vermogensbeheerkosten zoals opgenomen in het bestuursverslag sluiten niet aan op de kosten in de jaarrekening. Dit is zichtbaar in de post 'overige kosten'. Hierin zijn opgenomen kosten van het pensioenfonds en pensioenbureau (EUR 231). Deze kosten worden sinds 2015 niet meer door Thales aan het Fonds doorbelast (en dus niet verantwoord in de jaarrekening), maar voor de transparantie worden deze geschatte kosten wel meegenomen bij de berekening van de totale vermogensbeheerkosten.

Ook is hier opgenomen het verschil in de verwerkte btw-teruggave. In de jaarrekening is de werkelijke, in 2017, terugontvangen btw (EUR 181) over het jaar 2016 opgenomen. In het bestuursverslag is gerekend met de geschatte btw-teruggave over de kosten van boekjaar 2017 (EUR 134). De rest van de overige kosten (EUR 164) betreffen rebates op managementfees die zijn verwerkt in de factuur. Dit zijn kosten binnen de beleggingsfondsen die per saldo niet zijn betaald. De rebate op de factuur is hiermee verrekend.

Financiële positie

In 2017 hebben de dekkingsgraad, beleidsdekkingsgraad, het vereist eigen vermogen en het minimaal vereist eigen vermogen zich als volgt ontwikkeld:

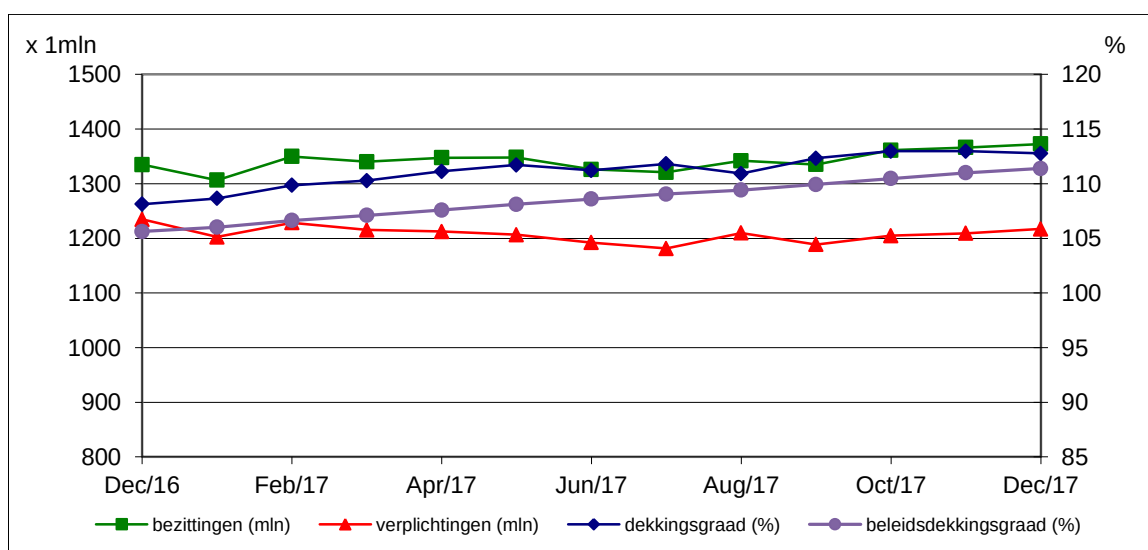

Beleidsdekkingsgraad

Onder het FTK is de beleidsdekkingsgraad een belangrijke indicator voor bijna alle beleidsmaatregelen. De beleidsdekkingsgraad is het gemiddelde van de dekkingsgraad van de afgelopen 12 maanden en is daarmee minder afhankelijk van dagkoersen. Per 31 december 2017 bedraagt de beleidsdekkingsgraad 111,4%.

Om de juistheid van de maandelijkse berekening van de dekkingsgraad en beleidsdekkingsgraad te waarborgen, zijn de interne beheersmaatregelen versterkt. De uitvoering van de bijbehorende werkzaamheden binnen Willis Towers Watson vindt plaats volgens interne richtlijnen waarin voorschriften en procedures zijn opgenomen aangaande de manier van werken, de controle en de archivering. Een belangrijk instrument hierbij is de reviewprocedure die waarborgt dat de werkzaamheden worden gecontroleerd op technisch detailniveau en op methodologie conform het vier-ogenprincipe.

De volgende grafiek geeft de maandelijkse ontwikkeling weer van de dekkingsgraad, beleidsdekkingsgraad, bezittingen en verplichtingen over het jaar:

Minimaal vereist eigen vermogen, vereist eigen vermogen en herstelplan

De minimaal vereiste dekkingsgraad bedraagt per 31 december 2017 104,2%. De vereiste dekkingsgraad bedraagt per 31 december 2017 123,8%.

Per 1 januari 2017 was de beleidsdekkingsgraad van het Fonds 105,6% en lag daarmee onder de vereiste dekkingsgraad. Omdat er sprake was van een reservetekort, was het Fonds verplicht uiterlijk 1 april 2017 een herstelplan in te dienen bij DNB.

Het Fonds heeft op 30 maart 2017 het herstelplan verstuurd naar DNB. Uit het herstelplan blijkt dat het Fonds voldoende herstelkracht heeft om de vereiste dekkingsgraad binnen de geldende hersteltermijn te bereiken. Bij het opstellen van het herstelplan heeft het bestuur zich laten ondersteunen door externe adviseurs. Het herstelplan is opgesteld met inachtneming van de door DNB voorgeschreven uitgangspunten. Nadrukkelijk merken wij op dat inherent aan de modelmatige aanpak ook het herstelplan een benadering van de werkelijkheid is. Dit betekent dat de werkelijke ontwikkeling van de dekkingsgraad in positieve of negatieve zin kan afwijken van het verwachte herstelpad, waardoor het Fonds zich sneller of langzamer kan herstellen dan voorzien.

In het herstelplan is geen maatregel tot korten van pensioenaanspraken opgenomen. Onder de nieuwe regelgeving dient er gekort te worden op de pensioenaanspraken indien de dekkingsgraad 5 jaar op rij lager is dan de minimaal vereiste dekkingsgraad. Een eventuele korting mag ineens of verspreid over 10 jaar worden verwerkt. Dit is thans niet van toepassing.

Het herstelplan is te raadplegen via de website van het Fonds. Ook worden de dekkingsgraad en beleidsdekkingsgraad maandelijks gepubliceerd op de website.

Gedeeltelijke verhoging van de pensioenen

Onder het nFTK worden strengere voorwaarden gesteld aan het indexeren van pensioenaanspraken. Indexeren mag alleen indien de indexatie toekomstbestendig is. De hoogte van de toeslag hangt af van de hoogte van de inflatie alsook van de financiële positie van het Fonds (i.e. de beleidsdekkingsgraad). Als deze dekkingsgraad minder is dan 110% wordt er geen toeslag verleend. Als de beleidsdekkingsgraad hoger is dan 110% kan er toeslag worden verleend, afhankelijk van de financiële positie.

De financiële positie kan echter ook dusdanig zijn, dat de pensioenen moeten worden verlaagd.

Per 31 december 2017 kwam de geschatte beleidsdekkingsgraad uit op 111,4%. Omdat deze dekkingsgraad hoger is dan de drempel van 110% is een gedeeltelijke toeslag per 1 januari 2018 mogelijk. Het bestuur heeft besloten om per 1 januari 2018 een (gedeeltelijke) toeslag van 0,14% te verlenen op ingegane, opgebouwde en premievrije pensioenen.

Risicoparagraaf

Het bestuur is verantwoordelijk voor de inrichting en goede werking van het interne risicobeheersings- en controlesysteem ten behoeve van alle risico's waaraan het Fonds zich ziet blootgesteld.

Bij het bepalen van het beleid en het nemen van belangrijke besluiten maakt het bestuur een afweging tussen risico, rendement en beheersing van de risico's. Daarbij heeft het bestuur bovendien grenzen (risicobereidheid) gedefinieerd aan de omvang van de risico's.

Risicohouding

De risicohouding van het Fonds is de mate waarin het Fonds, na overleg met de vertegenwoordigers van werkgevers en werknemers en na overleg met de organen van het Fonds, bereid is beleggingsrisico's te lopen om de doelstellingen van het Fonds te realiseren en de mate waarin het Fonds beleggingsrisico's kan lopen gegeven de kenmerken van het Fonds. De risicohouding van het Fonds komt bijvoorbeeld tot uitdrukking in de door het Fonds gekozen ondergrenzen in het kader van de haalbaarheidstoets.

Het bestuur heeft na overleg met de werkgever en vertegenwoordiging van de COR, het verantwoordingsorgaan en de Vereniging van Vroeggepensioneerden van Stichting Pensioenfonds Thales Nederland (VVSPTN) (hierna gezamenlijk te noemen: de partijen) de risicohouding vastgesteld.

Er wordt gestreefd naar een zo stabiel mogelijke feitelijke pensioenpremie. De pensioenpremie wordt niet gezien als een sturingsmiddel.

Om toeslagen te kunnen financieren zijn partijen bereid risico te lopen. De prioriteit ligt, conform de doelstellingen van het Fonds meer bij toeslagambitie dan het voorkomen van kortingen. De toeslagverlening is voorwaardelijk, afhankelijk van de financiële positie van het Fonds. Partijen accepteren dat daarmee de mogelijkheid bestaat dat de toeslag niet (volledig) toegekend wordt.

Het beoogd niveau van toeslagverlening op lange termijn is 100% van de prijsinflatie per jaar. Partijen realiseren zich echter dat dit zeker geen vanzelfsprekendheid is. Het is realistischer om een lager niveau te verwachten: gemiddeld 80% van de prijsinflatie per jaar. Dit wordt vertaald in het begrip "pensioenresultaat" dat de mate van koopkrachtbehoud van het pensioen weergeeft. Deze wordt getoetst in de haalbaarheidstoets. Partijen stellen de volgende ondergrenzen aan het gewenst pensioenresultaat:

- Vanuit feitelijke dekkingssgraad: 90%. Dit komt overeen met een gemiddelde indexatie van 80% van de prijsinflatie per jaar (naar beneden afgerond op een veelvoud van 5%)
- Vanuit evenwichtssituatie: 95%. Als het Fonds uit reservetekort is, mag een hoger pensioenresultaat dan 90% worden verwacht. De dekkingssgraad is dan echter naar verwachting nog onvoldoende om volledige toeslagverlening (i.e. een pensioenresultaat van 100%) te realiseren.

Bij een slechtweersscenario zou minimaal een nominaal pensioen moeten kunnen worden behaald. Partijen beseffen echter dat in zo'n scenario dat niet altijd mogelijk is en dat het Fonds de pensioenen zelfs heeft moeten verlagen. In een slechtweersscenario moet het pensioenresultaat minimaal 60% zijn.

Het risico bestaat dat pensioenen verlaagd moeten worden omdat de financiële positie dat vereist. Hoe het bestuur hiermee omgaat, verschilt per situatie:

- Verlaging vanwege een structureel dekkingstekort: deze moeten onvoorwaardelijk worden doorgevoerd. Relatief kleine kortingen (bijvoorbeeld de 3,5% in 2013) kunnen in één keer worden doorgevoerd. Immers spreiding vermindert de uiteindelijke korting niet.
- Verlaging omdat de komende 10 jaar onvoldoende herstel wordt verwacht: dit zijn voorwaardelijke kortingen. Daarbij bestaat de mogelijkheid dat een gespreide korting wordt stopgezet omdat het Fonds zich sneller herstelt dan verwacht. Herstel van eerdere kortingen is echter onder zeer strikte voorwaarden mogelijk. Het bestuur wil dan ook de maximale termijn van 10 jaar benutten om een voorwaardelijke korting te spreiden.
- In uitzonderlijke situaties kan het bestuur sneller korten.

Het risico op de korte termijn wordt uitgedrukt in de wettelijk vereiste solvabiliteitsbuffer. Deze bedraagt voor het beleggingsprofiel van het Fonds rond 20%. Hierbij wordt door partijen een bandbreedte toegestaan van $\pm 5\%$.

Risicocategorieën

Onderstaand zijn de diverse risicocategorieën weergegeven. Naast een korte definitie van de risicocategorie wordt een toelichting gegeven op de wijze waarop het bestuur het beleid ten aanzien van dit risico heeft vormgegeven.

Matchingrisico

Definitie: De kans op ongewenste gevolgen van een ontoereikende afstemming tussen rentegevoelige activa en passiva, valutaverliezen en het niet kunnen nakomen van de toeslagambitie.

Beleid ten aanzien van dit risico:

- Het renterisico wordt dynamisch afgedekt tussen de 50 en 80% van de verplichtingen. Het niveau van afdekking varieert afhankelijk van de rentestand en dekkingsgraad. De mate van afdekking wordt op dag-basis gemonitord en waar nodig aangepast.
- Het valutarisico binnen zakelijke waarden gerelateerd aan de USD, GBP en JPY wordt strategisch voor circa 50% afgedekt. Binnen vastrentende waarden worden deze valuta's voor 100% afgedekt.
- Toeslagbeleid is voorwaardelijk. In ALM studies en continuïteitsanalyses wordt de mate van toeslagverlening in beeld gebracht.

Marktrisico (inclusief kredietrisico)

Definitie: De kans op nadelige gevolgen van wijzigingen in de marktprijzen (prijsvolatiliteit, illiquiditeit, correlatie en concentratie) van de beleggingen van het pensioenfonds.

Beleid ten aanzien van dit risico:

- Het prijs-, illiquiditeits- en concentratie/correlatierisico wordt gemitigeerd door diversificatie en (wereldwijde) spreiding. Daarnaast worden buffers aangehouden die afhangen van de mate van risico in de beleggingsmix. De portefeuille is in zijn algemeenheid goed verhandelbaar.
- Het beleggingsbeleid wordt ondersteund door ALM studies en continuïteitsanalyses en besproken in de beleggingsadviescommissie.

Verzekeringstechnisch risico

Definitie: De mogelijkheid dat uitkeringen (nu dan wel in de toekomst) niet gefinancierd kunnen worden uit de premie- en/of beleggingsinkomsten als gevolg van onjuiste en/of onvolledige technische veronderstellingen en grondslagen bij de vaststelling van de premie en voorzieningen.

Beleid ten aanzien van dit risico:

- De belangrijkste risico's in dit kader zijn het langlevensrisico, het overlijdensrisico en het arbeidsongeschiktheidsrisico.
- Gezien de omvang en het draagvlak van het Fonds worden alle risico's voortvloeiende uit de aangegane pensioenverplichtingen volledig in eigen beheer gehouden.

Omgevings-risico

Definitie: Het risico van buiten het Fonds komende veranderingen op het gebied van wijziging van het draagvlak als gevolg van grote wijzigingen in het verzekerdenbestand, ontbreken van evenwichtige belangenafweging.

Beleid ten aanzien van dit risico:

- Er worden geen grote veranderingen in het verzekerdenbestand verwacht.
- Bestuursleden, zowel de werkgevers als werknemersleden, stellen zich onafhankelijk op en behartigen belangen op evenwichtige wijze.

Operationeel risico

Definitie: Mogelijke negatieve gevolgen die samenhangen met ondoelmatige of onvoldoende doeltreffende procesinrichting dan wel procesuitvoering.

Beleid ten aanzien van dit risico:

- Het fonds heeft de administratie/uitvoering van de regeling en het vermogensbeheer uitbesteed aan professionele partijen die allen meerjarige ervaring hebben op de betreffende vakgebieden. De organisaties zijn zonder uitzondering ISAE 3402 gecertificeerd. De dienstverlening door deze partijen is contractueel vastgelegd door het fonds. Het fonds wordt geïnformeerd over het verloop van de administratie en uitvoeringsprocessen middels SLA kwartaalrapportages en indien er aanleiding voor is op andere momenten.
- De vermogensbeheerders rapporteren op maandbasis aan het fonds. Voor een onafhankelijke check op de beleggingsadministratie en performance rapportages van vermogensbeheerders is KAS BANK gecontracteerd.
- De bestuursleden en medewerkers van het bureau hebben langjarige ervaring in de pensioensector.

Uitbestedings-risico

Definitie: De mogelijkheid dat de continuïteit, integriteit en/of de kwaliteit van de aan derden uitbestede werkzaamheden wordt geschaad.

Beleid ten aanzien van dit risico:

- De externe organisaties kennen uitgebreide compliance voorschriften en interne functiescheiding. De betreffende externe organisaties zijn allemaal ISAE 3402 gecertificeerd.
- De pensioenuitvoerder levert per kwartaal een SLA rapportage op t.a.v. de uitvoering van belangrijke processen en de score t.o.v. de overeengekomen normen.
- Vermogensbeheerders leveren maandelijks en zonodig vaker informatie aan omtrent de resultaten van het vermogensbeheer. De performance rapportages en omvang van het vermogen wordt gecheckt door de custodian (KAS BANK). De rapportages van KAS BANK vinden tevens op maandelijks basis plaats.

IT-risico

Definitie: Het risico dat bedrijfsprocessen en informatievoorziening onvoldoende integer, niet continu en/of onvoldoende beveiligd worden ondersteund door IT.

Beleid ten aanzien van dit risico:

- De gegevens omtrent opgebouwde pensioenrechten worden vrijwel volledig geadministreerd in geautomatiseerde gegevensbestanden en systemen aanwezig bij de pensioenuitvoerder. Afgezien van een website en een applicatie zoals de pensioenplanner.
- Afspraken omtrent back-up, uitwijk, kleinere en grotere calamiteiten, griep-pandemie en beveiliging van geautomatiseerde gegevens en systemen zijn vastgelegd in het contract met de pensioenuitvoerder.

Integriteitsrisico

Definitie: Het risico dat de integriteit van het Fonds wordt beïnvloed als gevolg van niet integere, onethische gedragingen van de organisatie, medewerkers of de leiding van het Fonds.

Beleid ten aanzien van dit risico:

- Het Fonds werkt volgens een gedragscode dat door een ieder moet worden nageleefd.
- De vormgeving van de mandaten aan vermogensbeheerders is zodanig dat er geen sprake is van voorkennis. Het Fonds kent derhalve geen insiders
- De externe organisaties kennen uitgebreide compliance voorschriften en interne functiescheiding. De betreffende externe organisaties zijn allemaal ISAE 3402 gecertificeerd.

Juridisch risico

Definitie: Het risico samenhangend met veranderingen in, en naleving van wet- en regelgeving en het mogelijk bedreigd worden van de rechtspositie van het pensioenfonds, met inbegrip van de mogelijkheid dat contractuele bepalingen niet afdwingbaar of niet correct gedocumenteerd zijn.

Beleid ten aanzien van dit risico:

- Bij de pensioenuitvoerder is voldoende deskundigheid en ervaring aanwezig om een reglement adequaat en correct uit te voeren.
- Het Fonds heeft een aansprakelijkheidsverzekering voor bestuurders en beheerders (van fondsen en regelingen ten gunste van werknemers), de dekking is € 5 mln. per claim en per verzekeringsjaar.
- Periodiek, bijvoorbeeld bij herziening of aanpassing van contracten, wordt expliciet gekeken naar formuleringen in de contracten rond contractbreuk, beëindiging van activiteiten en afdwingbaarheid in algemene zin. Hierbij wordt juridisch advies ingewonnen.

Cybersecurity

Cybersecurity en de daarmee gepaard gaande risico's hebben een hoge prioriteit, een lage risicobereidheid (risico willen lopen) en een lage risicotolerantie (risico kunnen lopen). Een eis is dat de uitvoeringspartijen zorgdragen voor een organisatie van de beveiliging die erop ingericht is de met cybersecurity gepaard gaande risico's te beheersen, tijdig te detecteren en de eventuele gevolgen van een incident te minimaliseren. Periodiek wordt het fonds door de uitvoeringspartijen geïnformeerd over het gevoerde cybersecurity beleid en de beheersing van de cyberb risico's. Het fonds stelt verder als eis dat de uitvoeringspartijen voldoen aan de wet- en regelgeving op dit gebied.

Actuariële paragraaf

Actuariële analyse

De actuariële analyse van het saldo van baten en lasten kan als volgt worden weergegeven:

<i>(in duizenden euro's)</i>	2017	2016
Premieresultaat		
Premiebijdragen	23.159	22.451
Pensioenopbouw	-26.274	-22.976
Premiebijdragen VXOP	3.498	4.015
Pensioenopbouw VXOP	-3.946	-4.665
Totaal premieresultaat	-3.563	-1.175
Saldo pensioenuitvoeringskosten en onttrekking pensioenuitvoeringskosten	-1.014	-1.034
Totaal premieresultaat incl. kosten	-4.577	-2.209
Interestresultaat		
Beleggingsresultaten	46.407	118.963
Rentetoevoeging voorziening pensioenverplichtingen	2.674	678
Toeslagverlening	-1.699	0
Wijziging marktrente	16.089	-98.907
Totaal interestresultaat	63.471	20.734
Overig resultaat		
Resultaat op sterfte en arbeidsongeschiktheid	-476	1.998
Resultaat op waardeoverdrachten	110	-566
Schattingswijzigingen	0	-4.519
Overige (o.a. toevoeging premie-egalisatiereserve)	-1.664	-3.350
Totaal overige resultaat	-2.030	-6.437
Totaal saldo van baten en lasten	56.864	12.088

Tabel 18

Premies

De Pensioenwet schrijft voor dat de feitelijke premie, de gedempte kostendekkende premie en de (ongedempte) kostendekkende premie worden gekwantificeerd.

De samenstelling van de premies is opgenomen in onderstaande tabel. Voor verdere details wordt verwezen naar de toelichting op de premiebaten in de jaarrekening.

(in duizenden euro's)	Feitelijke premie		Kostendekkende premie		Gedempte premie	
	2017	2016	2017	2016	2017	2016
Actuarieel benodigd voor nieuwe aanspraken en risicopremies voor risico fonds	12.549	11.823	26.274	22.943	12.549	11.823
Opslag voor directe kosten	494	584	494	584	494	584
Opslag voor toekomstige kosten	247	248	520	482	247	248
Solvabiliteitsopslag	2.482	2.366	5.198	4.591	2.482	2.366
Inkoop VXOP aanspraken	3.498	4.015				
Opslag bestemd voor voorwaardelijke toeslagverlening	4.382	4.346			4.382	4.346
Premiedeel opslagen op gedempte kostendekkende premie	3.005	3.084				
Totaal premiebijdragen	26.657	26.466	32.486	28.600	20.154	19.367

Tabel 19

De feitelijk ontvangen premie (exclusief premie voor inkoop VXOP) is hoger dan de benodigde (gedempte) premie.

Vanaf boekjaar 2016 wordt het verschil tussen de vaste doorsneepremie en de gedempte kostendekkende premie, jaarlijks toegevoegd aan de premie-egalisereserve. In 2017 bedraagt de toevoeging EUR 1.916. Hiermee bereikt de premie-egalisereserve het maximum van EUR 5.000. Het restant van EUR 1.089 gaat naar de algemene reserve van het Fonds.

Oordeel van de certificerende actuaris over de financiële positie

De certificerend actuaris heeft in zijn actuariële verklaring geoordeeld dat voldaan is aan de vereisten vanuit artikel 126 tot en met 140 PW, met uitzondering van artikel 132, omdat het aanwezige eigen vermogen lager is dan het vereist eigen vermogen.

Voor het volledige oordeel van de certificerende actuaris verwijzen wij naar de actuariële verklaring achterin dit Jaarverslag.

Actuariële risico's

In 2016 is nieuwe informatie over overlevingskansen gepubliceerd door het Actuarieel Genootschap (AG Prognosetafel 2016). In 2017 is geen nieuwe AG Prognosetafel gepubliceerd. Het bestuur heeft de huidige grondslagen voor de voorziening pensioenverplichtingen, inclusief de invloed van fondsspecifieke eigenschappen, hiermee opnieuw geëvalueerd.

De informatie bevestigt de geconstateerde ontwikkeling van de levensverwachting. De nieuwe informatie geeft het bestuur aanleiding voor verdere actualisering van de toegepaste overlevingskansen en fondsspecifieke ervaringssterfte. Door toepassing van de meest actuele informatie over overlevingskansen wordt het langlevenrisico voor het Fonds voor dit moment gemitigeerd.

Toekomstparagraaf/Vooruitblik 2017

AonHewitt naar RiskCo

Eind 2017 is bekend geworden dat AonHewitt de administratieve activiteiten heeft verkocht aan een andere partij: RiskCo. Dit is een IT-bedrijf uit Utrecht met 50 medewerkers. Het bestuur gaat in 2018 onderzoeken of het de samenwerking met RiskCo gaat continueren vanaf 2019 of dat het een contract met een andere pensioenadministrateur aangaat. Hiervoor wordt een tender in de markt uitgezet.

Integraal Risicomanagement

Het bestuur heeft de ambitie om het risicomanagement de komende periode verder te versterken. Tevens wil het bestuur in het risicomanagement nadrukkelijk onderscheid aanbrengen tussen strategisch en operationeel risicomanagement. Het Fonds heeft eind 2017 Sprenkels & Verschuren aangetrokken als adviseur, om het bestuur en pensioenbureau te begeleiden om het proces van risicomanagement te doorlopen met als doelstelling het verder vormgeven van de strategische risicomanagementcyclus.

Wet- en regelgeving

Het bestuur volgt de landelijke ontwikkelingen in wet- en regelgeving en de implicaties hiervan nauwkeurig. Dit geldt ook voor het voornemen om een Raad van Toezicht in te stellen bij ondernemingspensioenfondsen met meer dan 1 miljard euro belegd vermogen. De ontwikkelingen hieromtrent worden nauwlettend gevolgd en zo nodig wordt de Governance hierop aangepast.

Daarnaast worden mogelijke beleidsvoornemens van het kabinet nauwlettend gevolgd.

Hengelo, 13 juni 2018

Stichting Pensioenfonds Thales Nederland
Het Bestuur

Dhr. D.J.H. de Bruijn
Voorzitter

Dhr. J.H.E. Soepenbergh
Vice-voorzitter

Dhr. P.M. Dekker
Secretaris

Dhr. G.J. Mulders
Penningmeester

Dhr. E.R. Stolp
Lid

Dhr. S.C.A. Tijhuis
Lid

Samenvatting verslag Visitatiecommissie

Deze rapportage bevat de bevindingen van de visitatiecommissie (hierna VC) naar aanleiding van haar onderzoek naar het functioneren van het bestuur van de Stichting Pensioenfonds Thales over de periode 1 januari 2017 t/m 31 december 2017. De taak van de VC bestaat uit het toezicht houden op het beleid van het bestuur van het fonds, op de algemene gang van zaken in het fonds en het toezien op adequate risicobeheersing en evenwichtige belangenafweging door het bestuur. De VC volgt bij het uitvoeren van haar rol de toezichtcode van de Vereniging Intern Toezichthouders Pensioensector (hierna VITP).

De huidige VC is benoemd door het bestuur. Ten opzichte van de vorige visitatie zijn geen wijzigingen opgetreden in de samenstelling van de visitatiecommissie. De VC legt haar bevindingen vast in een rapport, rapporteert aan het bestuur, en legt verantwoording af over haar werkzaamheden aan het verantwoordingsorgaan (hierna VO) en aan de werkgever.

De belangrijkste waarnemingen en aanbevelingen

Algemeen oordeel

Het pensioenfonds heeft een ervaren bestuur dat voldoende deskundigheid in huis heeft om de aan de in haar missie, visie en strategie geformuleerde ambitie om als zelfstandig ondernemingspensioenfonds op de beste wijze de belangen van haar deelnemers te dienen en waar te maken, te voldoen. Het bestuur moet wel alert blijven op het goed neerzetten van de verschillende beleidskaders die noodzakelijk zijn om tijdig en adequaat op de steeds veranderende omgevingsfactoren in te spelen. Ook het Verantwoordings-orgaan is groeiende in haar rol, maar kan nog verdere stappen zetten.

Het functioneren van de governance

De governance van het fonds is naar behoren ingericht, maar nog niet alle documentatie is op orde. Het bestuur laat zich weliswaar op veel gebieden extern adviseren, maar vaak wordt eerst bekeken of het fonds het zelf kan uitvoeren. Men beseft dat de kwaliteit van het VO van belang is voor de totale governance van het fonds. Dat komt ook tot uiting bij de sterk verbeterde onderlinge communicatie. Daarnaast is het bezit van een goed functionerend bestuursbureau van grote waarde. Het VO kan zich nog beter profileren door prioriteiten en bijbehorende acties eveneens in een jaarplan vast te leggen. Nu is het niet duidelijk in hoeverre evenwichtige belangenafweging voor het VO een prioriteit is, de controle op de adviezen van de VC voor het VO van belang zijn, alsmede de adviezen uit het certificeringsrapport.

Het functioneren van het bestuur

De VC heeft uit de stukken en de gesprekken een goede indruk gekregen van de onderlinge verhoudingen en de omgang met elkaar. Het opstellen van een bestuurlijk jaarplan heeft meer structuur gebracht in de werkzaamheden. Zo is men nu reeds bezig met IORP2 en staat onder leiding van een extern bureau de al langer geplande verbeterde inrichting van het IRM in 2018 op het programma. Desalniettemin is het gevoel bij de VC, gestaafd door de gesprekken die zijn gevoerd, dat de pro-activiteit en daadkrachtige uitvoering van besluiten nog beter kan.

Het beleid van het bestuur

Het bestuur heeft een aantal stappen gezet om de beleidsplannen op te leveren maar heeft dit nog niet volledig afgerond. Wel is voor 2018 een jaarplan met acties voor onder meer actualisering van beleidsplannen en nieuw beleid geformuleerd waarin duidelijk is vastgelegd wanneer deze moeten zijn vastgesteld. Dit jaarplan biedt het bestuur goede houvast om de beleidscyclus goed te doorlopen. Het jaarplan kan nog worden aangevuld met de actualisering van het compliance handboek.

Algemene gang van zaken in het fonds

De VC is van mening dat het bestuur met behulp van het Bureau Pensioenzaken een goed beeld heeft van wat er speelt en daarop acteert. Wel kan de Bureau Pensioenzaken naar leveranciers een (nog) pro actieve rol spelen. De VC is verheugd dat bij de beleidsnotities een risicoparagraaf is opgenomen waarmee het risico en de evenwichtigheid van de besluitvorming inzichtelijk wordt gemaakt.

Adequate risicobeheersing

Er zijn in 2017 slechts beperkt stappen gezet op het terrein van risicomanagement. De verdere inrichting van het risicomanagement is nog niet volledig vormgegeven. Alleen een externe analyse heeft plaatsgevonden. Dit is teleurstellend. Ook de compliance functie is in 2017 beter ingevuld, maar nog niet duidelijk is op welke punten de compliance risico's zijn gemonitord.

Evenwichtige belangenafweging

Het bestuur heeft de evenwichtige belangenafweging in de loop van 2017 meer expliciet in de verslaglegging opgenomen. De individuele bestuursleden stellen duidelijk de belangen van het fonds als geheel voorop. Op sommige deelonderwerpen kan soms nog scherper worden gelet op het meenemen van de aspecten van evenwichtige belangenafweging.

Communicatie

De VC is van oordeel dat het fonds op een correcte manier communiceert, o.a. middels de website en de Pensioen 1-2-3. De website van het fonds is aangepast en de pensioenplanner is geactualiseerd.

Tevens wordt in 2018 een nieuwe website gelanceerd die zeer overzichtelijk is vormgegeven.

Met de aanpassing van het communicatiebeleidsplan en de communicatiekalender speelt het fonds in op onder meer de aanpassingen in het pensioenreglement (verhoging pensioenleeftijd naar 68 jaar).

Naleving Code Pensioenfondsen

De VC verwacht dat de code Pensioenfondsen doordat het nu onderdeel is van het jaarplan 2018 de gewenste bestuurlijke aandacht krijgt. De aandacht voor de Code Pensioenfondsen in het jaarverslag kan beter.

Cultuur en gedrag

Er is sprake van een goed op elkaar ingespeeld team van bestuurders, waarin ieder zijn verantwoordelijkheid neemt. De VC constateert dat de bestuursleden op een open en transparante manier met elkaar omgaan. Men kent elkaar inmiddels door en door.

Dat houdt echter ook in dat de kans bestaat dat vaste patronen ontstaan die het tijdig en adequaat reageren op veranderende eisen van de buitenwereld onder druk kunnen zetten.

Opvolging van eerdere aanbevelingen van het interne toezicht

Het bestuur gaat serieus om met de aanbevelingen van de verschillende externe partijen en houdt ook toezicht op de voortgang. Een aantal aanbevelingen zal pas in 2018 opgevolgd worden cq op effectiviteit getoetst kunnen worden. In het bevindingen-document staan niet de aanbevelingen van het Verantwoordingsorgaan. De reactie van het bestuur in het jaarverslag op de aanbevelingen van het VO is summier en algemeen.

Tot slot

De Visitatiecommissie dankt alle betrokkenen voor de bijzonder plezierige en openhartige wijze van samenwerking om tot dit uitgebreide rapport te komen.

De visitatiecommissie:

de heer drs. H.J.J. Debrauwer (voorzitter)

de heer P.H. Oyens

de heer mr. P. Priester EPP

13 april 2018

Verslag Verantwoordingsorgaan

Inleiding

Verantwoordingsorgaan – VO

Het Bestuur legt verantwoording af aan het verantwoordingsorgaan over het beleid en de wijze waarop het is uitgevoerd. Concreet heeft het Verantwoordingsorgaan op basis van de Pensioenwet onder meer de bevoegdheid een algemeen oordeel te geven over het handelen van het Bestuur aan de hand van het jaarverslag, de jaarrekening en andere informatie waaronder de bevindingen van het intern toezicht, over het door het Bestuur gevoerde beleid in het afgelopen kalenderjaar, evenals over beleidskeuzes voor de toekomst.

Samenstelling van het VO

Per 1 januari bestond het VO uit de volgende leden:

- Otto van der Zeeuw, voorzitter (namens de gepensioneerden)
- Jan van Rijn, secretaris (namens de gepensioneerden)
- David Hoogenraad (namens de werkgever)
- Arnoud Vernimmen (namens de werkgever)
- Jos van Deemter (namens de actieven)
- Eén vacature door het vertrek van Ton Hamelink bij de onderneming

De vacature door het vertrek van Ton Hamelink is per 23 juni 2017 ingevuld met de benoeming van Edward Weening (namens de actieven).

Met het vertrek van Arnoud Vernimmen per 1 oktober 2017 is een vacature ontstaan voor een van de VO-leden namens de werkgever. Deze is op 5 maart 2018 ingevuld door de benoeming van Krista Keijzer-Klaasse.

De leden van het VO zijn onbezoldigd. Alle kosten voor opleidingen, seminars en netwerkbijeenkomsten inclusief reis- en verblijfkosten worden door de SPTN vergoed.

Professionalisering van het VO

Verdere professionalisering van de leden van VO en het daarbij behorende kennisniveau is noodzakelijk om een volwaardig sparringpartner voor het bestuur te zijn.

Het bestuur beschouwt het VO als “kweekvijver” voor nieuwe bestuursleden en geeft de mogelijkheid om VO leden door te laten stromen naar het bestuur.

Alle VO leden hebben direct na hun aantreden een tweedaagse introductiecursus gehad voor VO leden bij SPO of WTW. Daarnaast volgen de leden modules om op geschiktheidsniveau A te komen. Momenteel zijn niet alle modules door alle individuele leden gevolgd maar doordat de VO leden verschillende modules hebben gevolgd wordt toch het totale spectrum beheerst.

Werkwijze van het VO

Om op goede wijze een oordeel te kunnen vormen, alsmede inhoud te geven aan haar taken en bevoegdheden, heeft het VO regelmatig overleg. Zo is het VO vijfmaal bijeen geweest voor een interne bespreking, meestal als voorbereiding op een bespreking met het Bestuur. Daarnaast zijn er zes bijeenkomsten geweest met het Bestuur of een delegatie daarvan. Tevens zijn er besprekingen geweest met de Visitatie Commissie, de Actuaris en de Accountant en is deelgenomen aan een Workshop missie, visie en strategie.

Van alle bijeenkomsten zijn verslagen gemaakt.

E-Tol omgeving

Voor de archivering van de verslagen, en andere (studie)documenten is in 2017 een “portaal” ingericht waar de leden van het VO middels gebruikersnaam en password toegang tot hebben. Op deze manier wordt een gezamenlijk archief gevormd van alle voor het VO relevante informatie.

Algemeen Oordeel

Het Verantwoordingsorgaan is positief over het gevoerde beleid en de uitvoering daarvan. Het Bestuur is op een verantwoorde wijze omgegaan met de ontwikkelingen die zich in het verslagjaar hebben voorgedaan en heeft daar op adequate wijze op ingespeeld. Zonder aan dit algemene oordeel afbreuk te doen, doet het verantwoordingsorgaan onderstaand op enkele specifieke onderwerpen suggesties voor verbeterpunten. Daarnaast wil het van de vele punten die goed zijn gegaan enkele in het voetlicht plaatsen.

Oordeel over het handelen van het Bestuur

Verbeterpunten en goede punten die het handelen van het bestuur betreffen zijn:

Verbeterpunten

- Snelheid van handelen. In 2017 heeft het Bestuur traag of zelfs niet gereageerd op verzoeken en andere berichten van het VO. Enige voorbeelden:
 - Het bestuur stelde het overleg met het VO over de instelling van de per 1 januari 2019 verplichte Raad van Toezicht (RvT) uit. Hierdoor was er ook geen discussie met het VO over de inrichting van de toekomstige RvT. Het VO is voornemens hiervoor met een tijdplan te komen.
 - De website wordt met vertraging up-to-date gehouden. In het kader van communicatie met de deelnemers vindt het VO dit onwenselijk en zal dit moeten verbeteren. Wel is inmiddels in 2018 een geheel nieuwe website ingericht ter verbetering van de communicatie.
- Statutenwijziging. Het Bestuur heeft de statuten gewijzigd zonder overleg met het VO. Volgens de pensioenwet heeft het VO geen adviesrecht bij statutenwijziging. Omdat het VO graag betrokken wil worden bij statutenwijzigingen heeft het bestuur toegezegd het VO voortaan van te voren te informeren over voorgenomen statutenwijzigingen.
- De herbenoemingsprocedure van zittende leden van het Bestuur en het VO was niet duidelijk. Het bestuur heeft toegezegd dit in 2018 beter in de statuten te regelen.

Goede punten

- De ombouw van de portefeuille als gevolg van de uitkomsten van de ALM-studie is geëffectueerd.
- AON heeft de administratieve tak (AON-Hewitt) verkocht aan RiskCo. Voor het Bestuur was dit onmiddellijk aanleiding om zich breder te oriënteren op de markt van firma's voor pensioen administratie. WTW zal het bestuur ondersteunen bij deze marktverkenning en een eventuele tender.
- Het Bestuur heeft een workshop georganiseerd over missie, visie en strategie van het pensioenfonds. Aan deze, onder externe leiding gehouden, workshop namen het bestuur, het VO, de OR en de VVSPTN deel. Op deze wijze heeft het bestuur er voor gezorgd dat missie, visie en strategie breed gedragen worden. Een goed voorbeeld van communicatie.
- De indexatie van de pensioenen direct nadat de beleidsdekkingsgraad de 110% grens passeerde wordt bijzonder gewaardeerd omdat hiermee een signaal wordt afgegeven dat het met het fonds de goede kant op gaat.
- Het gestaag groeien van de (beleids)dekkingsgraad geeft aan dat in het verleden en in het verslagjaar goede keuzes zijn gemaakt. Dat de dekkingsgraad bijna 10% punt hoger is dan het PME is zeker een compliment waard.

Oordeel over het gevoerde beleid

Het bestuur is helder in het formuleren van haar beleid en volgt de uitvoering er van.

Voorbeeld: Naar het oordeel van het VO is het Bestuur zeer adequaat omgegaan met het rente hedge beleid. Er is een beleidsstuk besproken in de Beleggingsadvies Commissie (BAC), daarna met BlackRock Strategisch Advies en vervolgens in het Bestuur besloten. Kern is om het rente risico niet altijd met een vast percentage (70%) af te dekken maar afhankelijk van de situatie op de financiële markten te laten variëren binnen een bandbreedte tussen de 50 en 80%.

Op het gebied van Risico Management wordt nu beleid geformuleerd. Het VO hoopt in 2018 nog de resultaten te kunnen bespreken.

Oordeel over beleidskeuzes voor de toekomst

Hierbij gaat het om besluiten welke genomen zijn en hun uitwerking in de toekomst zullen hebben. Het betreft hier:

- Het besluit tot indexeren. Dit is een evenwichtig genomen besluit omdat alle groeperingen daar van profiteren.
- Het promoten van cursussen voor VO leden. Het Bestuur beschouwt het VO als een kweekvijver voor nieuwe bestuursleden. Op deze manier verzekert het Bestuur zich van gekwalificeerde bestuurders in de toekomst.

De toekomst

Op korte termijn moet gewerkt worden aan de instelling van een Raad van Toezicht (RvT). Het VO wil daar een proactieve rol in spelen. Normaal gesproken (zie code Pensioenfondsen) stelt de RvT een profielschets vast, na advies van het VO. Het bestuur benoemt de RvT, na bindende voordracht door VO. Omdat we in een overgangsfase zitten (er is geen RvT) stelt het VO voor dat het bestuur de profielschets vaststelt na advies van het VO, daarna de normale procedure (VO draagt voor, bestuur benoemt).

Een ander punt van aandacht in de toekomst zijn de ophanden zijnde aanpassingen aan het pensioenstelsel. Hoewel daar waarschijnlijk niet veel invloed op uitgeoefend kan worden is het zeker van belang om de vinger aan de pols te houden om tijdig op veranderingen te kunnen anticiperen.

Het VO zal ook in de toekomst cursussen (modules) blijven volgen om de rol van een goede “countervailing” partner van het Bestuur verder uit te bouwen.

Eindoordeel

Het VO geeft een positief oordeel over het handelen van het Bestuur, het gevoerde en opgetekende voorgenomen beleid en ziet de toekomst van het fonds met vertrouwen tegemoet.

Opsomming aandachtspunten

1. Bespreken van de instelling van de Raad van Toezicht
2. Herbenoemingsprocedure verduidelijken
3. Verbeteren van de snelheid van handelen van het bestuur

Reactie bestuur op verslag Verantwoordingsorgaan

Het bestuur heeft kennisgenomen van het verslag van het verantwoordingsorgaan (VO). Het verslag is een goede weergave van de discussies maar ook van de betrokkenheid van het orgaan bij het fonds. In de gezamenlijke overlegvergadering van het bestuur en het VO op 8 juni 2018 is hierover gesproken.

Het bestuur waardeert de open en constructieve houding en de betrokkenheid van de leden van het VO. Het bestuur bedankt de leden voor hun inspanningen en verwacht de samenwerking met het VO goed te kunnen voortzetten.

Het bestuur zal het komend jaar de gelegenheid te baat nemen om de aanbevelingen te onderzoeken en in goed onderling overleg te adresseren.

Hengelo, 13 juni 2018

Stichting Pensioenfonds Thales Nederland
Het Bestuur

Jaarrekening

Balans per 31 december 2017

(na verwerking voorgestelde bestemming saldo baten en lasten)

<i>(In duizenden euro's)</i>	Toelichting	2017	2016
Activa			
Vastgoedbeleggingen	5b	135.647	111.307
Aandelen	5c	501.371	415.715
Vastrentende waarden	5d	685.077	673.995
Derivaten	5e	25.857	102.026
Overige beleggingen	5f	<u>50.176</u>	<u>113.768</u>
Beleggingen voor risico pensioenfondsen		1.398.128	1.416.811
Vorderingen en overlopende activa	6	5.891	14.759
Overige activa	7	<u>310</u>	<u>498</u>
Totaal Activa		1.404.329	1.432.068
Passiva			
Stichtingskapitaal en reserves	8	162.167	103.387
Technische voorzieningen Voorziening pensioenverplichtingen	10	1.217.482	1.234.744
Overige schulden en overlopende passiva	11	24.680	93.937
Totaal Passiva		<u>1.404.329</u>	<u>1.432.068</u>
Dekkingsgraad (in %)		112,9%	108,1%

Staat van baten en lasten over 2017

<i>(In duizenden euro's)</i>	Toelichting	2017	2016
<i>Baten</i>			
Premiebijdragen (van werkgevers en werknemers)	15	26.657	26.466
Beleggingsresultaten risico pensioenfonds	16	46.407	118.963
Overige baten	17	0	2
Totaal baten		73.064	145.431
<i>Lasten</i>			
Pensioenuitkeringen	18	30.253	29.444
Pensioenuitvoeringskosten	19	1.129	1.203
Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds:	10		
Pensioenopbouw		30.740	28.071
Toeslagverlening		1.699	0
Rentetoevoeging		-2.674	-678
Onttrekking pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten		-30.863	-30.081
Wijziging marktrente		-16.089	98.907
Wijzigingen uit hoofde van overdracht rechten		-271	-3.545
Wijziging actuariële uitgangspunten en actualiseren overlevingskansen		0	4.519
Overige wijzigingen		196	-1.695
		-17.262	95.498
Saldo overdrachten van rechten	21	161	4.111
Overige lasten	22	1.919	3.087
Totaal lasten		16.200	133.343
Saldo van baten en lasten		56.864	12.088

Het saldo van baten en lasten wordt verrekend met de algemene reserve.

Kasstroomoverzicht over 2017

<i>(In duizenden euro's)</i>	2017	2016
Kasstroom uit pensioenactiviteiten		
Ontvangen premies	26.918	25.924
Ontvangen waardeoverdrachten	99	132
Betaalde pensioenuitkeringen	-30.164	-29.461
Betaalde waardeoverdrachten	-261	-1.043
Betaalde pensioenuitvoeringskosten	-1.413	-1.007
Totaal kasstroom uit pensioenactiviteiten	-4.821	-5.455
Kasstroom uit beleggingsactiviteiten		
Verkopen en aflossingen van beleggingen	1.950.864	1.147.471
Ontvangen directe beleggingsopbrengsten	26.478	26.738
Aankopen en verstrekkingen van beleggingen	-1.915.162	-1.187.754
Betaalde kosten van vermogensbeheer	-1.423	-2.685
Saldo overige kasstromen uit hoofde van beleggingsactiviteiten	-59.732	26.809
Totaal kasstroom uit beleggingsactiviteiten	1.025	10.579
Netto-kasstroom	-3.796	5.124
Koers- en omrekeningsverschillen op geldmiddelen	3.608	-6.254
Mutatie geldmiddelen	-188	-1.130
Het verloop van de geldmiddelen is als volgt:		
Saldo geldmiddelen begin boekjaar	498	1.628
Mutatie geldmiddelen	-188	-1.130
Saldo geldmiddelen ultimo boekjaar	310	498

Toelichting behorende tot de jaarrekening

1 Inleiding

Stichting Pensioenfonds Thales Nederland (hierna: “het Fonds”), statutair gevestigd aan Zuidelijke Havenweg 40 7554 RR te Hengelo (Overijssel) is opgericht op 1 oktober 1948. De laatste statutenwijziging was op 8 juni 2017. De stichting is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel onder nummer 41027030. Het Fonds is een ondernemingspensioenfonds en is aangesloten bij de koepelorganisatie de Pensioenfederatie (de overkoepelende organisatie van ondernemingspensioenfondsen, bedrijfstakpensioenfondsen en beroepspensioenfondsen).

Het doel van Stichting Pensioenfonds Thales Nederland, statutair gevestigd te Hengelo (hierna “het Fonds”) is het nu en in de toekomst verstrekken van uitkeringen aan gepensioneerden en nabestaanden ter zake van ouderdom en overlijden; tevens verstrekt het Fonds uitkeringen aan arbeidsongeschikte deelnemers.

2 Overeenstemmingsverklaring

De Jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen zoals deze zijn opgenomen in Titel 9 Boek 2 BW en met inachtneming van de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving.

Het bestuur heeft op 13 juni 2018 de jaarrekening opgemaakt. Waar nodig zijn cijfers aangepast om de vergelijkbaarheid te verbeteren.

In 2017 is voor de indeling van beleggingen naar verscheidenheid en gradaties in waarderingsmethoden geopteerd voor een indeling van vier verschillende waarderingsniveaus in plaats van drie verschillende niveaus, zoals dat voorgaande jaren gebeurde. De huidige indeling is in lijn met de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving. De vergelijkende cijfers 2016 zijn hiervoor aangepast.

3 Algemene grondslagen

Alle bedragen zijn vermeld in duizenden euro's met afronding naar het dichtstbijzijnde duizendtal. Dit is de functionele valuta van het Fonds.

Beleggingen en pensioenverplichtingen worden gewaardeerd op actuele waarde. Overige activa en passiva worden gewaardeerd tegen nominale waarde, tenzij anders vermeld. Baten en lasten worden toegerekend aan het boekjaar waarop deze betrekking hebben.

(a) Continuïteitsbeginsel

De algemene grondslagen zijn gebaseerd op het continuïteitsbeginsel. Het continuïteitsbeginsel betekent dat bij het opstellen van de jaarrekening wordt uitgegaan van de veronderstelling dat de continuïteit van de organisatie gewaarborgd is. Er wordt uitgegaan van het voortzetten van de bedrijfsactiviteiten. Er is in de toekomst voor zover te overzien, geen voornemen of noodzaak om de organisatie te liquideren of de omvang van de activiteiten fors te beperken.

(b) Opname van een actief of een verplichting

Een actief wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de toekomstige economische voordelen naar het Fonds zullen toevloeien en de waarde daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld. Een verplichting wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de afwikkeling daarvan gepaard zal gaan met een uitstroom van middelen en de omvang van het bedrag daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

(c) Verantwoording van baten en lasten

Baten worden in de rekening van baten en lasten opgenomen wanneer een vermeerdering van het economische potentieel, samenhangend met een vermeerdering van een actief of een vermindering van een verplichting heeft plaatsgevonden waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Lasten worden verwerkt wanneer een vermindering van het economische potentieel, samenhangend met een vermindering van een actief of een vermeerdering van een verplichting heeft plaatsgevonden waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Indien een transactie ertoe leidt dat nagenoeg alle of alle toekomstige economische voordelen en alle of nagenoeg alle risico's met betrekking tot een actief of een verplichting aan een derde zijn overgedragen wordt het actief of de verplichting niet langer in de balans opgenomen.

Verder worden activa en verplichtingen niet meer in de balans opgenomen vanaf het tijdstip waarop niet meer wordt voldaan aan de voorwaarden van waarschijnlijkheid van de toekomstige economische voordelen en betrouwbaarheid van de bepaling van de waarde.

Dit betekent dat transacties worden verwerkt op handelsdatum en niet op afwikkelingsdatum. Als gevolg hiervan kan sprake zijn van een post "nog af te wikkelen transacties". Deze post kan zowel een actief als een passief zijn.

(d) Saldering van een actief en een verplichting

Een financieel actief en een financiële verplichting worden gesaldeerd als nettobedrag in de balans opgenomen indien sprake is van een wettelijke of contractuele bevoegdheid om het actief en de verplichting gesaldeerd en gelijktijdig af te wikkelen en bovendien de intentie bestaat om de posten op deze wijze af te wikkelen. De met de gesaldeerd opgenomen financiële activa en financiële verplichtingen samenhangende rentebaten en rentelasten worden eveneens gesaldeerd opgenomen.

(e) Schattingen en veronderstellingen

De opstelling van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW vereist dat het bestuur oordelen vormt en schattingen en veronderstellingen maakt die van invloed zijn op de toepassing van grondslagen en de gerapporteerde waarde van activa en verplichtingen en van baten en lasten.

De schattingen en hiermee verbonden veronderstellingen zijn gebaseerd op ervaringen uit het verleden en verschillende andere factoren die gegeven de omstandigheden als redelijk worden beschouwd. De uitkomsten hiervan vormen de basis voor het oordeel over de boekwaarde van activa en verplichtingen die niet op eenvoudige wijze uit andere bronnen blijkt. De daadwerkelijke uitkomsten kunnen afwijken van deze schattingen.

De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden voortdurend beoordeeld. Herzieningen van schattingen worden opgenomen in de periode waarin de schatting wordt herzien, indien de herziening alleen voor die periode gevolgen heeft, of in de periode van herziening en toekomstige perioden. Indien de herziening gevolgen heeft voor zowel de verslagperiode als toekomstige perioden.

Schattingswijzigingen

Jaarlijks worden de actuariële grondslagen en/of methoden beoordeeld en mogelijk herzien ten behoeve van de berekening van de actuele waarde van de pensioenverplichtingen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van interne en externe actuariële deskundigheid. Dit betreft onder meer de vergelijking van veronderstellingen ten aanzien sterfte, langlevens, arbeidsongeschiktheid met werkelijke waarnemingen voor de gehele bevolking als voor de populatie van het Fonds.

De vaststelling van de toereikend van de voorziening voor pensioenverplichtingen is een inherent onzeker proces, waarbij gebruik wordt gemaakt van schattingen en oordelen door het bestuur van het Fonds. Het effect van deze wijzigingen wordt verantwoord in het resultaat op het moment dat de actuariële uitgangspunten worden herzien.

In 2017 zijn geen schattingswijzigingen toegepast.

(e) Verwerking van waardeveranderingen van beleggingen

Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen inclusief valutakoersverschillen worden als beleggingsopbrengsten in de rekening van baten en lasten opgenomen.

(f) Vreemde valuta

Activa en verplichtingen in vreemde valuta worden omgerekend naar euro's tegen de koers per balansdatum. Deze waardering is onderdeel van de waardering tegen reële waarde. Baten en lasten voortvloeiende uit transacties in vreemde valuta worden omgerekend tegen de koers per transactiedatum.

	31-dec-2017	31-dec-2016
USD	€ 0,83	€ 0,95
GBP	€ 1,13	€ 1,17
CAD	€ 0,66	€ 0,71
DKK	€ 0,13	€ 0,13
SEK	€ 0,10	€ 0,10
HKD	€ 0,11	€ 0,12
CHF	€ 0,85	€ 0,93
JPY	€ 0,01	€ 0,01

4 Specifieke grondslagen

(a) Beleggingen

(a.1) Algemeen

Beleggingen worden gewaardeerd op actuele waarde. Participaties in beleggingsinstellingen die gespecialiseerd zijn in een bepaalde soort beleggingen worden gerubriceerd en gewaardeerd volgens de grondslagen voor dat soort beleggingen.

(a.2) Vastgoedbeleggingen

De beleggingscategorie vastgoed bestaat uit: vastgoed aandelen, direct vastgoed en vastgoedbeleggingsfondsen.

Beursgenoteerd (indirecte) vastgoedbeleggingen worden gewaardeerd tegen de per balansdatum geldende beurskoers.

Beleggingen in direct vastgoed worden gewaardeerd tegen de actuele waarde, zijnde de reële waarde per balansdatum, gebaseerd op door onafhankelijke deskundigen verrichtte taxaties.

Indien de vastgoedbeleggingen worden gehouden via niet-beursgenoteerde beleggingsinstellingen, dan wordt de actuele waarde bepaald door de intrinsieke waarde, welke is afgeleid van de per balansdatum geldende koersen van de onderliggende aandelen.

(a.3) Aandelen

De beleggingscategorie aandelen bestaat uit: aandelen, private equity fondsen en aandelenbeleggingsfondsen.

Beursgenoteerde aandelen en participaties in beursgenoteerde beleggingsinstellingen zijn gewaardeerd tegen de per balansdatum geldende beurskoers. De aandelen die worden gehouden via niet-beursgenoteerde beleggingsinstellingen; de actuele waarde is afgeleid van de per balansdatum geldende koersen van de onderliggende aandelen.

(a.4) Vastrentende waarden

De beleggingscategorie vastrentende waarden bestaat uit: obligaties, asset-backed securties leningen, floating rate notes, obligatiebeleggingsfondsen en onderhandse leningen.

Beursgenoteerde vastrentende waarden en participaties in beursgenoteerde beleggingsinstellingen zijn gewaardeerd tegen de per balansdatum geldende beurskoersen.

Indien vastrentende waarden of participaties in beleggingsinstellingen niet-beursgenoteerd zijn, vindt waardebepaling plaats op basis van de geschatte toekomstige netto kasstromen (rente en aflossingen) die uit de beleggingen zullen voortvloeien, contant gemaakt tegen de ultimo boekjaar geldende marktrente en rekening houdend met het risicoprofiel (kredietrisico; oninbaarheid) en de looptijden.

De lopende intrest op vastrentende waarden wordt gepresenteerd als onderdeel van de marktwaarde van de vastrentende waarden.

(a.5) Derivaten

De beleggingscategorie derivaten bestaat uit: bond futures, fx forwards, index futures, interest rate swaps en rights.

Derivaten worden gewaardeerd op reële waarde, te weten de relevante marktnotering of als die er niet is, de waarde die wordt bepaald met behulp van marktconforme en toetsbare waarderingsmodellen. Indien een derivatenpositie negatief is wordt het bedrag onder de schulden verantwoord.

(a.6) Overige beleggingen

De beleggingscategorie overige beleggingen bestaat uit: geldmarktfondsen en infrastructure funds.

Het betreft geldmarktfondsen waarin de collateral van de swap overlay portefeuille wordt belegd. De rente wordt dagelijks geaccumuleerd en in nieuwe participaties uitgekeerd. Beleggingsdebiteuren en beleggingscrediteuren zijn respectievelijk onder overige activa en overige passiva opgenomen.

(b) Vorderingen en overlopende activa

Vorderingen en overlopende activa worden bij eerste verwerking gewaardeerd op reële waarde. Na eerste verwerking worden vorderingen gewaardeerd op geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde indien geen sprake is van transactiekosten) onder aftrek van eventuele bijzondere waardeverminderingen, indien sprake is van oninbaarheid.

(c) Stichtingskapitaal en reserves

Het eigen vermogen van het Fonds bestaat uit het stichtingskapitaal en verschillende reserves. Het stichtingskapitaal en de reserves worden bepaald door het bedrag dat resteert nadat alle activa en verplichtingen, inclusief technische voorzieningen, volgens de van toepassing zijnde waarderingsgrondslagen zijn verwerkt in de balans. Op basis van de Pensioenwet moet minimaal een eigen vermogen van circa 5% van de voorziening pensioenverplichtingen aangehouden worden. De grondslagen voor de verschillende componenten van het eigen vermogen worden hieronder nader toegelicht:

Stichtingskapitaal en reserves zijn bepaald door het bedrag dat resteert nadat alle actiefposten en posten van het vreemd vermogen, inclusief de voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het Fonds en overige technische voorzieningen, volgens de van toepassing zijnde waarderingsgrondslagen in de balans zijn opgenomen.

De berekening van de beleidsdekkingsgraad is berekend door het gemiddelde van de maandelijkse actuele dekkingsgraden van de afgelopen 12 maanden te nemen. Deze maandelijkse actuele dekkingsgraden zijn maandelijks aangepast aan de actuele waardering van de beleggingen en voorziening pensioenverplichtingen, waarbij wijzigingen in schattingsmethodieken direct zijn toegepast.

Het totaal gewenst vermogen, welke door het Fonds wordt nagestreefd, is gelijk aan de technische voorzieningen vermeerderd met het vereist eigen vermogen. Het pensioenvermogen boven het maximum van het gewenst vermogen en de bovengrens voor toekomstig bestendig indexeren, is het vrije vermogen van het Fonds.

(c.1) Premie-egalisereserve

Vanaf boekjaar 2016 houdt het Fonds een premie-egalisereserve aan. Jaarlijks wordt het verschil tussen de doorsneepremie en de gedempte kostendekkende premie aan deze premie-egalisereserve toegevoegd. De premie-egalisereserve bedraagt overigens nooit meer dan EUR 5 miljoen.

Een eventueel overschot zal worden toegevoegd aan de algemene reserve van het Fonds. Als in een bepaald jaar de pensioenpremie niet voldoende is om de beoogde pensioenopbouw voor dat jaar te realiseren, dan zal in eerste instantie het tekort ten laste worden gebracht van de premie-egalisereserve, voor zover daartoe middelen aanwezig zijn.

(d) Technische voorzieningen

(d.1) Voorziening pensioenverplichtingen

De voorziening voor pensioenverplichtingen wordt gewaardeerd op actuele waarde (marktwaaarde). De actuele waarde wordt bepaald op basis van de contante waarde van de beste inschatting van toekomstige kasstromen die samenhangen met de op balansdatum onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen. Onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen zijn de opgebouwde nominale aanspraken en de onvoorwaardelijke (indexatie-) toezeggingen. De contante waarde wordt bepaald met gebruikmaking van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur.

Bij de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen is uitgegaan van de op de balansdatum geldende pensioenreglementen en van de over de verstreken deelnemersjaren verworven aanspraken. Jaarlijks wordt door het bestuur besloten of de opgebouwde pensioenaanspraken worden geïndexeerd.

Alle per balansdatum bestaande indexatiebesluiten (ook voor indexatiebesluiten na balansdatum voor zover sprake is van ex ante condities) zijn in de berekening begrepen. Er wordt geen rekening gehouden met toekomstige salarisontwikkelingen.

Bij de berekening van de voorziening wordt rekening gehouden met premievrije pensioenopbouw in verband met invaliditeit door middel van reservering van de toekomstige opbouw.

Bij de bepaling van de actuariële uitgangspunten wordt uitgegaan van voor de toezichthouder acceptabele grondslagen waarbij rekening wordt gehouden met de voorzienbare trend in overlevingskansen. De berekeningen zijn uitgevoerd op basis van de volgende actuariële grondslagen en veronderstellingen:

Marktrente: De technische voorzieningen worden berekend tegen actuele waarde, mede door gebruik te maken van de rentetermijnstructuur, die DNB maandelijks publiceert.

Sterftekansen: De berekeningen van de technische voorzieningen en de jaarlijkse koopsom voor de pensioeninkoop zijn gebaseerd op aannames betreffende de te verwachten sterfte. Deze aannames ontleent het Fonds eind 2016 aan de prognosetafel AG2016, met Ervaringssterfte Willis Towers Watson 2016.

Niet-ingegaan wezenpensioen 0,75% van de voorziening van niet-ingegaan partnerpensioen voor nog niet pensioengerechtigde deelnemers;

Voor latente pensioenverplichtingen jegens partners van (gewezen) deelnemers wordt het leeftijdsverschil tussen man en vrouw op drie jaar gesteld;

Kostenopslag ter grootte van 2,1% van de voorziening voor pensioenverplichtingen in verband met toekomstige administratie- en excassokosten.

Onder Overige technische voorzieningen worden voorzieningen opgenomen voor met de pensioenverplichtingen samenhangende risico's met betrekking tot arbeidsongeschiktheidsuitkeringen voorzover niet opgenomen in de berekening van de pensioenvoorziening. Bij de bepaling van de Overige technische voorzieningen is gekeken naar de werknemers die op het moment van berekening van de voorziening ziek maar nog niet arbeidsongeschikt zijn.

(e) Overige schulden en overlopende passiva

Overige schulden en overlopende passiva worden bij eerste verwerking gewaardeerd op reële waarde. Na eerste verwerking worden schulden gewaardeerd op geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde indien geen sprake is van transactiekosten).

(f) Dekkingsgraad

De (nominale) dekkingsgraad van het Fonds wordt berekend door op balansdatum het balanstotaal minus de kortlopende schulden te delen op de technische voorzieningen zoals opgenomen in de balans.

Bij het berekenen van de reële dekkingsgraad van het Fonds wordt ten behoeve van deze berekening de voorziening pensioenverplichtingen herrekend, rekening houdend met de verwachte loon- en prijsinflatie.

De beleidsdekkingsgraad van het Fonds is de gemiddelde dekkingsgraad van de 12 maanden voorafgaand aan het moment van vaststelling.

(g) Algemene grondslagen resultaatbepaling

Voor zover niet anders vermeld worden baten en lasten verwerkt in het resultaat van het jaar waarop zij betrekking hebben.

(h) Premiebijdragen

Premiebijdragen zijn aan de periode toegerekend waarop zij betrekking hebben. Op basis van extrapolatie vindt een schatting plaats voor zover van de werkgever te ontvangen informatie niet is verkregen. De daarin begrepen dekking voor incassokosten wordt bij het actuariële resultaat op kosten verantwoord.

(i) Beleggingsresultaten

Onder de directe beleggingsopbrengsten wordt verstaan alle aan het boekjaar toe te rekenen inkomsten uit beleggingen, zijnde dividend van aandelen en de aan het boekjaar toe te rekenen rentebedragen van obligaties, leningen op schuldbekentenis en liquide middelen. Onder indirecte beleggingsopbrengsten wordt verstaan de gerealiseerde en ongerealiseerde verandering in de waarde van beleggingen.

Met de directe beleggingsopbrengsten zijn verrekend de aan de opbrengsten gerelateerde vermogensbeheerkosten.

(j) Overige baten

Overige baten zijn aan de periode toegerekend waarop ze betrekking hebben.

(k) Pensioenuitkeringen

De pensioenuitkeringen worden in de staat van baten en lasten opgenomen in de periode waarop ze betrekking hebben.

(l) Pensioenuitvoeringskosten

De pensioenuitvoeringskosten worden in de staat van baten en lasten opgenomen in de periode waarop ze betrekking hebben.

(m) Wijziging voorziening pensioenverplichtingen en overige voorzieningen

- Pensioenopbouw

De pensioenopbouw met betrekking tot ouderdomspensioen wordt toegerekend aan de periode waarin de opbouw van pensioenrechten plaatsvindt. De verplichtingen met betrekking tot nabestaandenpensioen en arbeidsongeschiktheidspensioen worden opgenomen in de periode waarin ze ontstaan. De (gedeeltelijk) premievrije opbouw van arbeidsongeschikten wordt ten laste van het resultaat gebracht in de periode waarin de ziekte is ontstaan.

- Toeslagverlening (korting)

De verhoging van de technische voorzieningen uit hoofde van indexering, wordt in de staat van baten en lasten opgenomen op het moment waarop de toezegging wordt gedaan.

- Rentetoevoeging

De pensioenverplichtingen worden contant gemaakt tegen de nominale marktrente op basis van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur. Aan de technische voorziening wordt een rente van -/- 0,217% (2016: -/-0,060%) toegevoegd op basis van de eenjaarsrente op de interbancaire swapmarkt primo verslaggevingsperiode. De rentetoevoeging wordt berekend over het gemiddelde van de stand van de voorziening ultimo periode, de laatste exclusief het effect van de indexering.

- Onttrekking pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten

De vrijval wordt ten gunste van de staat van baten en lasten gebracht in de periode waarin de lasten bij de berekening van de voorziening zijn voorzien.

- Wijziging marktrente

De wijziging marktrente op balansdatum als gevolg van wijzigingen in de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur, wordt in de staat van baten en lasten opgenomen.

- Wijzigingen uit hoofde van overdracht van rechten

Het saldo van de actuariële inkomende en uitgaande waardeoverdrachten wordt toegerekend aan de periode waarop het betrekking heeft.

- Wijziging actuariële uitgangspunten en actualiseren overlevingskansen

De mutatie van de voorziening als gevolg van de aanpassing van de actuariële grondslagen in het verslagjaar wordt in de staat van baten en lasten opgenomen.

- Overige wijzigingen

De overige mutaties worden toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

(n) Saldo overdracht van rechten

Waardeoverdrachten worden in de staat van baten en lasten opgenomen op het moment van de overdracht van de pensioenverplichtingen.

(o) Overige lasten

Overige lasten zijn toegerekend aan periode waarop ze betrekking hebben.

(p) Kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is conform de directe methode opgesteld. Dit houdt in dat alle ontvangsten en uitgaven ook als zodanig worden gepresenteerd. Onderscheid wordt gemaakt tussen kasstromen uit pensioenactiviteiten en beleggingsactiviteiten.

Geldmiddelen bestaan alleen uit liquide middelen (direct opeisbare banktegoeden).

5 Beleggingen

(a) Mutatieoverzicht beleggingen

	Vastgoed	Aandelen	Vastrentende waarde	Derivaten	Overige beleggingen	Totaal beleggingen
Stand per 1 januari 2016 exclusief allocaties	94.371	397.223	636.374	48.105	72.835	1.248.908
Aankopen	39.972	70.082	542.361	-188	535.527	1.187.754
Verkopen	-22.138	-78.908	-535.468	-4.509	-506.448	-1.147.471
Verkoopresultaten & waardewijzigingen	-898	27.318	25.658	42.939		95.017
Stand per 31 december 2016 exclusief allocaties	111.307	415.715	668.925	86.347	101.914	1.384.208
Lopende interest			5.070	5.516		10.586
Liquide middelen					11.854	11.854
Herrubricering derivaten naar overige schulden				10.163		10.163
Stand per 31 december 2016 inclusief allocaties	111.307	415.715	673.995	102.026	113.768	1.416.811
Aankopen	131.595	248.077	1.050.917	6.219	478.354	1.915.162
Verkopen	-108.853	-200.374	-1.034.556	-68.597	-538.484	-1.950.864
Verkoopresultaten & waardewijzigingen	1.598	37.953	-5.393	-9.892	42	24.308
Stand per 31 december 2017 exclusief allocaties	135.647	501.371	679.893	14.077	41.826	1.372.814
Lopende interest			5.184	2.928		8.112
Liquide middelen					8.350	8.350
Herrubricering derivaten naar overige schulden				8.852		8.852
Stand per 31 december 2017 inclusief allocaties	135.647	501.371	685.077	25.857	50.176	1.398.128

Tabel 20

Schattingen en oordelen

Zoals vermeld in de toelichting zijn de beleggingen van het Fonds allemaal gewaardeerd tegen actuele waarde per balansdatum en is het over het algemeen mogelijk en gebruikelijk om de actuele waarde binnen een aanvaardbare bandbreedte van schattingen vast te stellen. Voor sommige andere financiële instrumenten, zoals beleggingsvorderingen en – schulden, geldt dat de boekwaarde de actuele waarde benadert als gevolg van het korte termijn karakter van de vorderingen en schulden. De boekwaarde van alle activa en de financiële verplichtingen op balansdatum benadert de actuele waarde.

Op basis van deze verscheidenheid en gradaties in waarderingsmethoden dienen de beleggingen te worden ingedeeld naar vier verschillende waarderingsniveaus:

- Niveau 1: De waarde van de belegging is gebaseerd op direct waarneembare marktnoteringen in een actieve markt;
- Niveau 2: Actuele waarde wordt vastgesteld aan de hand van onafhankelijke taxaties;
- Niveau 3: De waarde wordt direct of indirect vastgesteld met de netto contante waarde berkening. Daarnaast vallen derivaten die volgens een waarderingsmethode worden vastgesteld, waarbij gebruik is gemaakt van waarneembare marktdata, onder deze categorie.
- Niveau 4: Andere geschikte methode. De waarde van deze financiële instrumenten wordt ontleend aan de op lokale grondslagen gebaseerde meest recente opgaven van de desbetreffende fondsmanagers.

Op basis van deze indeling kan de beleggingsportefeuille (exclusief liquide middelen en lopende interest, maar inclusief de negatieve derivaten) als volgt worden samengevat:

(In duizenden euro's)	Markt				Modellen
	Niveau 1	Niveau 2	Niveau 3	Niveau 4	Totaal
Ultimo 2016					
Vastgoedbeleggingen	107.839	-	-	3.468	111.307
Aandelen	290.732	-	-	124.983	415.715
Vastrentende waarden	619.559	-	49.366	-	668.925
Derivaten	-210	-	86.557	-	86.347
Overige beleggingen (Cashfunds)	101.914	-	-	-	101.914
	1.119.834	-	135.923	128.451	1.384.208
(In duizenden euro's)	Markt				Modellen
	Niveau 1	Niveau 2	Niveau 3	Niveau 4	Totaal
Ultimo 2017					
Vastgoedbeleggingen	133.545	-	-	2.102	135.647
Aandelen	369.262	-	-	132.109	501.371
Vastrentende waarden	606.413	-	-	73.480	679.893
Derivaten	-64	-	14.141	-	14.077
Overige beleggingen (Cashfunds)	41.826	-	-	-	41.826
	1.150.982	0	14.141	207.691	1.372.814

Tabel 21

De beleggingen in bovenstaande tabel zijn exclusief liquide middelen en opgelopen interest gepresenteerd.

(b) Vastgoedbeleggingen

(In duizenden euro's)	Ultimo 2017	Ultimo 2016
Indirect vastgoed (participaties in beleggingsfondsen)	135.647	111.307
Totaal	135.647	111.307

Tabel 22

(c) Aandelen

(in duizenden euro's)	Ultimo 2017	Ultimo 2016
Indirecte aandelenbeleggingen mature markets	433.091	331.469
Indirecte aandelenbeleggingen emerging markets	68.280	84.246
Totaal	501.371	415.715

Tabel 23

(d) Vastrentende waarden

(in duizenden euro's)	Ultimo 2017	Ultimo 2016
Obligaties (direct)	458.639	515.785
Obligatie beleggingsfondsen (indirecte)	221.254	153.139
Lopende interest	5.184	5.070
Totaal	685.077	673.994

Tabel 24

(e) Derivaten

Onderstaande tabel geeft inzicht in de derivatenposities exclusief de lopende interest (EUR 2.928) ultimo 2017:

(in duizenden euro's)	Contractomvang			
	Volume	Saldo waarde	Actuele waarde activa	Actuele waarde passiva
Valutacontracten	312.738	2.315	2.476	-161
Aandelenderivaten	64	144	299	-155
Rentederivaten	558.548	11.618	20.154	-8.536
Interest Rate Swaps	470.432	11.469	19.687	-8.218
Bond Futures	55.555	-207	102	-309
Credit Default Swaps	32.561	356	365	-9
Totaal	871.350	14.077	22.929	-8.852

Tabel 25

Onderstaande tabel geeft inzicht in de derivatenposities exclusief de lopende interest (EUR 5.516) ultimo 2016:

(in duizenden euro's)	Contractomvang			
	Volume	Saldo waarde	Actuele waarde activa	Actuele waarde passiva
Valutacontracten	205.836	-205	681	-886
Aandelenderivaten	11	88	142	-54
Rentederivaten	788.419	86.464	95.687	-9.223
Interest Rate Swaps	669.019	86.359	94.967	-8.608
Bond Futures	84.989	-299	170	-469
Credit Default Swaps	34.411	404	550	-146
Totaal	994.266	86.347	96.510	-10.163

Tabel 26

(f) Overige beleggingen

(in duizenden euro's)	Ultimo 2017	Ultimo 2016
Cashfunds	41.826	101.914
Liquide middelen	8.350	11.854
Totaal	50.176	113.768

Tabel 27

Voor de in portefeuille aanwezige swaps wordt collateral ontvangen, welke wordt herbelegd in geldmarktfondsen (ILF Cashfunds).

6 Vorderingen en overlopende activa

<i>(in duizenden euro's)</i>	Ultimo 2017	Ultimo 2016
Vordering op sponsor(s)	1.935	5.694
Inkoopsommen	3.498	0
Waardeoverdrachten	0	0
Beleggingsdebiteuren	456	9.063
Overige vorderingen en overlopende activa	2	2
Totaal	5.891	14.759

Tabel 28

Alle vorderingen hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar. De vorderingen zijn opgenomen na aftrek van voorziening voor mogelijke oninbaarheid van EUR 0 (ultimo 2016: EUR 0).

7 Overige activa

<i>(in duizenden euro's)</i>	Ultimo 2017	Ultimo 2016
Liquide middelen	310	498
Totaal	310	498

Tabel 29

De saldi staan ter vrije beschikking van het Fonds.

8 Stichtingskapitaal en reserves

Het mutatieoverzicht is als volgt:

<i>(in duizenden euro's)</i>	Stichtings- kapitaal	Algemeen reserve	Premie- egalisatie- reserve	Totaal
Stand per 1 januari 2016	0	88.215	0	88.215
Bestemming saldo van baten en lasten	0	12.088	0	12.088
Dotatie premie-egalisatiereserve	0	0	3.084	3.084
Stand per 31 december 2016	0	100.303	3.084	103.387
Stand per 1 januari 2017	0	100.303	3.084	103.387
Bestemming saldo van baten en lasten	0	56.864	0	56.864
Dotatie premie-egalisatiereserve	0	0	1.916	1.916
Stand per 31 december 2017	0	157.167	5.000	162.167

Tabel 30

9 Dekkingsgraad, vermogenspositie en herstelplan

De dekkingsgraad is ultimo jaar als volgt:

	Ultimo 2017	Ultimo 2016
	%	%
Nominale dekkingsgraad	112,9	108,1
Reële dekkingsgraad	89,8	86,8
Beleidsdekkingsgraad	111,4	105,6

Tabel 31

Het Fonds heeft per 31 december 2017 een dekkingoverschot en een reservetekort.

Voor het bepalen van het vereist eigen vermogen (de solvabiliteitstoets) maakt het Fonds gebruik van het standaardmodel. Het bestuur acht het gebruik van het standaardmodel passend voor de risico's van het Fonds. De uitkomsten van de solvabiliteitstoets zijn opgenomen onder toelichting 12 'Risicobeheer'.

Op basis hiervan bedraagt het (minimaal) vereist eigen vermogen op 31 december:

(in duizenden euro's)	Ultimo 2017	Ultimo 2016
Eigen vermogen	157.167	100.303
Minimaal vereist eigen vermogen	50.568	51.250
Vereist eigen vermogen (strategische mix)	290.315	239.986
Vereist eigen vermogen (feitelijke mix)	290.031	224.148

Tabel 32

De dekkingsgraad en de aanwezige solvabiliteit zijn berekend zonder de premie-egalisatie reserve (EUR 5.000).

Herstelplan

De aanwezige solvabiliteit is lager dan het vereist eigen vermogen. Het Fonds bevindt zich in een situatie van reservetekort. Een reservetekort dient binnen de wettelijke termijn te worden opgelost. Vanwege het reservetekort geldt voor het Fonds een herstelplan. Dit herstelplan is 29 maart 2018 bij DNB ingediend en door DNB ongewijzigd goedgekeurd.

Een nadere toelichting op het herstelplan is opgenomen in het bestuursverslag.

10 Technische voorzieningen voor pensioenverplichtingen

Het mutatieoverzicht voor de technisch voorziening voor pensioenverplichtingen is als volgt:

<i>(in duizenden euro's)</i>	2017	2016
Stand per 1 januari	1.234.744	1.139.246
Pensioenopbouw	30.740	28.071
Toeslagverlening	1.699	0
Rentetoevoeging	-2.674	-678
Onttrekking pensioenuitkeringen	-30.228	-29.462
Onttrekking pensioenuitvoeringskosten	-635	-619
Wijziging markttrente	-16.089	98.907
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	-271	-3.545
Wijziging actuariële uitgangspunten	0	4.519
Overige wijzigingen	196	-1.695
Stand per 31 december	1.217.482	1.234.744

Tabel 33

De technische voorziening voor pensioenverplichtingen is naar categorieën deelnemers als volgt samengesteld:

<i>(in duizenden euro's)</i>	2017	2016
Actieven en arbeidsongeschikten	501.323	528.838
Pensioengerechtigden	499.071	506.705
Gewezen deelnemers	190.767	172.524
Toekomstige kosten uitvoering pensioenregeling	26.321	26.677
Totaal stand ultimo	1.217.482	1.234.744

Tabel 34

Korte beschrijving van de pensioenregeling

De pensioenregeling kan worden gekenmerkt als een voorwaardelijk geïndexeerde middelloonregeling met tot 1 januari 2018 een pensioenleeftijd van 67 jaar. Per 1 januari 2018 heeft de sekseneutrale omzetting plaatsgevonden van de opgebouwde aanspraken met pensioenleeftijd 67 naar aanspraken met pensioenleeftijd van 68 jaar. Deze omzetting is opgenomen in de voorziening ultimo 2017. Jaarlijks wordt een aanspraak op ouderdomspensioen opgebouwd van 1,875%, van de in dat jaar geldende pensioengrondslag. Tevens bestaat er recht op nabestaanden- en wezenpensioen.

Jaarlijks beslist het bestuur van het Fonds de mate waarin de opgebouwde aanspraken worden geïndexeerd. Overeenkomstig artikel 10 van de Pensioenwet kwalificeert de pensioenregeling als een uitkeringsovereenkomst.

De belangrijkste kenmerken van de regeling zijn opgenomen in het bestuursverslag.

Toeslagverlening

De toeslagen op pensioenrechten en pensioenaanspraken worden jaarlijks vastgesteld door het bestuur van het Fonds. Er bestaat een ambitie om jaarlijks de pensioenrechten en pensioenaanspraken aan te passen. De daadwerkelijke toeslag in een jaar is voorwaardelijk en is afhankelijk van de hoogte van de beschikbare middelen. De toeslag bedraagt maximaal de stijging van de consumentenprijsindex (CPI, afgeleid), zoals vastgesteld door het CBS. Als referentieperiode wordt gebruikt juli tot juli.

Er is geen recht op toekomstige toeslagen. Het is niet zeker of en in hoeverre in de toekomst wordt geïndexeerd. Het Fonds heeft geen geld gereserveerd voor toekomstige toeslagen. Toeslagen zijn afhankelijk van de middelen van het Fonds.

Onder het nFTK worden strengere eisen gesteld aan de toeslagverlening door pensioenfondsen. Voor een nadere toelichting hierop wordt verwezen naar het bestuursverslag.

Het bestuur heeft in de vergadering van 8 december 2017 besloten over toeslagverlening op de pensioenaanspraken per 1 januari 2018. De pensioenrechten en pensioenaanspraken zijn dit jaar met 0,14% (2016: 0%) geïndexeerd. Bij de bepaling van de voorziening voor pensioenverplichtingen is met dit besluit rekening gehouden.

Pensioenopbouw

Onder pensioenopbouw is opgenomen de actuarieel berekende waarde van de diensttijdopbouw. Dit is het effect op de voorziening pensioenverplichtingen van de in het verslagjaar opgebouwde nominale rechten ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen. Verder is hierin begrepen het effect van de individuele salarisontwikkeling.

Rentetoevoeging

De pensioenverplichtingen zijn opgerent met -/- 0,217% (2016: -/- 0,060%) op basis van de éénjaarsrente op de interbancaire swapmarkt aan het begin van het verslagjaar.

Onttrekking pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten

Verwachte toekomstige pensioenuitkeringen worden vooraf actuarieel berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de verwachte pensioenuitkeringen in de verslagperiode.

In de technische voorziening pensioenverplichting is een opslag van 2,1% (2016: 2,1%) voor toekomstige kosten uitvoering pensioenregeling opgenomen. De benodigde technische voorziening zoals deze gepresenteerd is, gaat uit van voortzetting van de uitvoerings-overeenkomst. Naar hun aard hebben de technische voorzieningen in het algemeen een langlopend karakter.

Wijziging marktrente

Jaarlijks wordt per 31 december de marktwaarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de actuele rentetermijnstructuur. Vanaf 1 januari 2015 wordt de nieuwe door DNB voorgeschreven UFR gehanteerd. De ontwikkeling van de marktrente vanaf 2015 tot en met 2017 is als volgt:

	Gemiddelde rente
2017	1,45%
2016	1,27%
2015	1,64%

Tabel 35

Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten

De wijziging uit hoofde van overdracht van rechten bestaat uit onderstaand resultaat:

<i>(in duizenden euro's)</i>	2017	2016
Inkomende waardeoverdrachten	44	219
Uitgaande waardeoverdrachten	-315	-3.764
Totaal	-271	-3.545

Tabel 36

Wijziging actuariële uitgangspunten en actualiseren overlevingskansen

Jaarlijks worden de actuariële grondslagen en/of methoden beoordeeld en mogelijk herzien ten behoeve van de berekening van de actuele waarde van de pensioenverplichtingen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van interne en externe actuariële deskundigheid. Dit betreft onder meer de vergelijking van veronderstellingen ten aanzien van sterfte en lang leven, zowel voor de gehele bevolking als voor de populatie van het Fonds.

De vaststelling van de toereikendheid van de voorziening voor pensioenverplichtingen is een proces waarbij gebruik wordt gemaakt van schattingen en oordelen door het bestuur van het Fonds. Het effect van deze wijzigingen wordt verantwoord in het resultaat op het moment dat de actuariële uitgangspunten worden herzien.

In 2017 hebben zich geen wijzigingen voorgedaan in de actuariële uitgangspunten

Overige wijzigingen

<i>(in duizenden euro's)</i>	2017	2016
Resultaat op sterfte	842	-1.054
Resultaat op arbeidsongeschiktheid	-366	-944
Conversie van aanspraken	705	0
Aanvulling tot minimumgarantiepensioen	0	0
Toekenning ongehuwdenouderdomspensioen	0	0
Overige	-985	284
Totaal	196	-1.714

Tabel 37

11 Overige schulden en overlopende activa

<i>(in duizenden euro's)</i>	Ultimo 2017	Ultimo 2016
Derivaten	8.852	10.163
Ontvangen Collateral	11.833	74.947
Nog te betalen pensioenen	9	0
Belastingen en premies sociale verzekeringen	758	677
Beleggingscrediteuren	1.472	6.974
Overige schulden	1.756	1.176
Totaal	24.680	93.937

Tabel 38

Alle schulden hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar.

12 Risicobeheer

Het Fonds wordt bij het beheer van de pensioenverplichtingen en de financiering daarvan geconfronteerd met risico's. Het bestuur heeft de ambitie om het risicomanagement de komende periode verder te versterken. Tevens wil het bestuur in het risicomanagement nadrukkelijk onderscheid aanbrengen tussen strategisch en operationeel risicomanagement. Dit beleid is verwoord in de ABtN van het Fonds. Het bestuur beschikt over een aantal beleidsinstrumenten ten behoeve van het beheersen van de risico's.

Deze beleidsinstrumenten betreffen:

- beleggingsbeleid;
- premiebeleid;
- herverzekeringsbeleid;
- toeslagbeleid.

De keuze en toepassing van beleidsinstrumenten vinden plaats na analyses ten aanzien van te verwachten ontwikkelingen van de verplichtingen en de financiële markten. Daarbij wordt onder meer gebruikgemaakt van een Asset Liability Management-studie (ALM-studie) die in 2016 is uitgevoerd. Ook het crisisplan dat door het Fonds is opgesteld, is verwerkt in onderstaande toelichting op de risico's, het risicobeleid en de ingezette beheersmaatregelen/afdekkings-instrumenten.

De uitkomsten van deze analyses vinden hun weerslag in jaarlijks door het bestuur vast te stellen beleggingsrichtlijnen als basis voor het uit te voeren beleggingsbeleid.

De beleggingsrichtlijnen geven normen en limieten aan waarbinnen de uitvoering van het beleggingsbeleid door de vermogensbeheerders moet plaatsvinden. Deze uitgangspunten zijn vastgelegd in mandaatovereenkomsten met de vermogensbeheerders. De mandaten zijn gericht op actief vermogensbeheer. In sommige markten wordt passief vermogensbeheer toegepast. Bij de uitvoering van het beleggingsbeleid wordt gebruik gemaakt van derivaten.

Solvabiliteitsrisico

De belangrijkste doelstelling van het Fonds is het nakomen van de pensioentoezeggingen. Voor het realiseren van deze doelstelling wordt gestreefd naar een toereikende solvabiliteit op basis van de marktwaarde van de pensioenverplichtingen.

De solvabiliteit wordt gemeten zowel op basis van algemeen geldende normen als ook naar de specifieke normen welke door de toezichthouder worden opgelegd. De belangrijkste ratio, die de solvabiliteit van een pensioenfonds weergeeft betreft de dekkingsgraad. De actuele dekkingsgraad is in 2017 gestegen van 108,1% naar 112,9%.

Indien de solvabiliteit van het Fonds zich negatief ontwikkelt, bestaat het risico dat er geen ruimte beschikbaar is voor een eventuele toeslagverlening van opgebouwde pensioenrechten. In het uiterste geval kan het noodzakelijk zijn dat het Fonds verworven pensioenaanspraken en pensioenrechten moet verminderen.

Om het solvabiliteitsrisico te beheersen dient het Fonds buffers in het vermogen aan te houden. De omvang van deze buffers (buffers plus de pensioenverplichtingen heten samen het vereist eigen vermogen) wordt vastgesteld met de door DNB vastgestelde solvabiliteitstoets (S-toets). Deze toets bevat een kwantificering van de bestuursvisie op de fondsspecifieke renterisico's (na afdekking).

Het surplus/tekort op FTK-grondslagen is als volgt:

	Ultimo 2017 – Strategisch mix – Evenwichts situatie	Ultimo 2017 – Feitelijke mix – Evenwichts situatie	Ultimo 2016 – Strategisch mix – Evenwichts situatie	Ultimo 2016 – Feitelijke mix – Evenwichts situatie
<i>(in duizenden euro's)</i>				
Buffers:				
S1 Renterisico	28.751	29.081	16.072	21.048
S2 Risico zakelijke waarden	223.459	225.676	196.915	173.285
S3 Valutarisico	68.537	59.385	63.689	61.930
S4 Grondstoffenrisico				
S5 Kredietrisico	70.326	69.570	42.299	48.994
S6 Verzekeringstechnisch risico	31.653	31.653	32.321	32.321
Diversificatie-effect	-152.546	-145.465	-127.568	-129.513
S10 Actief beheer risico	20.135	20.131	16.258	16.083
Vereist eigen vermogen	290.315	290.031	239.986	224.148
Aanwezig eigen vermogen	157.167	157.167	100.303	100.303
Tekort	-133.148	-132.864	-139.683	-123.845

Tabel 39

Bij de berekening van de buffers past het Fonds de standaardmethode toe. Voor de samenstelling van de beleggingen wordt uitgegaan van de feitelijke beleggingsmix in de evenwichtssituatie.

Marktrisico (S1-S4)

Marktrisico omvat de mogelijkheden voor winst of verlies en omvat het prijs(koers)risico, valutarisico en het renterisico. De strategie van het Fonds met betrekking tot het beleggingsrisico wordt bepaald door de beleggingsdoelstellingen. Het marktrisico wordt op dagelijkse basis beheerd door BlackRock en NN Investment Partners in overeenstemming met de aanwezige beleidskaders en richtlijnen. De overallmarktposities worden periodiek gerapporteerd aan het bestuur.

Renterisico (S1)

Het renterisico is het risico dat de waarden van de portefeuille vastrentende waarden en de pensioenverplichtingen verandert als gevolg van ongunstige veranderingen in de marktrente.

Het renterisico wordt dynamisch afgedekt tussen de 50 en 80% van de verplichtingen. Het niveau van afdekking varieert afhankelijk van de rentestand en dekkingsgraad. De mate van afdekking wordt op dag-basis gemonitord en waar nodig aangepast. Er is een matching van activa en passiva over de verschillende looptijden zodat rekening wordt gehouden met de absolute hoogte en vorm van de yieldcurve voor verplichtingen. De benodigde duratie wordt verkregen uit de vastrentende portefeuilles in combinatie met een Swap overlay portefeuille. Het Fonds hedged het renterisico tegen marktcurve.

De rentegevoeligheid kan worden gemeten door middel van de duratie. De duratie is de (met de contante waarde van de kasstromen) gewogen gemiddeld resterende looptijd in jaren.

	Ultimo 2017	Ultimo 2016
Duratie vastrentende waarden (voor derivaten)	9,5 jaar	6,9 jaar
Duratie vastrentende waarden (na derivaten)	18,6 jaar	18,2 jaar
Duratie (nominale) pensioenverplichtingen	17,2 jaar	17,5 jaar

Tabel 40

In de balanswaarde van de vastrentende waarden in bovenstaande tabel zijn de cashfunds opgenomen. Er is geen rekening gehouden in deze balanswaarde met de opgelopen rente en de aan de vastrentende waarden gealloceerde liquide middelen.

De samenstelling van de vastrentende waarden naar contractuele looptijd is als volgt:

	Ultimo 2017	Ultimo 2016
	%	%
Resterende looptijd < 1 jaar	5	4
Resterende looptijd 1 < > 5 jaar	22	28
Resterende looptijd 5 < > 10 jaar	27	39
Resterende looptijd > 10 jaar	46	29
Totaal vastrentende waarden	100	100

Tabel 41

Prijrisico

Prijrisico is het risico van waardewijzigingen door de ontwikkeling van marktprijzen, die worden veroorzaakt door factoren gerelateerd aan een individuele belegging, de uitgevende instelling of generieke factoren.

Omdat alle beleggingen worden gewaardeerd tegen reële waarde waarbij waardewijzigingen onmiddellijk in het saldo baten en lasten worden verwerkt, zijn alle wijzigingen in marktomstandigheden direct zichtbaar in het beleggingsresultaat. Het prijsrisico kan worden gemitigeerd door diversificatie. In aanvulling hierop kan het prijsrisico worden gehedged door het gebruik van afgeleide financiële instrumenten (derivaten) zoals opties en futures.

De verdeling naar regio van de vastgoedbeleggingen, aandelen en vastrentende waarden is weergegeven in onderstaande tabel:

	Ultimo 2017	Ultimo 2016
	%	%
EU	46	55
Rest van Europa	3	3
Noord-Amerika	37	24
Pacific	7	5
Zuidoost-Azië	3	4
Andere	4	9
Totaal beleggingen naar regio	100	100

Tabel 42

De segmentatie van vastgoed naar regio is als volgt:

	Ultimo 2017	Ultimo 2016
	%	%
EU	43	37
Overig Europa	3	4
Verenigde Staten	38	37
Pacific	15	20
Azië	1	1
Overige	0	1
Totaal vastgoedbeleggingen incl. liquide middelen	100	100

Tabel 43

De segmentatie van aandelen naar regio is als volgt:

	Ultimo 2017	Ultimo 2016
	%	%
EU	29	30
Overige Europa	3	4
Noord Amerika	47	44
Pacific	12	7
Azië	6	11
Overige	3	4
Totaal beleggingen in aandelen	100	100

Tabel 44

De segmentatie van de vastrentende waarde naar regio is als volgt:

	Ultimo 2017	Ultimo 2016
	%	%
EU	61	76
Overige Europa	2	3
Verenigde Staten	32	11
Pacific	1	1
Azië	1	1
Overige	3	8
Totaal beleggingen in vastrentende waarden	100	100

Tabel 45

Valutarisico (S3)

Het Fonds dekt binnen zakelijke waarden strategisch 50,0% van het valutarisico van het Britse Pond, de Amerikaanse Dollar en de Japanse Yen af.

Einde boekjaar is de waarde van de uitstaande valutatermijncontracten EUR 2,3 miljoen (2016; -/- EUR 0,2 miljoen). Het valutarisico wordt in onderstaande tabel weergegeven.

De beleggingen in vreemde valuta kunnen per categorie als volgt worden gespecificeerd:

(In duizenden euro's)	Ultimo 2017		Ultimo 2016	
	EUR	%	EUR	%
Vastgoedbeleggingen	96.829	28	85.373	15
Aandelen	413.191	120	351.065	63
Vastrentende waarden	139.943	41	118.492	21
Derivaten	-309.359	-90	198	0
Cashfunds	3.312	1	4.597	1
Totaal beleggingen in vreemde valuta	343.916	100	559.725	100

Tabel 46

De valutapositie voor en na afdekking door valutaderivaten is als volgt weer te geven:

	Ultimo 2017 (voor)	Valuta derivaten	Ultimo 2017 netto positie (na)	Ultimo 2016 netto positie (na)
<i>(In duizenden euro's)</i>				
EUR	713.158	312.250	1.025.408	963.969
GBP	61.701	-34.838	26.863	28.786
JPY	58.268	-29.566	28.702	19.384
USD	400.032	-239.878	160.154	156.254
CAD	6.142	-471	5.671	5.409
SEK	9.710	0	9.710	9.296
DKK	13.981	-5.181	8.800	5.904
HKD	16.747	0	16.747	20.917
CHF	13.879	0	13.879	14.686
Overige	73.391	-1	73.390	96.494
Totaal valutapositie	1.367.009	2.315	1.369.324	1.321.099

Tabel 47

Een restrisico betreft de categorie overige valuta; deze valuta betreffen valuta in opkomende markten en/of hebben een correlatie met de USD. Het bestuur heeft besloten om deze risico's niet af te dekken.

Kredietrisico(S5)

Kredietrisico is het risico van financiële verliezen voor het Fonds als gevolg van faillissement of betalingsonmacht waarop het Fonds (potentiële) vorderingen heeft. Hierbij kan onder meer worden gedacht aan partijen die obligatieleningen uitgeven, banken waar deposito's worden geplaatst, marktpartijen waarmee Over the Counter (OTC)-derivatenposities worden aangegaan en aan bijvoorbeeld herverzekeraars.

Een voor beleggingsactiviteiten specifiek onderdeel van kredietrisico is het settlementrisico. Dit heeft betrekking op het risico dat partijen waarmee het Fonds transacties is aangegaan niet meer in staat zijn hun tegenprestatie te verrichten waardoor het Fonds financiële verliezen lijdt. Beheersing vindt plaats door het stellen van limieten aan tegenpartijen op totaalniveau, dat wil zeggen met inachtneming van alle posities die een tegenpartij heeft jegens het Fonds.

Ter afdekking van het settlementrisico wordt door het Fonds enkel belegd in markten waar een voldoende betrouwbaar clearing- en settlementstelsel functioneert. Voordat in nieuwe markten wordt belegd, wordt eerst onderzoek gedaan naar de waarborgen op dit gebied.

Met betrekking tot niet-beursgenoteerde beleggingen, met name OTC-derivaten, wordt door het Fonds enkel gewerkt met tegenpartijen waarmee ISDA/CSA-overeenkomsten zijn afgesloten zodat posities van het Fonds adequaat worden afgedekt door onderpand.

Ten aanzien van de kredietwaardigheid van de debiteuren van de vastrentende portefeuille kan het volgende overzicht worden gegeven:

	Ultimo 2017	Ultimo 2016
	%	%
AAA	17	29
AA	19	25
A	16	16
BBB	35	21
BB	0	0
B	0	0
Lager dan B	8	7
Geen rating	5	2
Totaal beleggingen naar kredietwaardigheid	100	100

Tabel 48

Voor de bepaling van de rating wordt afhankelijk van beschikbaarheid gebruik gemaakt van S&P en Moody's en Fitch.

Verzekeringstechnische risico's (S6)

De belangrijkste verzekeringstechnische risico's zijn de risico's van:

- Langleven.
- Overlijden
- Arbeidsongeschiktheid
- toeslagrisico

Het langlevensrisico is het belangrijkste verzekeringstechnische risico. Langlevensrisico is het risico dat deelnemers langer blijven leven dan gemiddeld verondersteld wordt bij de bepaling van de voorziening pensioenverplichtingen. Als gevolg hiervan volstaat de opbouw van het pensioenvermogen niet voor de uitkering van de pensioenverplichting.

Het overlijdensrisico betekent dat het Fonds in geval van overlijden mogelijk nabestaandenpensioen moet toekennen waarvoor door het Fonds geen voorzieningen zijn getroffen. Dit risico kan worden uitgedrukt in risicokapitalen.

Het arbeidsongeschiktheidsrisico betreft het risico dat het Fonds voorzieningen moet treffen voor premievrijstelling bij invaliditeit en voor het toekennen van een arbeidsongeschiktheidspensioen. Er wordt een voorziening voor zieke deelnemers opgevoerd ter dekking van toekomstige schades in verband met arbeidsongeschiktheid. Deze voorziening wordt gevoed door de beschikbare opslag voor arbeidsongeschiktheidsrisico's in de premie. Jaarlijks valt een deel van de voorziening voor zieke deelnemers vrij ter dekking van de ontstane schades.

Het toeslagrisico omvat het risico dat de ambitie van het bestuur van het Fonds om toeslagen op pensioen toe te kennen in relatie tot de algemene prijsontwikkeling niet kan worden gerealiseerd. De mate waarin dit kan worden gerealiseerd, is afhankelijk van de ontwikkelingen in de rente, rendement, looninflatie en demografie. Echter, dit is afhankelijk van de hoogte van de dekkingsgraad van het Fonds. Uitdrukkelijk wordt opgemerkt dat de indexatietoezegging voorwaardelijk is.

Liquiditeitsrisico (S7)

Liquiditeitsrisico is het risico dat beleggingen niet tijdig en/of niet tegen een aanvaardbare prijs kunnen worden omgezet in liquide middelen, waardoor het Fonds op korte termijn niet aan zijn verplichtingen kan voldoen. Waar de overige risicocomponenten vooral de langere termijn betreffen (solvabiliteit), gaat het hierbij om de kortere termijn.

Dit risico kan worden beheerst door in het strategische en tactische beleggingsbeleid voldoende ruimte aan te houden voor de liquiditeitsposities. Er moet eveneens rekening worden gehouden met de directe beleggingsopbrengsten en andere inkomsten zoals premies. Inzake het liquiditeitsrisico kan het volgende worden gemeld:

Ultimo 2016 zijn er voldoende obligaties en cashfunds, die onmiddellijk zonder waardeverlies te gelde kunnen worden gemaakt om eventuele onvoorziene uitstroom van geldmiddelen te financieren.

Daarnaast is er een cash flow planning gemaakt met een horizon van 1 jaar, die maandelijks wordt aangepast op recente ontwikkelingen.

Concentratierisico (S8)

Grote posten zijn aan te duiden als een vorm van concentratierisico. Om te bepalen welke posten hieronder vallen moeten per beleggingscategorie alle instrumenten met dezelfde debiteur worden gesommeerd. Als grote post wordt aangemerkt elke post die meer dan 2% van het balanstotaal uitmaakt.

De volgende posten vormen een concentratierisico:

<i>(in duizenden euro's)</i>	2017 Bedrag	% van balanstotaal	2016 Bedrag	% van balanstotaal
Tegenpartij*				
Duitsland staatsobligaties	74.375	10,9	64.533	4,5
Nederland staatsobligaties	26.985	4,0	45.200	3,2
Frankrijk staatsobligaties	74.758	11,0	61.684	4,3
Oostenrijk staatsobligaties	17.052	2,5	18.527	3,0
Italië staatsobligaties	16.993	2,5	24.173	1,7
Belgie staatsobligaties	24.588	3,6	5.489	1,0

Tabel 49

* opgesteld op basis van directe beleggingen, niet op look through basis.

In het algemeen geldt dat het concentratierisico kan optreden als een adequate spreiding van activa en passiva ontbreekt. Concentratierisico's kunnen optreden bij een concentratie van de portefeuilles in regio's, economische sectoren of tegenpartijen. Een portefeuille van leningen die sterk sectorgebonden is, kan voor deze sectorconcentratie een verhoogd risico lopen. Indien aandelen in dezelfde sector worden aangehouden is sprake van een cumulatief concentratierisico.

Operationeel risico (S9)

Operationeel risico is het risico van een onjuiste afwikkeling van transacties, fouten in de verwerking van gegevens, het verloren gaan van informatie, fraude en dergelijke. Dergelijke risico's worden door het Fonds beheerst door het stellen van hoge kwaliteitseisen aan de organisaties die bij de uitvoering betrokken zijn op gebieden zoals interne organisatie, procedures, processen en controles, kwaliteit geautomatiseerde systemen, enzovoort. Deze kwaliteitseisen worden periodiek getoetst door het bestuur.

De beleggingsportefeuille is ondergebracht bij NN Investment Partners en BlackRock (Netherlands) B.V.

Met deze partijen zijn overeenkomsten en service level agreements afgesloten. De afhankelijkheid van deze partijen wordt beheerst doordat de bewaring van de stukken uit de portefeuille is ondergebracht bij custodian KAS BANK.

De pensioenuitvoering is ondergebracht bij Aon Hewitt. Met Aon Hewitt is een overeenkomst en een service level agreement afgesloten.

Het bestuur beoordeelt jaarlijks de kwaliteit van de uitvoering van de vermogensbeheerder en Aon Hewitt door middel van Performance rapportages (alleen vermogensbeheerders), SLA-rapportages en onafhankelijk getoetste interne beheersingsrapportages (ISAE 3402 rapportages).

Aangezien hiermee sprake is van adequate beheersing van de operationele risico's, worden door het Fonds hiervoor geen buffers aangehouden in de solvabiliteitstoets.

Actief beheer risico (S10)

Het actief beheer risico als onderdeel van het vereist eigen vermogen heeft betrekking op de ruimte om bij de uitvoering van het beleggingsbeleid af te wijken van de strategisch nagestreefde portefeuille. De mate van actief beheer wordt doorgaans bepaald aan de hand van de tracking error ten opzichte van de voor de (deel)portefeuille vastgelegde benchmark.

Systeemrisico

Systeemrisico betreft het risico dat het mondiale financiële systeem (de internationale markten) niet langer naar behoren functioneert, waardoor beleggingen van het Fonds niet langer verhandelbaar zijn en zelfs, al dan niet tijdelijk, hun waarde verliezen. Net als voor andere marktpartijen is dit risico voor het Fonds niet beheersbaar.

13 Niet in de balans opgenomen activa en verplichtingen

Contractuele verplichtingen

Het Fonds heeft een uitbestedingsovereenkomst afgesloten met Aon Hewitt. Deze uitbestedingsovereenkomst is vanaf 1 januari 2017 verlengd met twee jaar. De jaarlijks te betalen vergoeding bedraagt circa EUR 0,7 miljoen.

Het vermogensbeheer wordt uitgevoerd door twee externe vermogensbeheerders: BlackRock (Netherlands) B.V. en NN IP. Met de vermogensbeheerders zijn overeenkomsten afgesloten waarin onder andere de beleggingsrichtlijnen en de overeengekomen rapportages zijn vastgelegd. Ter controle van performance rapportages en beleggingsadministratie is een contract gesloten met de KAS BANK.

Het Fonds heeft eind 2017 EUR 11,8 miljoen aan onderpand ontvangen in de vorm van Liquiditeiten. Het ontvangen onderpand staat niet ter vrije beschikking.

Eind 2017 is €0,3 miljoen aan onderpand verstrekt in de vorm van (staats) obligaties als gevolg van negatieve waardeontwikkeling van derivaten. De verstrekte (staats) obligaties zijn verantwoord onder de vastrentende waarden.

In de uitvoeringsovereenkomst is vastgelegd dat in het geval van eenzijdige opzegging van de uitvoeringsovereenkomst door de werkgever de werkgever 0,5% voorziening pensioenverplichtingen verschuldigd is ter gedeeltelijke financiering van toekomstige uitvoeringskosten

Investeringsverplichtingen

Er bestaan per balansdatum geen investerings- en stortingsverplichtingen (zogenaamde commitments).

14 Verbonden partijen

Identiteit van verbonden partijen

Er is sprake van een relatie tussen de verbonden partijen; het Fonds, de werkgever, de bestuurders, andere beleidsbepalers en werknemers van het Fonds.

Transacties met (voormalige) bestuurders

Inzake de beloning van bestuurders wordt verwezen naar toelichting 20. Er zijn geen leningen verstrekt aan, noch is er sprake van vorderingen op, (voormalige) bestuurders. De bestuurders nemen deel aan de pensioenregeling van het Fonds op basis van voorwaarden in het pensioenreglement.

Overige transacties met verbonden partijen

Inzake de uitvoeringsovereenkomst tussen Fonds en werkgever met betrekking tot de financiering van de aanspraken en de uitvoering van de regeling is het volgende relevant:

De afspraken tussen het Fonds en de werkgever over de uitvoering van de pensioenovereenkomst tussen werkgever en werknemers zijn vastgelegd in een uitvoeringsovereenkomst die voldoet aan de Pensioenwet. Sinds 1 januari 2016 is de pensioenregeling een CDC-regeling en is de uitvoeringsovereenkomst hierop aangepast.

In de uitvoeringsovereenkomst zijn de volgende onderwerpen vastgelegd:

- Verplichtingen van de werkgever, zoals het aanmelden van nieuwe werknemers en doorgeven van mutaties.
- De (totale) doorsneepremie dient door de werkgever betaald te worden en bedraagt in 2017 28,5% van de som van pensioengrondslagen van alle deelnemers.
- De werkgever houdt de bijdrage van de werknemers in op het salaris. De deelnemersbijdrage is vastgelegd in het pensioenreglement van het Fonds en bedraagt thans 40% van de doorsneepremie.
- De doorsneepremie wordt in twaalf termijnen ter beschikking gesteld aan het Fonds.
- Bijstorten is niet opgenomen in de uitvoeringsovereenkomst

De overeenkomst heeft een onbepaalde looptijd en kan zes maanden voor het einde van het kalenderjaar worden opgezegd.

De doorsneepremie kan nimmer minder zijn dan de kostendeekkende premie conform het Financieel Toetsingskader en wordt uitgedrukt als een percentage van de som van pensioengrondslagen van alle deelnemers.

Bij bepaling van de kostendeekkende premie wordt geen rekening gehouden met een opslag ter financiering van het voorwaardelijke toeslagbeleid. Financiering van het toeslagbeleid vindt derhalve plaats op basis van overrendementen.

De kostendeekkende premie wordt bepaald op basis van de fondsgrondslagen. Uitgangspunt bij de bepaling van de gedempte kostendeekkende premie – in enig jaar – is de gemiddelde nominale rentetermijnstructuur Financieel Toetsingskader over een periode van 5 jaar en de solvabiliteitsopslag. Beiden worden vastgesteld per 1 oktober voorafgaand aan het kalenderjaar. Met solvabiliteitsvrijval over uitkeringen wordt uitsluitend rekening gehouden indien en voor zover dat conform wet- en regelgeving is toegestaan.

Het Fonds verleent zijn medewerking aan de uitvoering van de pensioenovereenkomst, zoals vastgelegd in het pensioenreglement. Het Fonds stelt een pensioenreglement op en wijzigt dit overeenkomstig de bepalingen uit de statuten en het pensioenreglement. De pensioenovereenkomst is opgenomen in het pensioenreglement. Het pensioenreglement is in overeenstemming met de bepalingen uit de overeenkomst. Het bestuur beslist jaarlijks in hoeverre de pensioenaanspraken van de deelnemers worden aangepast.

15 Premiebijdragen (van werkgever en werknemers)

(in duizenden euro's)	2017	2016
Werkgeversgedeelte	13.890	13.493
Werknemersgedeelte	9.269	8.958
Totaal premiebijdragen exclusief VXOP	23.159	22.451
VXOP premie	3.498	4.015
Totaal premiebijdragen	26.657	26.466

Tabel 50

De totale bijdrage van werkgever en werknemers (exclusief VXOP) bedraagt 28,5% (2016: 28,5%) van de pensioengrondslag som.

De kostendekkende, de gedempte en de feitelijke premie zijn als volgt:

(in duizenden euro's)	2017	2016
Feitelijke premie(exclusief VXOP)	23.159	22.451
Feitelijke premie(inclusief VXOP)	26.657	26.466
Kostendekkende premie	32.486	28.600
Gedempte kostendekkende premie	20.154	19.367

Tabel 51

De samenstelling van de premies 2017 is als volgt:

	Feitelijke Premie (inclusief VXOP)	Gedempte kostendekkende premie	Ongedempte kostendekkende premie
2017			
Actuarieel benodigd voor nieuwe aanspraken en risicopremies voor risico fonds	12.549	12.549	26.274
Opslag voor directe kosten	494	494	494
Opslag voor toekomstige kosten	247	247	520
Solvabiliteitsopslag	2.482	2.482	5.198
Inkoop VXOP aanspraken	3.498		
Bedrag voor voorwaardelijke toeslagverlening	4.382	4.382	
Premiedeel opslagen op gedempte kostendekkende premie	3.005		
Totaal premiebijdragen	26.657	20.154	32.486

Tabel 52

De samenstelling van de premies 2016 is als volgt:

	Feitelijke Premie (inclusief VXOP)	Gedempte kostendekkende premie	Ongedempte kostendekkende premie
2016			
Actuarieel benodigd voor nieuwe aanspraken en risicopremies voor risico fonds	11.823	11.823	22.943
Opslag voor directe kosten	584	584	584
Opslag voor toekomstige kosten	248	248	482
Solvabiliteitsopslag	2.366	2.366	4.591
Inkoop VXOP aanspraken	4.015		
Bedrag voor voorwaardelijke toeslagverlening	4.346	4.346	
Premiedeel opslagen op gedempte kostendekkende premie	3.084		
Totaal premiebijdragen	26.466	19.367	28.600

Tabel 53

16 Beleggingsresultaten risico pensioenfonds

	Directe beleggings- opbrengsten	Indirecte beleggings- opbrengsten	Kosten van vermogens- beheer	Totaal
2017				
Vastgoedbeleggingen	2.327	1.520		3.847
Aandelen	6.225	38.030		44.255
Vastrentende waarden	11.421	-5.393		6.028
Derivaten	5.491	-9.891		-4.400
Rente en valutaresultaten	-1.143	106		-1.037
Kosten vermogensbeheer			-2.286	-2.286
Totaal	24.321	24.372	-2.286	46.407
2016				
Vastgoedbeleggingen	1.619	-898		721
Aandelen	5.985	27.317		33.302
Vastrentende waarden	11.717	25.657		37.374
Derivaten	7.811	42.937		50.748
Rente en valutaresultaten	-26	-618		-644
Kosten vermogensbeheer			-2.538	-2.538
Totaal	27.106	94.395	-2.538	118.963

Tabel 54

De kosten van vermogensbeheer van EUR 2.286 (2016: EUR 2.538) omvatten de kosten die direct bij het Fonds in rekening zijn gebracht.

Deze kosten bestaan voor EUR 2.076 uit vergoedingen voor BlackRock, inclusief kosten voor strategisch advies (2016: EUR 1.941). Door verleende kortingen (- EUR 169) en een positief resultaat op ingeschatte kosten laatste kwartalen 2016 ten opzichte van de werkelijke kosten (- EUR 75) komt de betaalde vergoeding op EUR 1.832.

Daarnaast is er voor EUR 695 (2016: EUR 697) aan kosten betaald, die zijn gerelateerd aan bewaarloon (EUR 120), administratievergoedingen (EUR 290) en bankkosten (EUR 285). Op deze kosten is een rebate in mindering gebracht van EUR 93.

Tenslotte is zijn er overige advieskosten vermogensbeheer EUR 33 (2016: EUR 40) en Btw-teruggave EUR -181 (2016: EUR -140) opgenomen in de kosten vermogensbeheer.

De kosten die door NN IP aan het Fonds in rekening worden gebracht, worden ten laste gebracht van de beleggingsopbrengsten. In 2017 bedroegen de totale beheerkosten van NN IP (inclusief performance fee) EUR 972 (2016: EUR 934).

Het aandeel van het Fonds in de kosten die door vermogensbeheerders ten laste van beleggingsfondsen zijn gebracht is onderdeel van de indirecte beleggingsopbrengsten. Deze bedragen EUR 972 (2016: EUR 1.259). Dit wordt veroorzaakt door rebates. Voorheen werden deze op de factuur in mindering werden gebracht, nu worden deze in mindering gebracht op deze kosten.

Transactiekosten zijn onderdeel van de aan- en verkooptransacties van beleggingen. Deze zijn eveneens onderdeel van de indirecte beleggingsopbrengsten en bedragen over 2017 EUR 4.200 (2016: EUR 1.901). In het bestuursverslag zijn deze kosten verder toegelicht.

17 Overige baten

Overige baten betreffen de opbrengsten in verband met uitgevoerde vereveningen van pensioenen en afrondingsverschillen tussen ingehouden en afgedragen belastingen.

18 Pensioenuitkeringen

(in duizenden euro's)	2017	2016
Ouderdomspensioen	26.731	26.370
Arbeidsongeschiktheidspensioen	276	279
Partnerpensioen	2.977	2.741
Wezenpensioen	42	50
Afkopen	227	4
Totaal	30.253	29.444

Tabel 55

De toeslagverlening van de uitkeringen per 14 december 2016 zoals vastgesteld door het bestuur bedraagt 0% (2015: 0%). De post Afkopen betreft de afkoop van pensioenen die lager zijn dan 465,94 euro bruto (2015: 458,06 euro) per jaar (de afkoopgrens) overeenkomstig de pensioenwet.

19 Pensioenuitvoeringskosten

(in duizenden euro's)	2017	2016
Administratiekostenvergoeding	660	698
Adviseurs	147	194
Certificerend actuaaris	32	37
Accountant	58	45
Contributies en bijdragen	101	103
Overige	131	126
Totaal	1.129	1.203

Tabel 56

Aantal personeelsleden

Bij het Fonds zijn geen werknemers in dienst. De werkzaamheden worden verricht door werknemers die in dienst zijn van de werkgever. De hieraan verbonden kosten bedragen circa EUR 288 (2016: EUR 295) en zijn voor rekening van de werkgever. Derhalve zijn deze kosten niet verantwoord in de pensioenuitvoeringskosten van het Fonds. Uit het oogpunt van kosten transparantie worden deze kosten wel zichtbaar gemaakt in het bestuursverslag, waarbij een deel van de kosten wordt toegerekend aan vermogensbeheer en een deel van de kosten wordt toegerekend aan pensioenbeheer.

Honoraria accountant

De volgende honoraria van KPMG Accountants N.V. zijn ten laste gebracht van het Fonds, een en ander zoals bedoeld in artikel 2:382a BW.

(in duizenden euro's)	KPMG Accountants N.V.	Overig KPMG netwerk	Totaal KPMG
2017			
Onderzoek van de jaarrekening	58		58
Andere controleopdrachten			
Adviesdiensten op fiscaal terrein			
Andere niet controlediensten			
Totaal	58	0	58

Tabel 57

<i>(in duizenden euro's)</i>	KPMG Accountants N.V.	Overig KPMG netwerk	Totaal KPMG
2016			
Onderzoek van de jaarrekening	45		45
Andere controleopdrachten			
Adviesdiensten op fiscaal terrein			
Andere niet controlediensten			
Totaal	45	0	45

Tabel 58

20 Bezoldiging bestuurders

De bestuurders van het Fonds zijn onbezoldigd.

21 Saldo overdracht van rechten

<i>(in duizenden euro's)</i>	2017	2016
Inkomende waardeoverdrachten	-99	-132
Uitgaande waardeoverdrachten	260	4.243
Totaal	161	4.111

Tabel 59

Waardeoverdrachten betreft de ontvangst van of overdracht aan pensioenfondsen of pensioenverzekeraar van respectievelijk de vorige of nieuwe werkgever van de contante waarde van premievrije pensioenaanspraken van deelnemers, die tot de ontslagdatum zijn opgebouwd. De koopsommen, die worden ontvangen, worden aangewend voor de inkoop van extra aanspraken.

22 Overige lasten

In de overige lasten zijn de lasten opgenomen voor het vormen van de premie-egaliseringsreserve. Het verschil tussen de feitelijke premie en de gedempte kostendeckende premie in 2017 is EUR 3.005. Aangezien de premie-egaliseringsreserve is gemaximeerd op EUR 5.000, wordt van dit verschil EUR 1.916 toegevoegd aan de premie-egaliseringsreserve.

De overige lasten betreffen daarnaast betaalde transferprovisie en bankkosten.

23 Belastingen

De activiteiten van het Fonds zijn vrijgesteld van belastingheffing in het kader van de vennootschapsbelasting.

24 Statutaire regeling omtrent de bestemming van het saldo van baten en lasten

Ten aanzien van de bestemming van het saldo van baten en lasten is geen bepaling opgenomen in de statuten van het Fonds. Conform paragraaf 2.9 van de ABtN vastgesteld op 8 december 2017 stelt het bestuur jaarlijks de statutaire jaarrekening en staten voor DNB vast.

Het resultaat wordt in de algemene reserve opgenomen. Het voorstel is verwerkt in de balans per 31 december 2017.

25 Gebeurtenissen na balansdatum

Er hebben zich geen gebeurtenissen na balansdatum voorgedaan, die invloed hebben op het resultaat en/of het vermogen ultimo 2017, zoals deze in de jaarrekening zijn gepresenteerd.

Hengelo, 13 juni 2018
Stichting Pensioenfonds Thales Nederland
Het Bestuur

Dhr. D.J.H. de Bruijn
Voorzitter

Dhr. G.J. Mulders
Penningmeester

Dhr. J.H.E. Soepenbergh
Vice-voorzitter

Dhr. E.R. Stolp
Lid

Dhr. P.M. Dekker
Secretaris

Dhr. S.C.A. Tjhuis
Lid

Overige gegevens

Actuariële verklaring

Opdracht

Door Stichting Pensioenfonds Thales Nederland te Hengelo is aan Towers Watson Netherlands B.V. de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2017.

Onafhankelijkheid

Als waarmerkend actuaris ben ik onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds Thales Nederland, zoals vereist conform artikel 148 van de Pensioenwet. Ik verricht geen andere werkzaamheden voor het pensioenfonds.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds.

Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Afstemming accountant

Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde Handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de materialiteit bepaald op 10.500. Met de accountant ben ik overeengekomen om geconstateerde afwijkingen boven 525 te rapporteren. Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken. Ik heb voorts gebruik gemaakt van de door de accountant in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn oordeel van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 147 van de Pensioenwet, onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet. De door het pensioenfonds verstrekte administratieve basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik onder meer onderzocht of:

- De technische voorzieningen, het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen toereikend zijn vastgesteld;
- De kostendekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten;
- Het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-person regel.

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen en is mede het financieel beleid van het pensioenfonds in aanmerking genomen.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

De technische voorzieningen zijn, overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten, als geheel gezien, toereikend vastgesteld. Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum lager dan het wettelijk vereist eigen vermogen, maar niet lager dan het wettelijk minimaal vereist eigen vermogen.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet met uitzondering van artikel 132 (vereist eigen vermogen). De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is lager dan de dekkingsgraad bij het vereist eigen vermogen, maar ten minste gelijk aan de dekkingsgraad bij het minimaal vereist eigen vermogen.

Mijn oordeel over de vermogenspositie van Stichting Pensioenfonds Thales Nederland is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De vermogenspositie is naar mijn mening niet voldoende, omdat het aanwezig eigen vermogen lager is dan het vereist eigen vermogen.

Purmerend, 13 juni 2018

drs. B.A. Weijers AAG

Verbonden aan Towers Watson Netherlands B.V.

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan: het Bestuur van Stichting Pensioenfonds Thales Nederland

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening 2017

Ons oordeel

Naar ons oordeel geeft de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en samenstelling van het vermogen van Stichting Pensioenfonds Thales Nederland per 31 december 2017 en van het resultaat over 2017, in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 van het in Nederland geldende Burgerlijk Wetboek (BW).

Wat we gecontroleerd hebben

Wij hebben de jaarrekening 2017 van Stichting Pensioenfonds Thales Nederland ('de Stichting') te Hengelo gecontroleerd.

De jaarrekening omvat:

- 1 de balans per 31 december 2017;
- 2 de staat van baten en lasten over 2017;
- 3 het kasstroomoverzicht over 2017; en
- 4 de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en overige toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk van de Stichting zoals vereist in de Wet toezicht accountantsorganisaties (Wta), de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Controleaanpak

Samenvatting

MATERIALITEIT

- Materialiteit van EUR 10,5 miljoen
- 0,8% van het pensioenvermogen

KERNPUNTEN

- De waardering van beleggingen
- De waardering van technische voorzieningen

GOEDKEUREND OORDEEL

Materialiteit

Op basis van onze professionele oordeelsvorming hebben wij de materialiteit voor de jaarrekening als geheel bepaald op EUR 10,5 miljoen (2016: EUR 10,5 miljoen). Voor de bepaling van de materialiteit wordt uitgegaan van het pensioenvermogen per 31 december 2017 (0,8%). Wij beschouwen het pensioenvermogen als de meest geschikte benchmark, omdat het pensioenvermogen een bepalende factor is in de berekening van de beleidsdekkingsgraad die de financiële positie van de Stichting weergeeft. Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn.

Wij hebben met het bestuur afgesproken dat wij tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven de EUR 525.000 rapporteren aan het bestuur alsmede kleinere afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve redenen relevant zijn.

Reikwijdte van de controle

Uitbesteding van bedrijfsprocessen aan dienstverleners

De Stichting heeft het beheer van de beleggingen uitbesteed aan NN Investment Partners en BlackRock (Netherlands) B.V. De beleggingsadministratie is uitbesteed aan KAS Bank N.V. De pensioenadministratie is uitbesteed aan Aon Hewitt. De jaarrekening wordt opgesteld op basis van informatie over de beleggingen en beleggingsopbrengsten die is verstrekt door KAS Bank N.V. en informatie over de technische voorzieningen, premiebijdragen en pensioenuitkeringen en overige financiële posten die is verstrekt door Aon Hewitt.

Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel zijn wij verantwoordelijk voor het verwerven van inzicht in de aard en de significantie van de door de dienstverleners verleende diensten en in het effect ervan op de voor de controle relevante interne beheersing van de Stichting. Op basis hiervan identificeren wij de risico's op een afwijking van materieel belang en zetten wij controlewerkzaamheden op en voeren wij deze uit om op deze risico's in te spelen.

Bij de uitvoering van onze controle maken wij gebruik van de werkzaamheden en bevindingen van andere onafhankelijke accountants inzake de voor de Stichting relevante interne beheersingsmaatregelen van KAS Bank N.V. en Aon Hewitt, zoals weergegeven in de specifiek daarvoor opgestelde (ISAE 3402 type II-)rapportages.

Onze controlewerkzaamheden bestaan uit het bepalen van de minimaal verwachte interne beheersingsmaatregelen en het bespreken van de beheersomgeving bij de dienstverlener met vertegenwoordigers van de dienstverlener. Op basis daarvan evalueren wij de in de ISAE 3402-rapportage beschreven interne beheersingsmaatregelen, de verrichte werkzaamheden ter toetsing van de effectieve werking gedurende 2017 en de uitkomsten daarvan. Ook beoordelen wij de evaluatie door het bestuur van de kwaliteit van de uitbesteding aan NN Investment Partners, BlackRock (Netherlands) B.V., KAS Bank N.V. en Aon Hewitt.

Wij hebben eigen gegevensgerichte analyses uitgevoerd waarbij wij de uitkomsten van premiebijdragen en uitkeringen hebben getoetst op basis van verwachtingen die wij zelf hiervoor hebben ontwikkeld. Wij hebben door middel van deelwaarnemingen beleggingen, mutaties in de pensioenadministratie, premiebijdragen en uitkeringen aan de hand van brondocumentatie van de dienstverlener onderzocht.

Bij de uitvoering van onze controle maken wij gebruik van de werkzaamheden en bevindingen van andere onafhankelijke accountants. KAS Bank N.V. heeft op grond van de overeenkomst met de Stichting aan een onafhankelijk accountant opdracht gegeven de informatie inzake beleggingen ten behoeve van de jaarrekening van de Stichting te controleren.

Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel bij de jaarrekening zijn wij verantwoordelijk voor de aansturing van, het toezicht op en de uitvoering van de controlewerkzaamheden van deze accountant. In dit kader hebben wij de accountant schriftelijke instructies gegeven omtrent de aard en omvang van de uit te voeren werkzaamheden. De accountant heeft, op onze instructie, de controle uitgevoerd met een materialiteit van EUR 10,5 miljoen en daarbij ook bijzondere aandacht besteed aan het hierna genoemde kernpunt van onze controle voor de waardering van beleggingen met schattingen.

De accountant heeft zijn bevindingen aan ons gerapporteerd. Wij hebben de rapportage geëvalueerd, de bevindingen met de accountant besproken, het controledossier van de accountant beoordeeld en aanvullende eigen controlewerkzaamheden uitgevoerd waaronder aansluiting van de vermogensbeheerrapportage met de financiële administratie en de jaarrekening.

Door bovengenoemde werkzaamheden op de uitbestede bedrijfsprocessen en aanvullende eigen werkzaamheden hebben wij voldoende en geschikte controle-informatie met betrekking tot de beleggingen, beleggingsstromen en -opbrengsten, (mutaties in) deelnemersgegevens en aanspraken die resulteren in (wijzigingen in) de technische voorzieningen, premiebijdragen en uitkeringen verkregen.

De kernpunten van onze controle

In de kernpunten van onze controle beschrijven wij zaken die naar ons professionele oordeel het belangrijkste waren tijdens onze controle van de jaarrekening. De kernpunten van onze controle hebben wij met het bestuur gecommuniceerd, maar vormen geen volledige weergave van alles wat is besproken.

Wij hebben onze controlewerkzaamheden met betrekking tot deze kernpunten bepaald in het kader van de jaarrekeningcontrole als geheel. Onze bevindingen ten aanzien van de individuele kernpunten moeten in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen over deze kernpunten.

De waardering van beleggingen

Omschrijving

De beleggingen vormen een significante post op de balans van de Stichting. Alle beleggingen dienen conform de Pensioenwet te worden gewaardeerd op marktwaarde. Uit noot 5 bij de toelichting op de jaarrekening blijkt dat voor EUR 1.151 miljoen (83,8%) van de beleggingen van de Stichting de waardering gebaseerd is op marktnoteringen en dat voor EUR 236 miljoen (17,2%) van de beleggingen van de Stichting de waardering gebaseerd is op onafhankelijke taxaties, nettocontantewaardeberekeningen en andere geschikte waarderingsmodellen. Het bepalen van de marktwaarde voor deze laatste beleggingscategorie is complex(er) en bevat subjectieve schattingselementen.

Het maken van de schattingen vergt een hoge mate van oordeelsvorming van het bestuur, waarbij gebruik wordt gemaakt van modellen. Gezien de invloed hiervan op de waardering van de beleggingen, het saldo van baten en lasten, het eigen vermogen en de beleidsdekkingsgraad, vormde de waardering van deze beleggingscategorie een kernpunt in onze controle.

In noot 3 en 4 geeft de Stichting de gehanteerde waarderingsgrondslagen weer. In noot 4 zijn de gehanteerde waarderingmethoden en belangrijke veronderstellingen voor waardering van deze beleggingscategorie uiteengezet.

Het evalueren van de waarderingsgrondslagen en het vaststellen van de juistheid en toereikendheid van de toelichtingen vormden onderdeel van onze werkzaamheden.

Onze aanpak

De accountant van KAS Bank N.V. heeft zijn bevindingen met betrekking tot zijn controle op de vermogensrapportage aan ons gerapporteerd. Wij hebben de rapportage geëvalueerd, de bevindingen met de accountant besproken en, wanneer nodig geacht, een dossierreview op het controledossier van de accountant verricht. Wij hebben vastgesteld dat de gecontroleerde vermogensbeheerrapportage aansluit met de financiële administratie en de jaarrekening.

Onze observatie

Wij hebben geconstateerd dat de gehanteerde waarderingsgrondslagen en gehanteerde waarderingsmethodieken voor de beleggingen in overeenstemming zijn met de geldende verslaggevingsregels en geschikt zijn om te kunnen komen tot een marktwaarde van deze beleggingen. Wij hebben eveneens geconstateerd dat de toelichtingen op de beleggingen adequaat zijn.

Wij vinden de waardering van de beleggingen evenwichtig bepaald.

De waardering van de technische voorzieningen

Omschrijving

De technische voorzieningen vormen een significante post op de balans van de Stichting en worden gewaardeerd op actuele waarde (marktwaarde). De waardering van de technische voorzieningen komt tot stand door middel van een berekening waarin aanspraakgegevens van deelnemers met behulp van belangrijke schattingen over levensverwachtingen, kostenniveaus en arbeidsongeschiktheid worden vertaald naar verwachte toekomstige kasstromen (uitkeringen). De kasstromen worden contant gemaakt tegen de marktrente (rentetermijnstructuur zoals gepubliceerd door De Nederlandsche Bank).

Het maken van de schattingen vergt een hoge mate van oordeelsvorming van het bestuur, waarbij gebruik wordt gemaakt van actuariële modellen en het bestuur zich laat adviseren door actuariel deskundigen. Gezien de complexiteit en de invloed hiervan op de hoogte van de technische voorzieningen, het saldo van baten en lasten, het eigen vermogen en de beleidsdekkingsgraad, vormde de waardering van de technische voorzieningen een kernpunt in onze controle.

Het bestuur heeft in noot 4 de waarderingsgrondslagen en veronderstellingen voor de technische voorzieningen opgenomen. In noot 12 (risicoparagraaf) is de gevoeligheid van de berekening van de technische voorzieningen voor schattingen uiteengezet.

Het evalueren van de waarderingsgrondslagen en het vaststellen van de juistheid en toereikendheid van de toelichtingen vormden onderdeel van onze werkzaamheden.

Onze aanpak

Bij onze controle maken wij gebruik van de werkzaamheden van de certificerend actuaris die door de Stichting is aangesteld. Wij hebben bij aanvang van de controle en bij afronding ervan afstemming gehad met de certificerend actuaris over de te volgen aanpak, de aandachtspunten en de uitkomsten.

Wij hebben de door het bestuur gehanteerde schattingsmethoden en veronderstellingen geëvalueerd. Hierbij hebben wij de consistentie, prudentie en actualiteit van de schattingsmethode en veronderstellingen betrokken. Wij hebben de

onderbouwing van de veronderstellingen door het bestuur geëvalueerd aan de hand van een toetsing van de historische betrouwbaarheid daarvan en algemeen geactualiseerde uitgangspunten zoals overlevingskansen. De gehanteerde schattingsmethoden en veronderstellingen hebben wij besproken met de certificerend actuaire. Wij hebben de actuariële verklaring zoals opgenomen in de overige gegevens en de werkzaamheden van de certificerend actuaire geëvalueerd.

Onze werkzaamheden omvatten verder het evalueren van de uitkomst van de actuariële analyse van het resultaat in relatie tot eerder gemaakte schattingen en kasstroomprojecties. Bij de uitvoering van deze werkzaamheden hebben wij gebruikgemaakt van een eigen actuaire.

Onze observatie

Wij vinden de waardering van de technische voorzieningen evenwichtig bepaald en de toelichting toereikend.

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarverslag andere informatie, die bestaat uit:

- Kerncijfers
- Bestuursverslag
- Samenvatting verslag Visitatiecommissie
- Verslag Verantwoordingsorgaan
- Reactie bestuur op verslag Verantwoordingsorgaan
- Overige gegevens

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- alle informatie bevat die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder de informatie zoals vereist door Titel 9 Boek 2 BW.

Beschrijving van verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het bestuur voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en het getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW. In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of de Stichting in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsel moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om de Stichting te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen of

als beëindiging het enige realistische alternatief is. Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de Stichting haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;
- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de entiteit;
- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;
- het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de Stichting haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een entiteit haar continuïteit niet langer kan handhaven;
- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen; en
- het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Wij communiceren met het bestuur onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Wij bepalen de kernpunten van onze controle van de jaarrekening op basis van alle zaken die wij met het bestuur hebben besproken. Wij beschrijven deze kernpunten in onze controleverklaring, tenzij dit is verboden door wet- of regelgeving of in buitengewoon zeldzame omstandigheden wanneer het niet vermelden in het belang van het maatschappelijk verkeer is.

Utrecht, 13 juni 2018

KPMG Accountants N.V.

A.R.B. de Bruin RA

Bijlagen

Bijlage 1: Personalia

Benoemd uit voordracht van:
werk- werk- gepen-
gever nemers sioneer-
den

Bestuur

Dhr. D.J.H. de Bruijn (voorzitter, 13-08-1971)

VP Finance & CFO Germany bij Thales Deutschland
geen nevenfuncties

X

Dhr. J.H.E. Soepenbergh (vice-voorzitter, 29-05-1958)

HR Director bij Thales Nederland B.V.
geen nevenfuncties

X

Dhr. G.J. Mulders (penningmeester, 21-05-1957)

VP Technical Director AWS bij Thales Nederland B.V.
geen nevenfuncties

X

Dhr. P.M. Dekker (secretaris, 31-12-1955)

Quality Assurance Manager bij Thales Nederland B.V.
geen nevenfuncties

X

Dhr. E.R. Stolp (lid, 09-09-1956)

Advanced Studies Engineer bij Thales Nederland B.V.
geen nevenfuncties

X

Dhr. S.C.A. Tijhuis (lid, 18-06-1953)

Gepensioneerd
geen nevenfuncties

X

Verantwoordingsorgaan

Dhr. D.R. Hoogenraad (05-10-1976)

Business Control Manager bij Thales Nederland B.V.
geen nevenfuncties

X

Dhr. A.B. Vernimmen (14-06-1958, tot 30-09-2017)

Capture Leader bij Thales Nederland B.V.
geen nevenfuncties

X

Dhr. E.C. Weening (22-06-1964)

Bid Manager bij Thales Nederland B.V.
geen nevenfuncties

X

Vervolg bijlage 1: Personalia

Benoemd uit voordracht van:
werk- werk- gepen-
gever nemers sioneer-
den

Dhr. J.H. van Deemter (26-01-1966)

Supportability Engineering Expert bij Thales Nederland B.V.
geen nevenfuncties

X

X

Dhr. O. van der Zeeuw (19-10-1943)

geen nevenfuncties

Dhr. J. van Rijn (01-08-1949)

geen nevenfuncties

X

Visitatiecommissie

Dhr. H.J.J. Debrauwer (16-09-1952, voorzitter)

Visiteur Pensioenfondsen
geen tegenstrijdige nevenfuncties

Dhr. P.H. Oyens (28-06-1948)

Visiteur Pensioenfondsen
geen tegenstrijdige nevenfuncties

Dhr. P. Priester (05-08-1964)

Visiteur Pensioenfondsen
geen tegenstrijdige nevenfuncties

Adviseurs vermogensbeheer

Dhr. A.T. Wouters (10-11-1957)

Head of Customized & Fiduciary Solutions bij BNP Paribas

Bijlage 2: Benchmarks per beheerder

Benchmarks per ultimo 2017				
Categorie	Index	Beheerder	Gewicht mandaat beheerder	Gewicht totale portefeuille
NNIP				34.87%
Vastrentende waarden			52.70%	18.38%
Government	Barclays Euro Aggregate Treasury	NN IP	19.90%	6.94%
Investment Grade Credits			27.00%	9.42%
	Barclays Euro Aggregate Corporates	NN IP	13.50%	4.71%
	Barclays Capital US Corporate Bond Index Hedged	NN IP	13.50%	4.71%
Global High Yield			2.90%	1.01%
	BC US HY 2% Issuers Capped Hdg to Euro	NN IP	2.03%	0.71%
	Euro Excluding Subordinated Financials	NN IP	0.87%	0.30%
EMD			2.90%	1.01%
	JPM EMBI Global Diversified Hdg to Euro	NN IP	1.45%	0.51%
	JPM GBI-EM Global Diversified 45% Hdg to Euro	NN IP	1.45%	0.51%
Aandelen			35.30%	12.31%
	MSCI Europe (GBP hedged)	NN IP	10.80%	3.77%
	MSCI North America (USD hedged)	NN IP	16.80%	5.86%
	MSCI Japan (JPY hedged)	NN IP	2.80%	0.98%
	MSCI Emerging markets	NN IP	4.90%	1.71%
Vastgoed			10.00%	3.49%
	GPR 250 Global *	NN IP	8.00%	2.79%
	European Real Estate	NN IP	2.00%	0.70%
Liquiditeiten			2.00%	0.70%
	Geen benchmark	NN IP		
BlackRock				65.13%
Vastrentende waarden incl. LDI			54.70%	35.62%
European Credit	Barclays Euro Aggregates Corporate	BlackRock	13.50%	8.79%
US Credit	Barclays Capital US Corporate Bond Index	BlackRock	13.50%	8.79%
Global High Yield	Barclays Capital Global High Yield	BlackRock	2.90%	1.89%
EMD	JPM EMBI Global	BlackRock	1.45%	0.94%
	JPM GBI-EM Global	BlackRock	1.45%	0.94%
LDI Component	Benchmark = Actual	BlackRock	21.90%	
Aandelen			35.30%	22.99%
	MSCI Europe TR (GBP hedged)	BlackRock	10.80%	7.03%
	MSCI North America net (USD hedged)	BlackRock	16.80%	10.94%
	MSCI Japan TR	BlackRock	2.80%	1.82%
	MSCI Emerging Markets	BlackRock	4.90%	3.19%
Vastgoed			10.00%	6.51%
	EPRA Dev Europe TR (GBP Hedged)	BlackRock	4.00%	2.61%
	EPRA Global REIT's TR	BlackRock	6.00%	3.91%
Totaal portefeuille			100.00%	100.00%